

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Demografie

Studijní obor: Demografie



Bc. Dominika Ščučková

Mimomanželská a manželská plodnost v EU se zaměřením na státy
Visegrádské čtyřky a Finsko

Nonmarital and marital fertility in the EU with focus on countries
of Visegrad group and Finland

Diplomová práce

Praha, 2017 Vedoucí závěrečné práce: prof. RNDr. Jitka Rychtaříková, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 24. 4. 2017

Podpis:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své práce prof. RNDr. Jitce Rychtařikové, CSc. za odborné vedení a cenné rady, a to nejen při zpracování a psaní diplomové práce, ale i v průběhu celého studia. Dále děkuji přátelům za podporu a celé své rodině za zázemí a finanční podporu při studiu. Děkuji také Mgr. Jiřímu Hasmanovi, Ph.D. za trpělivost a pomoc se zpracováním této práce.

Mimomanželská a manželská plodnost v EU se zaměřením na státy Visegrádské čtyřky a Finsko

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá trendy a strukturami plodnosti. Zaměřuje se především na analýzu manželské a mimomanželské plodnosti ve druhé polovině 20. století. První část je věnována trendům a strukturám plodnosti v jednotlivých zemích Evropské unie. Dále byla pomocí shlukové analýzy provedena typologie zemí současné Evropské unie (EU 28), a to na základě trendu podílu živě narozených dětí mimo manželství, úrovně plodnosti a věku matky při narození prvního dítěte. Druhá část se zaměřuje na trendy a struktury živě narozených v manželství a mimo manželství v zemích Visegrádské čtyřky (Česko, Slovensko, Maďarsko, Polsko) a ve Finsku. Pomocí metod pro analýzu kategoriálních proměnných byla zjištěna statistická závislost mezi legitimitou živě narozených a jejich pořadím, věkem jejich matky a vzděláním matky. Poslední část práce je věnována postojům k manželství a k dětem narozeným mimo manželství, které vychází ze šetření European Values Study provedeného v roce 2008. Analýza otázek byla vypracována pomocí metody logistické regrese a byly nalezeny statisticky významné rozdíly mezi liberálnějšími (Česko, Finsko) a konzervativnějšími (Slovensko, Polsko) státy.

Klíčová slova: plodnost, manželská plodnost, mimomanželská plodnost, struktury, postoje

Nonmarital and marital fertility in the EU with focus on countries of Visegrad group and Finland

Abstract

This thesis addresses trends and structures of fertility. It is mainly focused on marital and non-marital fertility in the second half of the 20th century. The first part is devoted to trends and structures of fertility of the European Union members. The typology of the current European Union members was made by using cluster analyses based on trends of live birth outside marriage, level of fertility and mean age of mother at first birth. Second part of this thesis addresses development and structures of live births inside and outside marriage in countries of the Visegrad group (Czechia, Slovakia, Hungary, Poland) and Finland. relationship dependency between legitimacy of live births and their birth order, mother's age and education was found by using categorical variable method. The last part is devoted to attitudes to marriage and to children born outside marriage which is based on the European Values Study conducted in 2008. The analyses of these questions were made up by using logistic and there were distinguished significant differences between rather liberal (Czechia, Finland) and conservative (Slovakia, Poland) states.

Keywords: fertility, marital fertility, non-marital fertility, structures, attitudes

OBSAH

1 ÚVOD	7
2 POUŽITÁ DATA A METODY.....	9
3 DISKUSE S LITERATUROU.....	13
3.1 Česká literatura.....	13
3.2 Zahraniční literatura	14
4 VÝVOJ PLODNOSTI V ZEMÍCH SOUČASNÉ EVROPSKÉ UNIE.....	17
4.1 Typologie zemí současné Evropské unie dle podílu živě narozených mimo manželství	19
4.1.1. Vývoj podílu živě narozených mimo manželství v zemích současné Evropské Unie po roce 1960.....	20
4.2 Typologie zemí současné Evropské unie dle úrovně plodnosti	24
4.2.1. Vývoj úhrnné plodnosti v zemích současné Evropské unie po roce 1960	26
4.3 Typologie zemí současné Evropské unie dle průměrného věku matky při narození prvního dítěte	32
5 HLUBŠÍ VÝVOJ MANŽELSKÉ A MIMOMANŽELSKÉ PLODNOSTI V ZEMÍCH VISEGRÁDSKÉ ČTYŘKY A VE FINSKU	35
5.1 Analýza závislosti legitimacy živě narozených	41
5.1.1. Struktura plodnosti dle legitimacy a pořadí živě narozených	41
5.1.2. Struktura plodnosti dle legitimacy a věku matky	46
5.1.3. Struktura plodnosti dle legitimacy a vzdělání matky	51
6 POSTOJE OBYVATEL VISEGRÁDSKÉ ČTYŘKY A FINSKA K PLODNOSTI A MANŽELSTVÍ	58
7 ZÁVĚR.....	68
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	71
PŘÍLOHY.....	71

SEZNAM TABULEK

Tab. 1: Základní charakteristiky skupin zemí podle typologie podílu živě narozených mimo manželství, v letech 1970–2012 (v %)	20
Tab. 2: Základní charakteristiky skupin zemí podle typologie úhrnné plodnosti, v letech 1970–2012	26
Tab. 3: Základní charakteristiky skupin zemí podle typologie průměrného věku matky při narození dítěte, v letech 1980–2014	32
Tab. 4: Živě narození dle legitimacy a pořadí narození v Česku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)	42
Tab. 5: Živě narození dle legitimacy a pořadí narození ve Finsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)	42
Tab. 6: Živě narození dle legitimacy a pořadí narození v Maďarsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)	43
Tab. 7: Živě narození dle legitimacy a pořadí narození v Polsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)	44
Tab. 8: Živě narození dle legitimacy a pořadí narození na Slovensku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)	44
Tab. 9: Živě narození dle legitimacy a věku matky v Česku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)	46
Tab. 10: Živě narození dle legitimacy a věku matky ve Finsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)	47
Tab. 11: Živě narození dle legitimacy a věku matky v Maďarsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)	48
Tab. 12: Živě narození dle legitimacy a věku matky v Polsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)	49
Tab. 13: Živě narození dle legitimacy a věku matky na Slovensku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)	50
Tab. 14: Živě narození dle legitimacy a vzdělání matky v Česku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)	52
Tab. 15: Živě narození dle legitimacy a vzdělání matky ve Finsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)	52
Tab. 16: Živě narození dle legitimacy a vzdělání matky v Maďarsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)	53
Tab. 17: Živě narození dle legitimacy a vzdělání matky v Polsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)	54

Tab. 18: Živě narození dle legitimacy a vzdělání matky na Slovensku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test).....	55
Tab. 19: Vybrané otázky EVS 2008	59
Tab. 20: Otázka Q43 dítě potřebuje oba rodiče, aby vyrůstalo šťastně, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008	60
Tab. 21: Otázka Q45 manželství je zastaralá instituce, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008	62
Tab. 22: Otázka Q47D je v pořádku, když dva lidé žijí spolu, aniž by byli sezdáni, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008.....	63
Tab. 23: Otázka Q47F lidé by se měli sami rozhodovat, zdali mít děti nebo ne, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008.....	65
Tab. 24: Otázka Q98 žil(a) jste před uzavřením manželství se svým partnerem, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008.....	66

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1: Typologie zemí současné EU na základě trendu podílu živě narozených mimo manželství	18
Obr. 2: Podíl živě narozených mimo manželství, průměry skupin a EU, v letech 1960–2015 (v %)	21
Obr. 3: Podíl živě narozených mimo manželství v zemích Evropské unie, 1. skupina (skupina s opožděným nárůstem), v letech 1960–2015 (v %)	21
Obr. 4: Podíl živě narozených mimo manželství v zemích Evropské unie, 2. skupina (skupina s nízkými hodnotami v celém období), v letech 1960–2015 (v %)	22
Obr. 5: Podíl živě narozených mimo manželství v zemích Evropské unie, 3. skupina (skupina s rychlým nárůstem) a Estonsko, v letech 1960–2015 (v %)	23
Obr. 6: Podíl živě narozených mimo manželství v zemích Evropské unie, 4. skupina (skupina s vysokými hodnotami v celém období), v letech 1960–2015 (v %)	23
Obr. 7: Podíl živě narozených mimo manželství v zemích Evropské unie v roce 2015 (v %)	24
Obr. 8: Typologie zemí současné EU na základě trendu úhrnné plodnosti	25
Obr. 9: Úhrnná plodnost, průměry skupin a EU, v letech 1960–2015	27
Obr. 10: Úhrnná plodnost v zemích Evropské unie, 1. skupina (skupina s časným poklesem), v letech 1960–2015	28
Obr. 11: Úhrnná plodnost v zemích Evropské unie, 2. skupina (skupina s nízkými hodnotami), v letech 1960–2015	28
Obr. 12: Úhrnná plodnost v zemích Evropské unie, 3. skupina (skupina s poklesem z vysokých hodnot na nízké) a Irsko, v letech 1960–2015	29
Obr. 13: Úhrnná plodnost v zemích Evropské unie, 4. skupina (skupina s pozdním poklesem), v letech 1960–2015	30
Obr. 14: Úhrnná plodnost v zemích Evropské unie v roce 2015	30
Obr. 15: Typologie zemí současné EU na základě trendu věku matky při narození prvního dítěte	31
Obr. 16: Průměrný věk matky při narození prvního dítěte v EU v roce 2015	34
Obr. 17: Podíl živě narozených mimo manželství v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku, v letech 1960–2015 (v %)	36
Obr. 18: Úhrnná plodnost v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku, v letech 1960–2015	36
Obr. 19: Věk matky při narození prvního dítěte v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku, v letech 1980–2015	37

Obr. 20: Živě narození dle pořadí v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku v roce 2015 (v %)	38
Obr. 21: Živě narození dle legitimacy a pořadí narozených v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku v roce 2015 (v %)	38
Obr. 22: Míry plodnosti dle věku matky v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku, v roce 2015	39
Obr. 23: Živě narození dle věku matky a legitimacy v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku v roce 2015 (v %)	40
Obr. 24: Živě narození dle vzdělání matky a legitimacy v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku v roce 2015 (v %)	40
Obr. 25: Standardizovaná rezidua živě narozených podle legitimacy a pořadí narozených v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku v roce 2015	45
Obr. 26: Standardizovaná rezidua živě narozených podle legitimacy a věku matky v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku, v roce 2015	51
Obr. 27: Standardizovaná rezidua živě narozených podle legitimacy a vzdělání matky v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku v roce 2015	56
Obr. 28: Odpovědi na otázku Q43 dítě potřebuje oba rodiče, aby vyrůstalo šťastně, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008 (v %)	59
Obr. 29: Odpovědi na otázku Q45 manželství je zastaralá instituce, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008 (v %)	61
Obr. 30: Odpovědi na otázku Q47D je v pořádku, když dva lidé žijí spolu, aniž by byli sezdáni, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008 (v %)	62
Obr. 31: Odpovědi na otázku Q47F lidé by se měli sami rozhodovat, zdali mít děti nebo ne, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008 (v %)	64
Obr. 32: Odpovědi na otázku Q98 žil(a) jste před uzavřením manželství se svým partnerem, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008 (v %)	66

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČSÚ	Český statistický úřad
EU	Evropská Unie
EVS	European Values Study
GUS	Główny Urząd Statystyczny
HCSO	Hungarian Central Statistical Office
HFD	Human Fertility Database
INED	Institut national d'études démographiques
SF	Statistics Finland
ŠÚSR	Štatistický úrad Slovenskej republiky

Kapitola 1

Úvod

Ve druhé polovině dvacátého století došlo v Evropě k mnoha demografickým změnám, z nichž velmi významné se týkaly plodnosti. Snižovala se úroveň plodnosti, prodlužoval se průměrný věk matky při narození dítěte, ale docházelo také k nárůstu podílu živě narozených mimo manželství. K těmto změnám však docházelo diferencovaně. Evropa byla ve druhé polovině dvacátého století pomyslně rozdělena na část východní a západní, které se vyvíjely odlišně. Do východní Evropy podle tohoto rozdělení patřilo Maďarsko, Německá demokratická republika, Polsko, Československo, Rumunsko, Bulharsko a Jugoslávie. Zatímco do západní Evropy patřilo Dánsko, Finsko, Norsko, Švédsko, Belgie, Francie, Spolková republika Německo, Nizozemsko, Švýcarsko, Irsko, Spojené království, Řecko, Itálie, Portugalsko a Španělsko (Monnier, Rychtaříková 1992). A právě demografické diferenciaci ve druhé polovině minulého století, ale i aktuálním rozdílnostem v úrovni plodnosti a jednotlivých struktur plodnosti se bude věnovat tato práce.

Hlavními cíli práce je proto popsat trendy a současnou situaci úrovně a struktur plodnosti v zemích současné Evropské unie (EU 28). Dalším cílem je analyzovat vybrané státy současné Evropské unie z hlediska struktur živě narozených v manželství a mimo něj. Také bude zjišťována závislost mezi legitimitou a vybranými strukturami živě narozených. Těmito strukturami jsou pořadí živě narozených dětí, věk a vzdělání jejich matek. Posledním cílem této práce je analyzovat postoje a názory obyvatel vybraných států k manželství a k dětem narozeným mimo manželství.

Práce je členěna do sedmi hlavních kapitol. První kapitola je kapitola úvodní, jsou zde popsány hlavní cíle práce a struktura práce. Druhá kapitola se věnuje metodice a zdrojům dat, ze kterých práce čerpala. Těmito zdroji byla především databáze Eurostatu, Human Fertility Database, Rady Evropy a také data publikovaná nebo poskytnutá jednotlivými členskými statistickými úřady. Jsou zde také podrobně popsány metody použité v této práci, kterými jsou především shluková analýza, metoda kontingenčních tabulek a logistická regrese. Dále jsou zde uvedeny důležité definice týkající se použitých termínů a příslušné vzorce. Jelikož je téma mimomanželské plodnosti tématem velmi aktuálním, věnuje se mu velké množství autorů, a to českých, ale i zahraničních. Právě touto literaturou se zabývá kapitola třetí.

V následující kapitole je pomocí shlukové analýzy vypracována typologie zemí Evropské unie s podobnými trendy a strukturami, a to za tři ukazatele. Těmi jsou podíl živě narozených dětí mimo manželství, úroveň plodnosti a věk matky při narození prvního dítěte. Na základě těchto

typologií byly země vždy rozděleny do několika skupin, podle níž byla zjištěna odlišnost od ostatních skupin a byly dále analyzovány v období mezi lety 1960–2015.

V páté kapitole jsou popsány trendy úhrnné plodnosti, podílu dětí narozených mimo manželství a průměrného věku matky při narození prvního dítěte a také jednotlivé struktury plodnosti ve státech Visegrádské čtyřky (tedy v Česku, Maďarsku, Polsku a Slovensku) a ve Finsku. Tyto země byly vybrány proto, že jsou to země geograficky i historicky blízké, přesto však měly odlišný demografický vývoj, ale i současný stav je v těchto státech odlišný. Z tohoto důvodu je porovnání těchto států zajímavé. Dále budou v této kapitole hlouběji analyzovány struktury živě narozených v manželství a mimo manželství ve státech Visegrádské čtyřky a ve Finsku, a to pomocí metody kontingenčních tabulek. Na základě této metody bude zjištěna statistická závislost mezi legitimitou živě narozených dětí a jejich pořadím, věkem matky a také vzděláním jejich matky.

Následující kapitola je věnována postojům a názorům obyvatel Visegrádské čtyřky a Finska k manželství a k dětem narozeným mimo manželství. Pro tuto část jsou použity odpovědi z šetření European Values Study, které proběhlo v roce 2008. Jsou vybrány otázky, které se týkají postojů k manželství a dětem narozeným mimo manželství. Pomocí regresních modelů je zjišťován vztah mezi odpovědí na danou otázku a nezávisle proměnnými, kterými jsou země, pohlaví, věk, vzdělání a rodinný stav respondentů.

Kapitola 2

Použitá data a metody

Práce se zabývá vývojem plodnosti v současných 28 zemích Evropské unie (EU). Česká republika se stala členem této instituce v květnu roku 2004. Současným vymezením Evropské unie se rozumí vymezení po sedmém rozšíření. Tedy po rozšíření o Chorvatsko dne 1. 7. 2013. Práce využívá více dostupných zdrojů statistických údajů. Jedná se především o data z databází, které publikuje Eurostat, Institut national d'études démographiques (Ined), Human Fertility Database (HFD) nebo Rada Evropy a také data publikovaná jednotlivými statistickými úřady. V následujících kapitolách je pracováno s ukazateli, které nebyly publikovány v jednom datovém zdroji. Z toho důvodu byly doplňovány z několika různých datových zdrojů, a proto jejich srovnatelnost nemusí být zcela přesná. Toto doplňování údajů je popsáno podrobně dále.

Hlubší analýza jednotlivých struktur mimomanželské a manželské plodnosti byla provedena na základě dat publikovaných nebo poskytnutých jednotlivými statistickými úřady, kterými jsou za Finsko Statistics Finland (SF), v Maďarsku Hungarian Central Statistical Office (HCSO), v Polsku Główny Urząd Statystyczny (GUS), na Slovensku to byl Štatistický úrad Slovenskej republiky (ŠÚSR), za Česko Český statistický úřad (ČSÚ).

V práci je použito několik termínů, které je potřeba si předem vymezit. Několikrát zmíněným ukazatelem je legitimita narozených dětí, což je členění narozených dle rodinného stavu matky. Nejčastější dělení je na děti narozené v manželství a mimo manželství. Za dítě narozené v manželství, tedy manželské dítě se považuje dítě „jehož rodiče byli manželé již v době jeho početí. V praxi se však bere v úvahu rodinný stav matky při narození dítěte, v případě rozpadu manželství rodinný stav matky v předpokládané době otěhotnění“ (Pavlík, Kalibová 2005, str. 87).

Dalším analyzovaným ukazatelem je úhrnná plodnost, kterou se dle Pavlíka rozumí: „počet dětí, které by se narodily živě souboru 1000 žen (často udáván na jednu ženu) během jejich reprodukčního období, kdyby zůstalo zachováno rozložení plodnosti podle věku ve sledovaném kalendářním roce po dobu zhruba 35 let (za předpokladu neexistence úmrtnosti žen během reprodukčního období)“ (Pavlík, Kalibová 2005, str. 94). Úhrnná plodnost se počítá z měř plodnosti podle věku. Vzorec pro jejich výpočet je následující:

$$f_x = \frac{{}_tN_x^v}{{}_{1.7}P_x^z}$$

přičemž ${}_tN_x^v$ je počet živě narozených v čase t , v x -tém věku matky a ${}_{1.7}P_x^z$ počet žen v dané populaci k 1.7 daného roku ve věku x (Pavlík, Kalibová 2005).

Stejnou definicí, jakou uvádí Pavlík, se řídí i Eurostat, jehož data za roky 2010–2015 byla přejata, zatímco data za úhrnnou plodnost za roky 1960–2009 byla přejata z databáze Inedu. Výjimku zde však tvoří Kypr (analyzován za celé území jednotně), jehož data do roku 1982 a data za Maltu do roku 1980 byla převzata z databáze Světové Banky, od roku 2010 byla přejata z Eurostatu, zbylá data byla z databáze Inedu.

Dalším analyzovaným ukazatelem v této práci je průměrný věk matky při narození dítěte, který Eurostat definuje jako: „Průměrný věk v době, kdy se ženě narodí její živě narozené děti. Eurostat používá pojem dokončený věk“ (Eurostat 2016, překlad autorky). „Dokončený věk představuje počet dokončených let prožitých osobou, přičemž desetinná místa nejsou brána v úvahu. Je vyjádřen jako počet prožitých narozenin k referenčnímu datu“ (Eurostat 2016, překlad autorky).

Průměrný věk matky při narození prvního dítěte byl převzat především z Eurostatu, který výpočet provádí z měr plodnosti podle věku a pořadí. Doplnován byl údaji z Rady Evropy a z Human Fertility Database. Z Rady Evropy byly doplněny údaje za Belii za rok 1980, Finsko rok 1980, Francii do roku 1990, Chorvatsko do roku 2000, Irsko za roky 1980 a 1990, Itálii do roku 1990, Kypr 1980–2000, Lotyšsko 1980–2000, Německo (analyzováno bylo včetně bývalé Německé demokratické republiky) do roku 2000, Polsko do roku 1990, Rumunsko do roku 2000, Řecko 1980–1990, Slovinsko za rok 1980. Údaje doplněné z databáze Human Fertility Database jsou za Bulharsko do roku 1990, Česko 1980–1990, Estonsko za rok 1980, Itálii 2010, Litvu 1980–2000, Maďarsko 1980–2000, Nizozemsko 1980–1990, Portugalsko 1980–1990, Rakousko 1980, Slovensko 1980–1990, Slovinsko 1990, Španělsko 1980–1990, Švédsko 1980–1990. Údaje za Dánsko byly doplněny z údajů Dánského statistického úřadu, a to za rok 2010. Údaje za Maltu a Lucembursko nebyly dostupné v delší časové řadě, proto byly z této analýzy vynechány.

Procentuální údaje za živě narozené mimo manželství byly opět převzaty z databáze Inedu a od roku 2010 z dat Eurostatu, z databáze byly převzaty také údaje za Spojené království za roky 2007, 2008 a 2009 a také za Slovinsko z roku 2009. Z důvodu chybějících dat bylo při hlubší vícerozměrné analýze ze shlukové analýzy vyřazeno Rumunsko. Pro hlubší analýzu živě narozených dětí v manželství a mimo manželství byly používány především údaje poskytnuté nebo publikované jednotlivými členskými státy Evropské unie.

V následujících částech této práce jsou analyzovány jednotlivé struktury živě narozených ve vybraných státech Evropské unie v roce 2015. Těmito strukturami jsou pořadí živě narozených, dále vzdělání a věk matky. Z toho důvodu, aby byly některé struktury mezi státy porovnatelné, musely být sloučeny jejich kategorie. Jedná se o pořadí narozených, kdy v každém státě bylo posledním intervalem jiné pořadí, takže bylo jako poslední interval určeno pořadí čtvrté a vyšší.

Další analyzovanou strukturou je vzdělání matky, které je dle Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání (ISCED) z roku 2011 rozděleno do osmi kategorií. První kategorie je kategorie 0, do které patří preprimární vzdělávání, kategorie 1 je primární vzdělávání, kategorie 2 nižší sekundární vzdělávání, kategorie 3 vyšší sekundární vzdělávání,

kategorie 4 postsekundární neterciární vzdělávání, kategorie 5 krátký cyklus terciárního vzdělávání, kategorie 6 bakalářská nebo jí odpovídající úroveň, další kategorie magisterská nebo jí odpovídající úroveň 8. kategorie je doktorská nebo jí odpovídající úroveň (International Standard Classification of Education 2011).

Jednotlivé členské státy však nemají dostupné údaje o vzdělání matek podle této klasifikace, a tak musely být některé kategorie sloučeny. Bylo proto použito jednoduché rozdělení na základní (odpovídající kategoriím 0–2 z ISCED) vzdělání, střední (kategorie 3 a 4 ISCED) a vysokoškolské (kategorie 5 až 8), dále je vymezena kategorie nezjištěno. Tuto kategorii vzdělání není možné určit u Finska, kde je kategorie nezjištěno sloučena s kategorií základního vzdělání, a to již v původních datech poskytnutých statistickým úřadem.

Struktura věku matky byla také sloučena, protože v každém státě byla určena jinak a v této práci bude analyzována dle věku do 20ti let, 20–24 let, 25–29 let, 30–34 let, 35–40 let, 40–45 let a nad 45 let, dále je určena kategorie nezjištěno.

V práci bylo také použito několik metod statistické analýzy dat. První z nich je shluková analýza, která se používá „při rozdělení objektů do určitého systému kategorií, jež zachycuje podobnost objektů patřících do téže kategorie na jedné straně a nepodobnost objektů patřících do různých kategorií na straně druhé“ (Hendl 2004 a, s. 460).

Metody shlukové analýzy bývají často založeny na výpočtu měr nepodobnosti, kterých je mnoho, avšak jednou z nejčastěji používaných je euklidovská vzdálenost (Hendl 2004 a). V této práci byla použita Wardova metoda shlukování (vstupní data byla standardizovaná na z-skóry), která vychází z analýzy rozptylu a při které se jako míra nepodobnosti používá čtvercová euklidovská vzdálenost (Meloun 2015). Z výsledků shlukové analýzy za úhrnnou plodnost, věk matky při narození prvního dítěte a podíl živě narozených mimo manželství byla vytvořena typologie zemí Evropské unie. Shluková analýza byla zpracována v softwaru IBM SPSS Statistics verze 22.

Další použitou statistikou je metoda kontingenčních tabulek, která se používá, chceme-li v nich „analyzovat závislost kategoriálních proměnných“ (Hendl 2004 b, str. 305). Pomocí metody kontingenčních tabulek lze vypočítat chí-kvadrát test, a to pomocí vzorce:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^c \frac{(A_{ij} - E_{ij})^2}{E_{ij}},$$

přičemž A_{ij} jsou skutečné četnosti a E_{ij} očekávané četnosti i -tém řádku a j -tém sloupci, c (column) odpovídá počtu sloupců a r (row) počtu řádků (Zvára 2004). Přičemž očekávané četnosti E_{ij} se vypočítají pomocí vzorce:

$$E_{ij} = \frac{A_{r.} \cdot A_{.c}}{n},$$

kde $A_{r.}$ je součet daného řádku a $A_{.c}$ je součet daného sloupce, n jsou skutečné četnosti celkem.

Při testu nezávislosti proměnných zní nulová hypotéza: „obě veličiny jsou nezávislé“ (Zvára 2004, str. 178). „Nulovou hypotézu zamítneme na hladině významnosti α , pokud bude testovací statistika X^2 větší nebo rovna než kritická hodnota χ^2 “

$$X^2 \geq \chi^2_{(r-1)(c-1)}(\alpha).$$

(Zvára 2004, str. 179). To znamená, že pokud bude určena hladina významnosti α 99 %, pak je možné zamítnout nulovou hypotézu, pokud je výsledek testové statistiky menší než 0,01. Důležité je však, aby všechny očekávané četnosti byly vyšší než pět (Zvára 2004).

Dále byla počítána i standardizovaná rezidua, která vyjadřují „rozdíl mezi naměřenou a predikovanou hodnotou“ (Hendl 2004 c, str. 268). Standardizovaná rezidua byla vypočítána dle vzorce:

$$sr = \frac{A_{ij} - E_{ij}}{\sqrt{E_{ij}}}.$$

přičemž A_{ij} jsou opět skutečné četnosti a E_{ij} očekávané četnosti i-tém řádku a j-tém sloupci, c (column) odpovídá počtu sloupců a r (row) počtu řádků (Zvára 2004). Očekávané četnosti, chí-kvadrát test nezávislosti a standardizovaná rezidua byla počítána v software Microsoft Office Excel 2016.

Sedmá kapitola je věnována analýze hodnotových postojů ve vybraných zemích Evropské unie. Analýza hodnotových názorů vychází z výsledků výběrového šetření hodnotových názorů European Values Study, které probíhá od roku 1981 každých devět let, přičemž poslední proběhlo v roce 2008. Do tohoto výzkumu bylo v první vlně, tedy v roce 1981 zapojeno 16 zemí, ve vlně, která proběhla v roce 2008 již 43 států, a to nejen evropských. V této poslední vlně se tohoto výzkumu zúčastnilo více než sedmdesát tisíc dotazovaných starších 18ti let. Kromě otázek, které jsou spojeny s rodinou, se tento výzkum věnuje také zaměstnanosti, náboženskému vyznání, ale i politickým názorům. Pro účely této práce byly vybrány otázky týkající se plodnosti, manželství a hodnot v rodině, a to z vlny, která proběhla v roce 2008 (European Values Study 2015).

Pro analýzu postojů byla zvolena metoda regrese, která se používá je-li potřeba „nalézt co nejlepší, nejúspornější a současně věcně smysluplný model, který popíše vztah mezi závislou (vysvětlovanou, predikovanou) proměnnou a skupinou nezávislých (vysvětlujících, predikujících) proměnných“ (Řeháková 2000, str. 475). Jelikož se v případě analýzy postojů jedná o nespojitou kategoriální proměnnou, byla použita metoda binární a nominální logistické regrese. Výpočet byl opět proveden v softwaru IBM SPSS Statistics verze 22.

Kapitola 3

Diskuse s literaturou

3.1 Česká literatura

Problematicke dětí narozených mimo manželství se u nás věnuje mnoho autorů. Jsou to například Monnier a Rychtaříková, podle nichž v šedesátých letech dvacátého století byla Evropa z hlediska úrovně a struktur plodnosti relativně jednotná, ačkoliv politicky byla rozdělená na část východní a západní. Přičemž do západní Evropy byly zařazeny země severní Evropy jako Dánsko, Finsko, Norsko, Švédsko, západní Evropy tedy Belgie, Francie, Spolková republika Německo, Nizozemsko, Švýcarsko, Irsko a Spojené království, dále sem patřily země jižní Evropy, a to Řecko, Itálie, Portugalsko a Španělsko. Za země východní Evropy bylo považováno Maďarsko, Německá demokratická republika, Polsko, Československo, Rumunsko, Bulharsko a Jugoslávie (Monnier, Rychtaříková 1992).

Ukazatele plodnosti v tomto období vykazovaly velmi podobné hodnoty. Následovalo však období změn, ve kterém došlo ke změně rodinného chování. Jako příklad lze uvést nárůst počtu nesezdaných soužití, podílu dětí narozených mimo manželství (Rychtaříková, Pikálková 2001).

Počátek změn rodinného chování byl v západní Evropě (Monnier, Rychtaříková 1992), kde došlo v šedesátých letech k poklesu úhrnné plodnosti. Tento pokles plodnosti byl univerzální a byl zaznamenán ve všech státech západní a severní Evropy. Pokles je spojován s nárůstem individualismu a rozšířením antikoncepčních metod a byl ukončen v polovině osmdesátých let. V ostatních evropských zemích začaly tyto změny se zpožděním, až na počátku devadesátých let a došlo k výrazným změnám ukazatelů plodnosti po pádu komunistických režimů. Došlo zde k poklesu úrovně plodnosti na hodnoty ještě nižší než v zemích západní Evropy. Ve druhé polovině devadesátých let zůstávala úroveň plodnosti ve státech východní Evropy velmi nízká, nicméně zde byl nízký věk matek při narození dítěte. Evropa jižní vykazovala nízký podíl dětí narozených mimo manželství a nižší úroveň úhrnné plodnosti (Rychtaříková 1999).

Další autorkou je Šalamounová, která napsala kapitolu *Mimomanželská plodnost – současné trendy v Evropě a České Republice*. Procentuální zastoupení dětí, které se nenarodily manželskému páru, se podle ní zvyšuje takřka ve všech zemích Evropy, avšak nelze určit, zda tato matka žila s partnerem, nebo zda byla sama. Dále také uvádí, že matky dětí narozených mimo manželství mívají v průměru nižší stupeň dosaženého vzdělání a bývají častěji také nižšího sociálního postavení a nižšího věku (Šalamounová, Nývlt 2006).

Tématem mimomanželské plodnosti v Česku se zabývá Zeman, podle nějž mimomanželská plodnost na našem území stoupala ve všech věkových skupinách matek. Nejvíce byl však vzestup patrný ve věkových skupinách dvacet a více let, a to především proto, že v nižším věku matky byla mimomanželská plodnost vyšší již dříve. Přičemž nejnižší věk mají v průměru matky, které byly svobodné, naopak vyšší průměrný věk mají matky, které byly rozvedené či ovdovělé (Zeman 2007). Podobné závěry měla i Rychtaříková, která ve své práci došla k výsledku, že v roce 2010 byla šance, že se dítě narodí mimo manželství matce ve věku do 19 let 3,5krát vyšší, než matkám ve věkové skupině 20–24 let (Rychtaříková 2013).

Zeman se ve své práci dále zabýval pořadím dítěte a tvrdí, že nejvyšší podíl dětí narozených mimo manželství, představují děti narozené v prvním pořadí. Ve sledovaném období však docházelo k nárůstu podílu dětí narozených ve druhém pořadí. Toto naznačuje, že došlo také ke změně ve sňatkovém chování, a že rostla frekvence nesezdaných soužití. Tomu napovídá i pokles relativního počtu předmanželských koncepcí (Zeman 2007). Rychtaříková uvádí, že šance mít dítě mimo manželství mají nejvyšší matky, které mají první dítě a tato šance je až 2,9krát vyšší oproti dětem, které se narodí v pořadí druhém (Rychtaříková 2013).

Z hlediska vzdělání mají nejvyšší podíl u dětí narozených mimo manželství matky, které mají nejvyšší ukončené vzdělání základní. Až 70 % matek se základním vzděláním porodí dítě mimo manželství, dále téměř 40 % matek, které mají střední vzdělání bez maturity. Na druhou stranu matky se střední školou s maturitou mají dítě mimo manželství pouze v 26 % případů a vysokoškolačky jen v 15 % případů (Zeman 2007). Tímto tématem se zabývala i Rychtaříková, která tvrdí, že ženy vysokoškolačky mají oproti matkám se základním vzděláním poloviční šanci mít dítě narozené mimo manželství. Naopak matky se středním vzděláním bez maturity měly šanci porodit dítě mimo manželství dvakrát vyšší než matky se středním vzděláním s maturitou (Rychtaříková 2013).

Postoje k dětem narozeným mimo manželství a v manželství porovnávají Chaloupková a Soukupová. Jejich studie poukazuje na to, že přes tolerantní přístup české společnosti k jiným formám soužití, než je manželství, je naše společnost značně nakloněna k manželství. Češi neodsuzují nemanželské formy soužití, ačkoliv většina z nich sama upřednostňuje manželství, a to až 80 % z nich. Pouze 7 % dotázaných upřednostňovalo nesezdané soužití (Chaloupková, Soukupová 2007).

3.2 Zahraniční literatura

Ze zahraničních autorů se tématu plodnosti věnoval Van de Kaa, který tvrdí, že ve druhé polovině minulého století došlo k mnoha demografickým změnám, které nazývá druhý demografický přechod. Ty jsou podle něj pravděpodobně způsobeny změnou individuálních hodnot jedinců. Jedná se například o pokles prvosňatečnosti, nárůst průměrného věku při prvním sňatku, snížení úhrnné plodnosti, snížení podílu dětí narozených ve třetím a vyšších pořadích, nárůst podílu narozených dětí mimo manželství a další změny (Van de Kaa 1987).

Sobotka ve své studii tvrdí, že změny v rození dětí a rodinném životě souvisí se změnami v hodnotových postojích a názorech a z toho vyplývajícím poklesem důležitosti rodiny. Dále tvrdí že se rodičovství stává dobrovolným rozhodnutím rodičů, kteří zvažují, zda je pro ně rodičovství

vhodné z hlediska životního stylu a blahobytu. Přesto však dodává, že i po druhém demografickém přechodu je dobrovolná bezdětnost na velmi nízké úrovni, a že rodičovství zůstává jednou z hlavních priorit všech osob (Sobotka a další 2008).

Frejka a Sobotka tvrdí, že po přelomu tisíciletí ve většině evropských zemí docházelo k odkládání mateřství. A to v průměru do věku 28–29 let, zatímco o přibližně třicet let dříve byl tento věk v průměru 24–25 let. V mnoha státech se tak do 25ti let věku matky rodilo méně než 20 % všech narozených dětí. Došlo také k nárůstu plodnosti u nejvyšší věkové skupiny, tedy ve věku 40 let a vyšším (Frejka, Sobotka 2008).

Brown a Dittgen analyzovali soubor čtrnácti evropských zemí a zabývali se porovnáním plodnosti manželských a nesezdaných párů. Z jejich studie vyplynulo, že plodnost nesezdaných párů je nižší než u párů, které uzavřely manželství (Brown a Dittgen 2000).

Dalším autorem je Klüsener, který analyzoval soubor 497 regionálních jednotek Evropy z hlediska toho, jak se v nich měnila úroveň mimomanželské plodnosti, a to od roku 1960 do roku 2007. Tvrdí, že nejsou pouze rozdíly mezi jednotlivými zeměmi, ale že jsou velké rozdíly i v jednotlivých regionech daných zemí. Příkladem je mu Německo, v jehož západních regionech se v roce 2007 narodilo 25 % dětí mimo manželství, nicméně v jeho východních oblastech to bylo 57 % dětí (Klüsener a jiní 2012).

Další autorkou, která se zabývala především typy kohabitace a vztahu k manželství, ale i dětmi, které se narodily mimo manželský svazek byla Kiernan. Podle ní v průběhu druhé poloviny minulého století došlo k rapidnímu nárůstu dětí narozených mimo manželství a zároveň poukazuje na to, že jsou velké rozdíly mezi jednotlivými státy. Například, že v Řecku, Itálii a Švýcarsku byl relativní počet narozených dětí mimo manželství velmi nízký, opačným příkladem je podle ní Švédsko, Norsko nebo Island, tedy především severské země, kde jsou hodnoty tohoto ukazatele nejvyšší. Přičemž v roce 1975 se Švédsko a Island velice odlišovaly od ostatních zemí, protože se zde v tomto období rodilo mimo manželství již okolo jedné třetiny všech narozených dětí (Kiernan 2001).

Sobotka a Toulemon se zabývali změnami ve způsobu soužití, které probíhaly ve druhé polovině 20. století. Sice v každé oblasti probíhaly v jiný okamžik, ale měly stejné znaky, a to především nárůst počtu nesezdaných párů. Ve vyspělých státech docházelo k odkladu soužití párů do vyššího věku a zároveň tedy i k odkladu plodnosti do vyššího věku. V této práci jsou také porovnány severské a jižní země z hlediska toho, kdy mladí lidé, kteří se narodili v šedesátých letech, odcházeli od svých rodičů. Z výzkumu vyplynulo, že obyvatelé jižní Evropy opouštěli rodiče později, především muži, kteří se stěhovali mimo rodinu až po třicátých narozeninách. Zatímco v zemích severní Evropy bylo zvykem, že lidé odcházeli od rodičů již v mladém věku, a to nezávisle na pohlaví. Ve střední a východní Evropě lidé sice zůstávali déle s rodiči, ale bylo to dáno tím, že v těchto zemích byla špatná bytová situace, bylo tedy těžké vlastní bydlení získat (Sobotka, Toulemon 2008).

Ve Spojených státech amerických vzniklo několik studií, které se zabývali dětmi narozenými mimo manželství z hlediska etnického nebo rasového. Tedy jaký je podíl dětí narozených mimo manželství mezi jednotlivými rasovými a etnickými skupinami. Mezi jednu z těchto studií patří i studie Manning a Landale. Tyto autorky popisují, že zhruba jedna polovina Portoričanek počala své dítě před uzavřením manželství, obdobně tomu bylo o zhruba tří čtvrtin afro-američanek

a necelé jedné třetiny nehispanických žen. Některé z těchto žen se však vdaly ještě před narozením svého potomka (Manning a Landale 1996).

Kapitola 4

Vývoj plodnosti v zemích současné Evropské Unie

Na začátku druhé poloviny dvacátého století bylo typickým příkladem, že manželství bylo uzavíráno často a časně. Toto období je v literatuře nazýváno jako zlatý věk rodiny. Nicméně v šedesátých letech nastaly změny, které jsou charakterizovány odkladem sňatků do vyššího věku a růstem rozvodovosti, což vedlo i k odkládání rodičovství (Sobotka, Toulemon 2008). Ve státech Evropské unie vzrůstal také podíl žen, které neměly děti a snižovala se úroveň úhrnné plodnosti (Kocourková 1998).

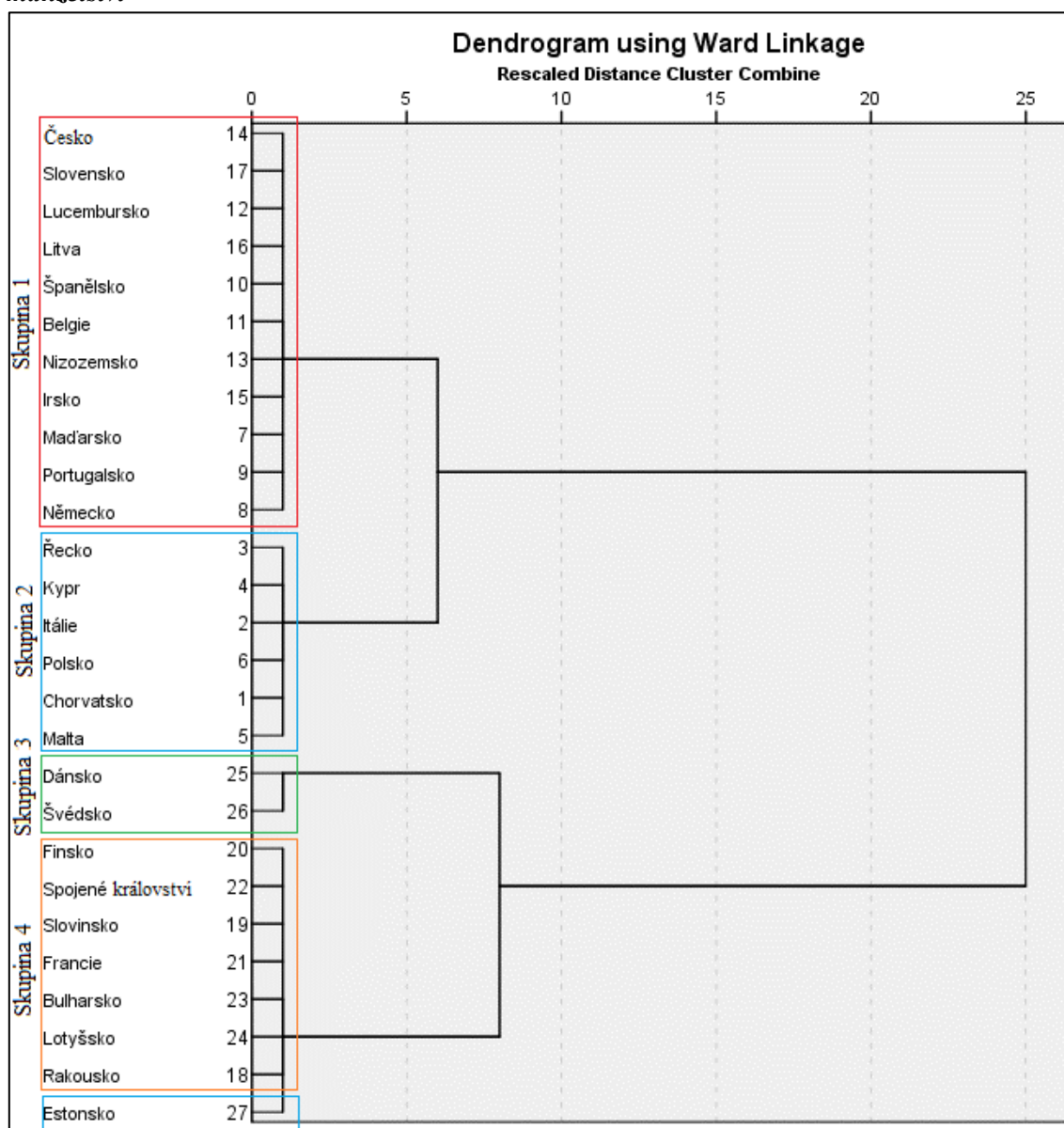
Také se začal zvyšovat počet dětí, které se narodily mimo manželství (Rychtaříková 2001). Tyto změny bývají často nazývané jako druhý demografický přechod. Jsou vysvětlovány změnou v hodnotových názorech a postojích ve společnosti (Van de Kaa 1987). Nejdříve je zaznamenali na severu Evropy, západě a později i na jihu a východě Evropy (Rychtaříková 2001) ¹.

Ve druhé polovině dvacátého století také došlo k pomyslnému politickému rozdělení Evropy na východní a západní blok. Východ Evropy zahrnoval následující země: Maďarsko, Německá demokratická republika, Polsko, Československo, Rumunsko, Bulharsko a Jugoslávie. Zatímco do západní bloku patřilo: Dánsko, Finsko, Norsko, Švédsko, Belgie, Francie, Spolková republika Německo, Nizozemsko, Švýcarsko, Irsko a Spojené království, Řecko, Itálie, Portugalsko a Španělsko (Monnier, Rychtaříková 1992).

V západním bloku začalo docházet ke změnám dříve oproti zemím východní Evropy. V západní části Evropy začala dříve klesat úhrnná plodnost, a to již ve druhé polovině šedesátých let, zároveň s poklesem úrovně plodnosti narůstal průměrný věk matky při narození dítěte (Rychtaříková 2001).

¹ Vymezení evropských makroregionů: země severní Evropy: Dánsko, Estonsko, Finsko, Island, Litva, Lotyšsko, Norsko, Švédsko; země západní Evropy: Belgie, Francie, Lucembursko, Nizozemsko, Irsko, Spojené království; země jižní Evropy: Itálie, Malta, Portugalsko, Řecko, San Marino, Španělsko, Vatikán, Andorra, Monako, Kypr; země východní Evropy: Bělorusko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Moldavsko, Ukrajina; země střední Evropy: Rakousko, Německo, Švýcarsko, Lichtenštejnsko, Slovinsko, Maďarsko, Polsko, Česko, Slovensko

Obr. 1: Typologie zemí současné EU na základě trendu podílu živě narozených mimo manželství



Poznámka: proměnné: podíl dětí mimo manželství v kalendářních letech 1970–2012 (jednoleté intervaly)

Výpočet proveden v software IBM SPSS verze 22, použita Wardova metoda, čtvercová euklidovská vzdálenost, transformace na z-skóry

Zdroj: Ined 2016, Eurostat 2017 a, vlastní zpracování

Ve druhé polovině šedesátých let měly země východní Evropy nízkou úroveň úhrnné plodnosti, a tak vlády těchto zemí začaly zavádět vládní opatření na podporu porodnosti a docházelo také k zpříšňování legislativy umělého přerušení těhotenství. U zemí bývalého východní bloku docházelo k poklesu průměrného věku při narození dítěte až do osmdesátých let (Kocourková 1998). Po pádu komunismu v devadesátých letech se začaly ukazatele plodnosti ve východní Evropě rychle měnit. Velmi rychle klesala úroveň úhrnné plodnosti a ustálila se na nejnižších hodnotách z celé Evropy (Rychtaříková 2001).

4.1 Typologie zemí současné Evropské unie dle podílu živě narozených mimo manželství

Aby mohl být vývoj zemí současné Evropské unie (EU 28) podrobněji charakterizován, bylo potřeba nejprve rozdělit země do několika skupin a teprve na základě vybraných států EU provést hlubší analýzu. Pomocí shlukové analýzy bylo analyzováno všech dvacet osm států Evropské unie, a to podle následujících ukazatelů: úhrnné plodnosti, podílu živě narozených dětí narozených mimo manželství a průměrného věku při narození prvního dítěte.

Podíl živě narozených dětí mimo manželství se v čase zvyšoval, ale zároveň je značně diferenciován mezi různými zeměmi. Nejvyšší hodnoty zaznamenaly severské země, Spojené království a také Francie (Dvořáková 2000).

Pro podrobnější analýzu bylo provedeno rozdělení jednotlivých států Evropské unie do několika skupin, a to pomocí shlukové analýzy. Analýza byla provedena za jednotlivé kalendářní roky v období 1970–2012, vstoupilo sem tak 43 proměnných (tedy hodnoty podílu živě narozených dětí mimo manželství v jednotlivých kalendářních letech). Analyzováno bylo 27 států Evropské unie, protože z důvodu neúplnosti časové řady bylo z analýzy vyřazeno Rumunsko. Dle této analýzy byly země Evropské unie rozděleny do čtyř skupin a Estonsko vyšlo jako samostatný stát (obr. 1, příloha 1).

Do první skupiny byly zařazeny země z různých evropských makroregionů, tedy ze západní, střední a východní Evropy. Patří sem Belgie, Česko, Irsko, Litva, Lucembursko, Maďarsko, Německo (analyzováno bylo včetně bývalé Německé demokratické republiky), Nizozemsko, Portugalsko, Slovensko a Španělsko. Jedná se tedy o země, ve kterých ke vzestupu podílu mimomanželsky živě narozených došlo na konci sedmdesátých let a na počátku let osmdesátých. Na obr. 2 je patrné, že tento vzestup byl opožděný (skupina s opožděným nárůstem) oproti průměru ze všech zemí EU (obr. 1, příloha 1).

Druhá skupina je tvořena zeměmi jižní Evropy (jedná se o Chorvatsko, Itálii, Kypr, Maltu a Řecko) a Polskem, které jsou charakteristické nízkým podílem živě narozených mimo manželství v celém období 1960–2015 (skupina s nízkými hodnotami v celém období). Vzestup podílu živě narozených mimo manželství nastal až v devadesátých letech minulého století (obr. 1, příloha 1). Nízké hodnoty podílu živě narozených mimo manželství v těchto zemích jsou pravděpodobně ovlivněny silnými kulturními tradicemi a vlivem církve (Sprangers, Garssen 2003).

Třetí skupina je tvořena zeměmi, které mají podíl živě narozených mimo manželství velmi vysoký a jejich podíl v současnosti přesahuje 50 % (skupina s rychlým nárůstem), tedy Dánsko a Švédsko. K této kategorii bylo pro grafickou analýzu přiřazeno Estonsko, které ze shlukové analýzy vyšlo jako samostatný stát (obr. 1, příloha 1).

Ve čtvrté skupině je nejvyšší podíl živě narozených mimo manželství, a to již na začátku sledovaného období (skupina s vysokými hodnotami v celém období). Rychlejší vzestup začal na konci sedmdesátých a na začátku let osmdesátých. Do čtvrté skupiny byly zahrnuty země střední, západní, ale i východní Evropy. Jedná se o Bulharsko, Finsko, Francii, Lotyšsko, Rakousko, Slovinsko, Spojené království (obr. 1, příloha 1).

Tab. 1: Základní charakteristiky skupin zemí podle typologie podílu živě narozených mimo manželství, v letech 1970–2012 (v %)

Rok	Počet	Minimum	Maximum	Průměr	Směrodatná odchylka
Skupina 1 (skupina s opožděným nárůstem)					
1970	11	1,3	7,2	4,4	2,0
2012	11	28,8	52,3	40,7	6,5
1970–2012	11	1,3	52,3	16,6	12,0
Skupina 2 (skupina s nízkými hodnotami v celém období)					
1970	6	0,2	5,4	2,6	2,1
2012	6	7,6	25,7	18,8	7,0
1970–2012	6	0,1	27,4	6,7	6,3
Skupina 3 (skupina s rychlým nárůstem)					
1970	2	11,0	18,4	14,7	5,2
2012	2	50,6	54,5	52,6	2,8
1970–2012	2	11,0	56,0	42,7	11,4
Skupina 4 (skupina s vysokými hodnotami v celém období)					
1970	7	5,8	12,8	8,8	2,5
2012	7	41,5	57,6	49,5	7,3
1970–2012	7	5,5	57,6	26,8	14,5

Poznámka: ukazatele za roky 1970 a 2012 počítány z jednoho kalendářního roku, ukazatele za 1970–2012 počítány za jednotlivé kalendářní roky dohromady, rok 1970 a 2012: první a poslední rok za který byla provedena shluková analýza

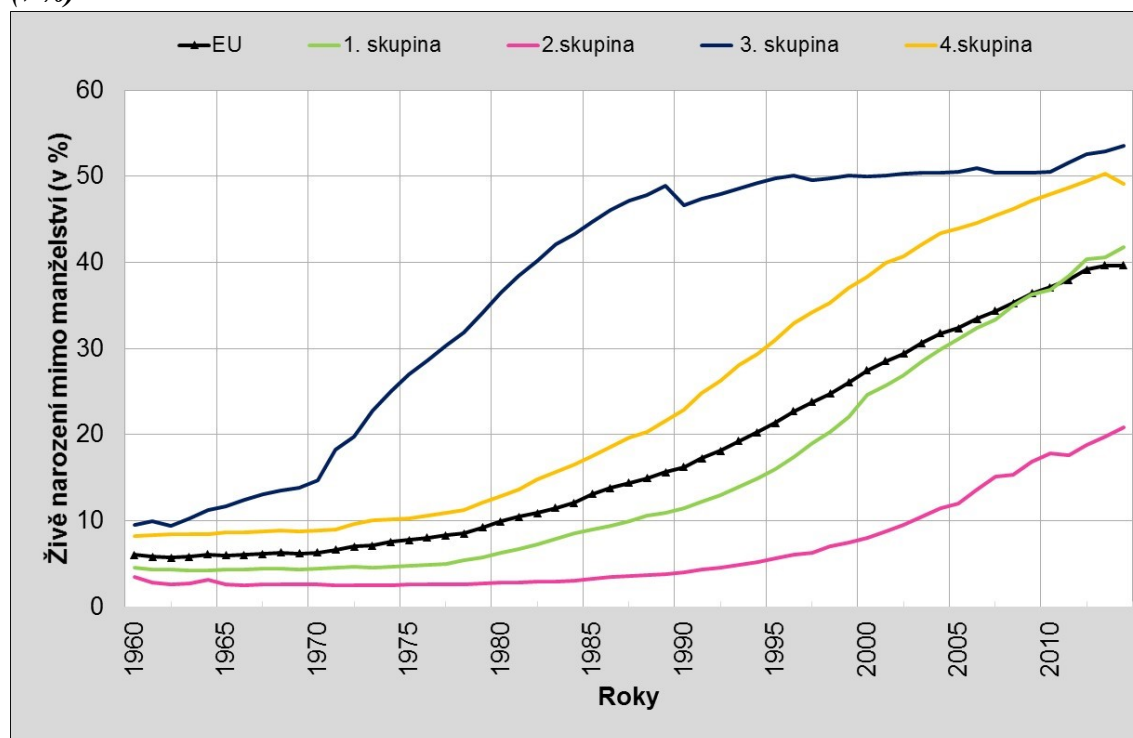
Zdroj: Eurostat 2017 a, Ined 2016, vlastní zpracování

4.1.1. Vývoj podílu živě narozených mimo manželství v zemích současné Evropské Unie po roce 1960

Trendy ve vývoji podílu živě narozených mimo manželství ve 27 zemích EU byly sledovány v rámci čtyř skupin vymezených metodou shlukové analýzy. Nejvíce států bylo zařazeno do první skupiny, naopak nejméně do skupiny třetí. Nejnížší hodnota podílu živě narozených mimo manželství v roce 1970 (první rok za který byla provedena shluková analýza) byla naměřena ve druhé skupině, nejvyšší ve skupině třetí. V roce 2012 (poslední rok za který byla provedena shluková analýza) byla nejnížší hodnota zaznamenána opět ve druhé skupině, nejvyšší opět ve skupině třetí. Nejvyšší průměrné hodnoty byly v roce 1970 ve třetí skupině, a to v průměru 14,7 %, naopak nejnížší hodnoty byly zaznamenány ve druhé skupině, kde se mimo manželství rodilo 2,6 % dětí. Mimo manželství se v roce 2012 v průměru rodilo 52,6 % dětí, zatímco nejnížší průměrná hodnota tohoto podílu byla ve druhé skupině, 18,8 % dětí se zde rodilo mimo manželství (tab. 1).

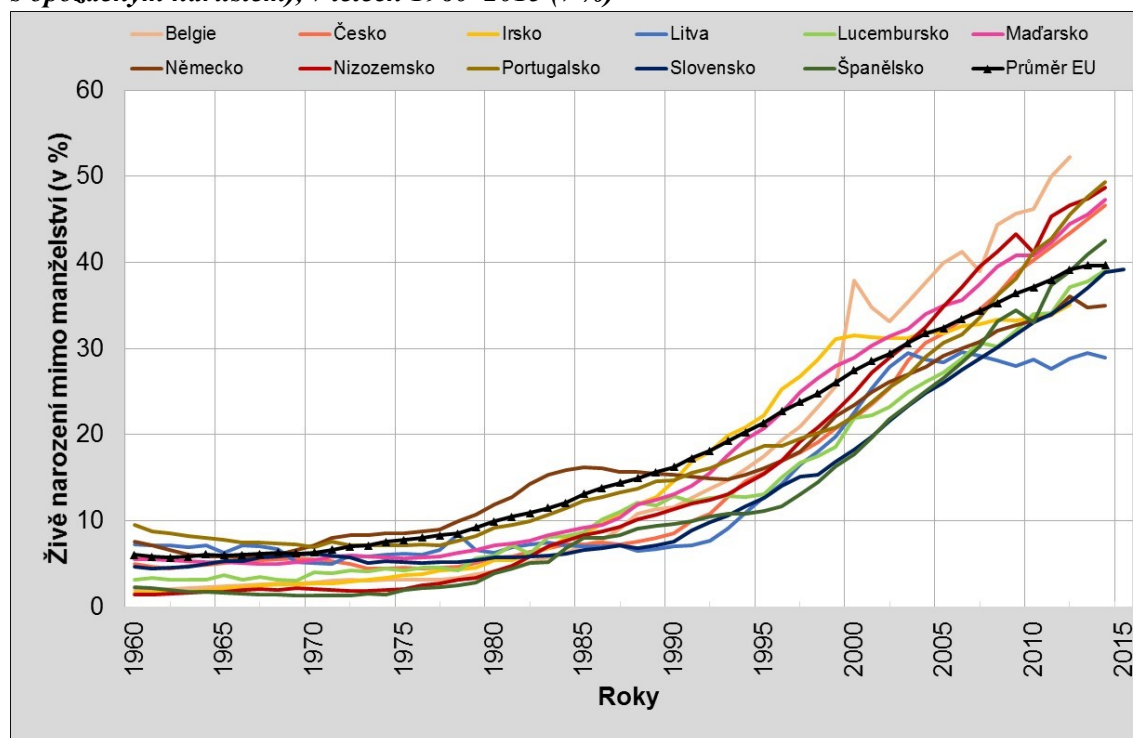
Na obr. 2 jsou zobrazeny průměry jednotlivých skupin zemí dle typologie podílu živě narozených mimo manželství. Jak už bylo zmíněno, nejdříve byl vzestup zaznamenán u zemí třetí skupiny, později u 1. a 4. skupiny, zatímco nejpozději byl vzestup patrný u třetí skupiny zemí. V této kategorii jsou také hodnoty v současné době nejnížší (obr. 2).

Obr. 2: Podíl živě narozených mimo manželství, průměry skupin a EU, v letech 1960–2015 (v %)



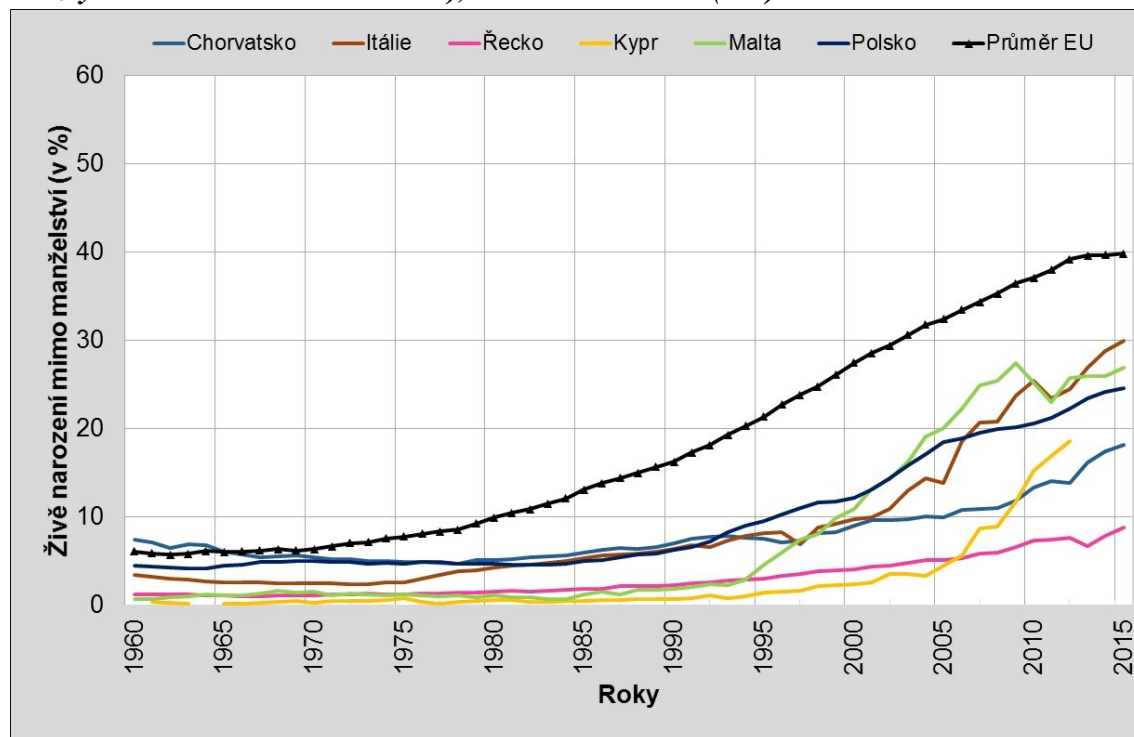
Zdroj: Eurostat 2017 a, Ined 2016, vlastní zpracování

Obr. 3: Podíl živě narozených mimo manželství v zemích Evropské unie, 1. skupina (skupina s opožděným nárůstem), v letech 1960–2015 (v %)



Zdroj: Eurostat 2017 a, Ined 2016, vlastní zpracování

Obr. 4: Podíl živě narozených mimo manželství v zemích Evropské unie, 2. skupina (skupina s nízkými hodnotami v celém období), v letech 1960–2015 (v %)



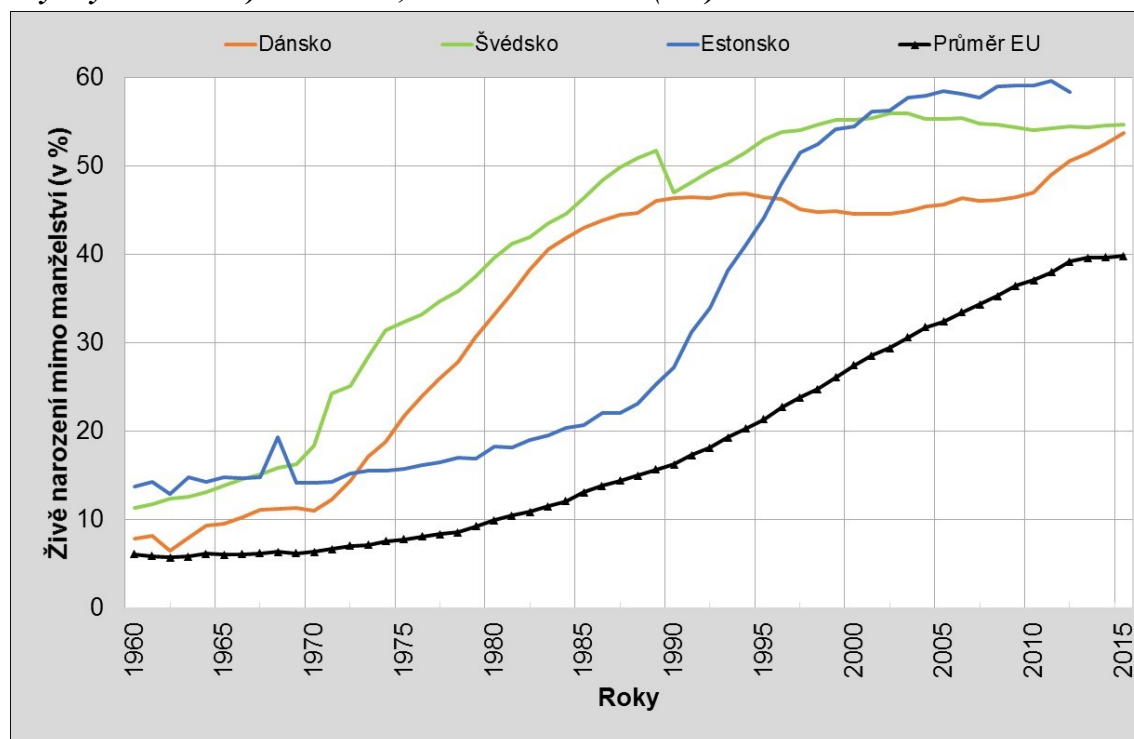
Zdroj: Eurostat 2017 a, Ined 2016, vlastní zpracování

V první skupině došlo k nárůstu tohoto ukazatele na konci 70. let a v 80. letech minulého století. Nejvyšší hodnoty na počátku 60. let vykazovalo Portugalsko, kde byl podíl živě narozených mimo manželství 9,5 %, a které se ve vysokých hodnotách pohybovalo v celém období. V současné době má Portugalsko 50,7 % dětí narozených mimo manželství. Naopak nejnižší hodnoty v 60. letech mělo Nizozemsko (1,4 %), které se dostalo až na hodnotu 49,8 %. Nicméně v současné době má nejnižší hodnotu v první kategorii Litva (27,7 %). Průměrná hodnota ve skupině v roce 2015 byla 41,8 % živě narozených dětí mimo manželství (obr. 3).

Ve všech státech druhé skupiny započal nárůst podílu živě narozených mimo manželství až v devadesátých letech minulého století, hlubší až na přelomu tisíciletí a pokračoval až do současnosti, avšak ve všech státech s rozdílnou intenzitou. Průměrná hodnota skupiny v roce 2015 byla 21,7 %, která byla nejnižší ze všech skupin. Nejrychlejší nárůst zaznamenala Malta a Kypr, naopak když se zaměříme na křivku Řecka, zde byl nárůst pozvolný (z hodnoty 1,2 % v roce 1960 na hodnotu 8,8 % v roce 2015), stejně jako u Chorvatska, kde byl vzestup z hodnoty 7,4 % v roce 1960 na hodnotu 18,1 % v roce 2015. V roce 1960 ve druhé skupině zaznamenaly nejvyšší hodnoty Chorvatsko (7,4 %) a Polsko (4,5 %), naopak minimální hodnoty se v 60. letech týkaly Malty (0,7 %) a Řecka (1,2 %), které si nejnižší hodnoty také udrželo, tedy 8,8 % v roce 2015 (obr. 4).

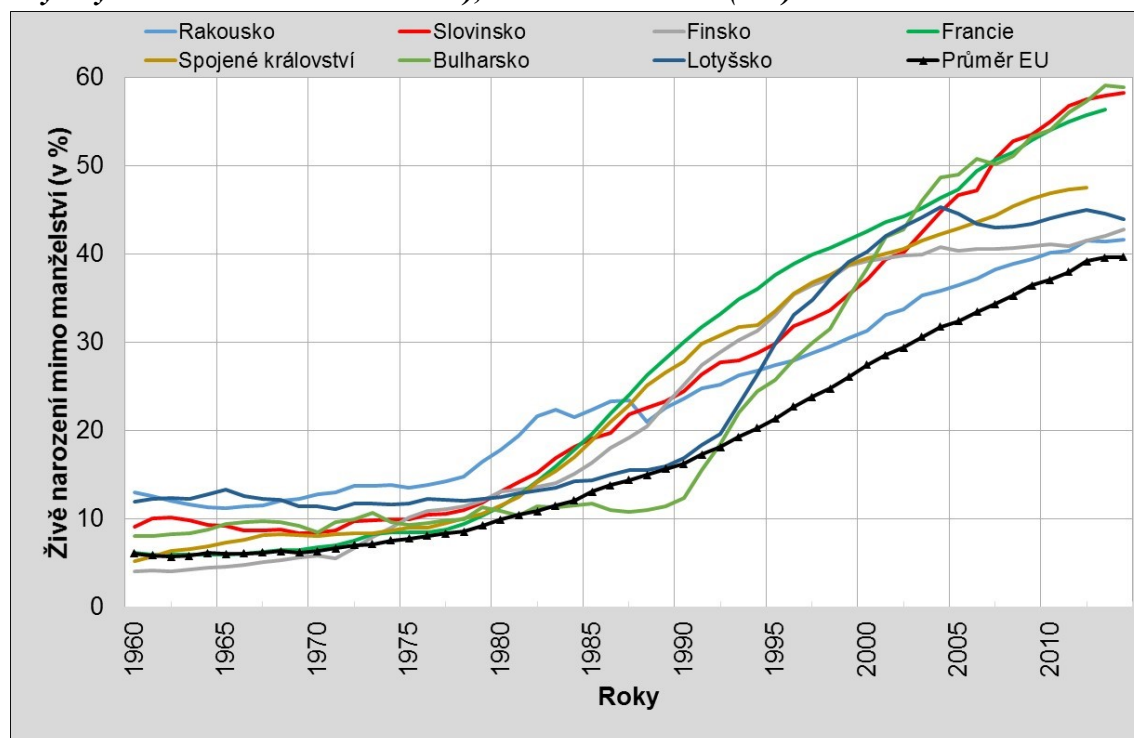
Do třetí skupiny byly zařazeny Dánsko a Švédsko, což jsou země, kde vzestup podílu živě narozených mimo manželství započal nejdříve ze všech analyzovaných států a pro grafickou interpretaci k nim bylo přidáno samostatné Estonsko, kde vzestup podílu živě narozených mimo

Obr. 5: Podíl živě narozených mimo manželství v zemích Evropské unie, 3. skupina (skupina s rychlým nárůstem) a Estonsko, v letech 1960–2015 (v %)

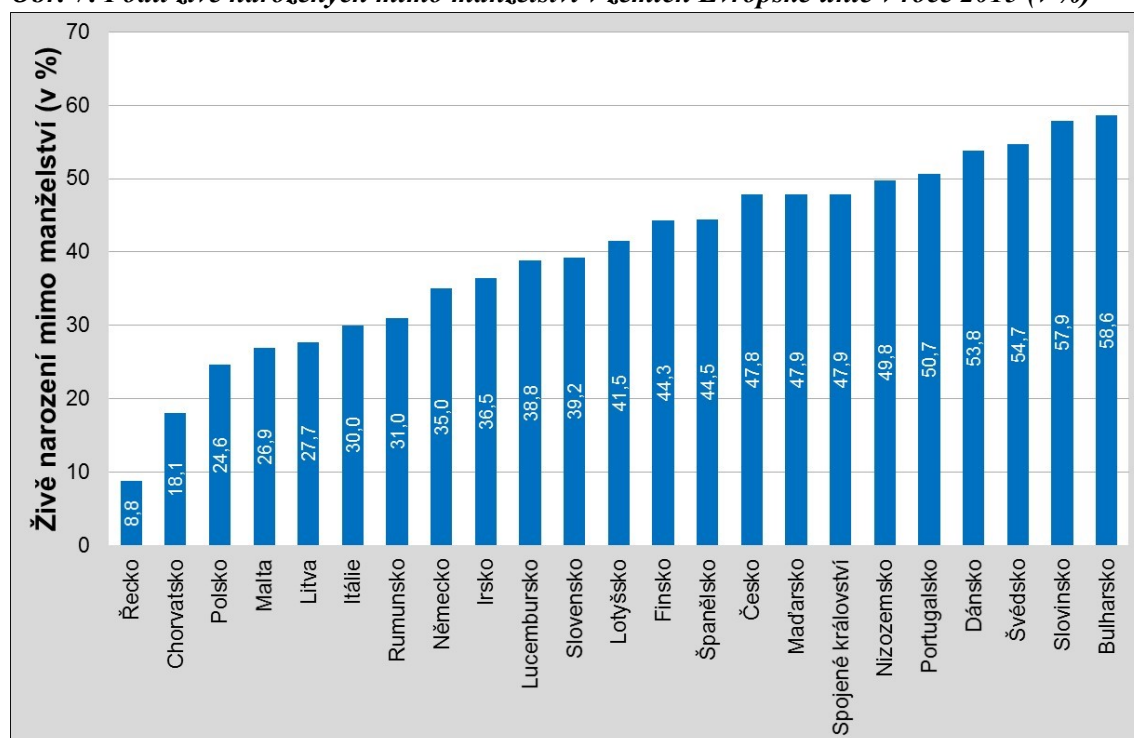


Zdroj: Eurostat 2017 a, Ined 2016, vlastní zpracování

Obr. 6: Podíl živě narozených mimo manželství v zemích Evropské unie, 4. skupina (skupina s vysokými hodnotami v celém období), v letech 1960–2015 (v %)



Zdroj: Eurostat 2017 a, Ined 2016, vlastní zpracování

Obr. 7: Podíl živě narozených mimo manželství v zemích Evropské unie v roce 2015 (v %)

Zdroj: Eurostat 2017 a, vlastní zpracování

manželství začal stoupat v sedmdesátých letech, avšak k rychlejšímu a prudšímu nárůstu zde došlo až ve druhé polovině let osmdesátých. Zároveň všechny tři uvedené státy vykazují v současné době velmi vysoký podíl živě narozených mimo manželství, tedy podíl vyšší než jedna polovina narozených (obr. 5).

Jak již bylo napsáno výše, ve čtvrté skupině byl podíl živě narozených mimo manželství o málo vyšší oproti jiným zemím Evropské unie, a to již na začátku sledovaného období, nicméně rychlejší vzestup je patrný ve druhé polovině 70. let a na začátku 80. let. Nejvyšší podíl mělo na počátku Rakousko (13 %), které v roce 2015 vykazovalo ze čtvrté skupiny hodnotu nejnižší (41,7 %). Naopak nejnižší hodnoty mělo v roce 1960 Finsko (4 %), které si nižší hodnoty udržuje do současnosti (44,3 % v roce 2015). Průměrná hodnota relativního počtu živě narozených mimo manželství ve čtvrté skupině v roce 2015 byla 50 % (obr. 6).

Na obr. 7 je možné vidět podíl dětí narozených mimo manželství ve státech Evropské unie v roce 2015 (za dostupné státy EU 28). Nízký podíl živě narozených mimo manželství mají státy, kde je značný vliv tradic a náboženství, kterými jsou například Řecko a Chorvatsko, ale také Polsko. Naopak vysoké hodnoty až nad 50 % měli v Bulharsku nebo Slovinsku, ale také ve Švédsku a Dánsku (obr. 7).

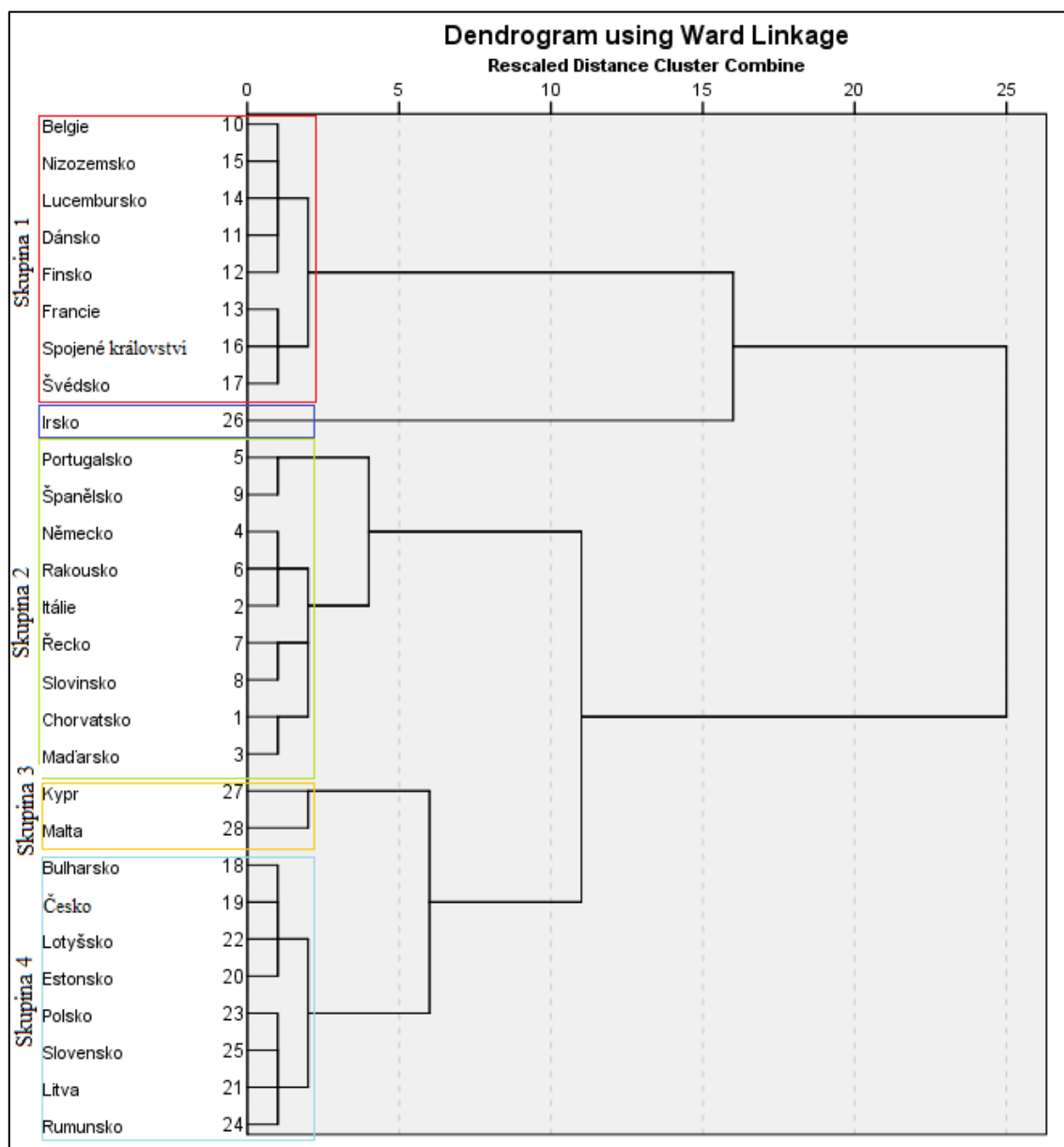
4.2 Typologie zemí současné Evropské unie dle úrovně plodnosti

Dalším ukazatelem, za který je provedena typologie zemí současné Evropské unie, je úhrnná plodnost. Nicméně vzhledem k tomu, že v předchozím období a nejnovějších letech mnoho údajů za úhrnnou plodnost chybělo, byla shluková analýza úhrnné plodnosti provedena za období 1970–2012 za jednotlivé kalendářní roky. Do shlukové analýzy tak vstoupilo 43 proměnných

pro 28 států Evropské unie, které byly transformovány na z-skóry. Dle výsledků analýzy byly země Evropské unie rozděleny do pěti skupin (obr. 8, příloha 2).

První skupina je charakteristická časným poklesem (skupina s časným poklesem) úhrnné plodnosti pod hladinu prosté reprodukce. K tomuto poklesu došlo časně, a to již v 60. a 70. letech 20. století a hodnoty úhrnné plodnosti zůstaly na nízkých hodnotách (Kocourková, 1998). Do této skupiny byla zařazena Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Lucembursko, Nizozemsko, Švédsko a Spojené království (obr. 8, příloha 2).

Obr. 8: Typologie zemí současné EU na základě trendu úhrnné plodnosti



Poznámka: proměnné: úhrnná plodnost v kalendářních letech 1970–2012 (jednoleté intervaly)

Výpočet proveden v software IBM SPSS verze 22, použita Wardova metoda, čtvercová euklidovská vzdálenost, transformace na z-skóry

Zdroj: Eurostat 2017 a, Ined 2016, The World Bank 2016, vlastní zpracování

Druhá skupina je charakteristická pozdějším poklesem úhrnné plodnosti, a to na konci 60. a především v 70. letech 20. století a také nižšími hodnotami (skupina s nízkými hodnotami) úhrnné plodnosti (Kocourková, 1998). Do druhé skupiny bylo zařazeno Chorvatsko, Itálie, Maďarsko, Německo, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Slovinsko a Španělsko (obr. 8, příloha 2).

Další skupinu tvoří Kypr a Malta. Kde je charakteristický významný pokles plodnosti až ve druhé polovině devadesátých let (skupina s poklesem z vysokých hodnot na nízké). K těmto státům bylo pro grafickou analýzu přiřazeno Irsko, které bylo ve shlukové analýze odlehle a tvořilo samostatnou skupinu a kde k poklesu úhrnné plodnosti docházelo z vysokých hodnot od 70. let 20. století (obr. 8, příloha 2).

Poslední skupina států je tvořena zeměmi, kde k poklesu průměrného počtu narozených dětí došlo nejpozději (skupina s pozdním poklesem), a to až v 90. letech 20. století. Pokles však byl rychlejší a na nižší hodnoty úhrnné plodnosti než v zemích severní a západní Evropy. Tento opožděný pokles byl ovlivněn opatřeními, ke kterým v těchto státech docházelo, a to například k opatřením vlády na podporu porodnosti, nebo zpříšňování zákonů o umělém přerušování těhotenství. Také byl v těchto státech omezen přístup k metodám omezování plodnosti (Kocourková 1998). Jedná se především o země bývalé východní Evropy. Z výsledků shlukové analýzy do této skupiny patří Bulharsko, Česko, Estonsko, Lotyšsko, Litva, Polsko, Rumunsko a Slovensko (obr. 8, příloha 2).

4.1.2. Vývoj úhrnné plodnosti v zemích současné Evropské unie po roce 1960

V tab. 2 jsou uvedeny základní charakteristiky jednotlivých skupin zemí dle typologie úhrnné plodnosti. Nejvíce zemí bylo zařazeno do druhé skupiny, naopak nejméně do skupiny třetí.

Tab. 2: Základní charakteristiky skupin zemí podle typologie úhrnné plodnosti, v letech 1970–2012

Rok	Počet	Minimum	Maximum	Průměr	Směrodatná
Skupina 1 (skupina s časným poklesem)					
1970	8	1,83	2,57	2,18	0,29
2012	8	1,57	2,01	1,81	0,14
1970–2012	8	1,38	2,57	1,75	0,19
Skupina 2 (skupina s nízkými hodnotami)					
1970	9	1,83	3,01	2,33	0,40
2012	9	1,28	1,58	1,40	0,10
1970–2012	9	1,15	3,01	1,64	0,40
Skupina 3 (skupina s poklesem z vysokých hodnot na nízké)					
1970	2	2,03	2,61	2,32	0,41
2012	2	1,43	1,46	1,45	0,02
1970–2012	2	1,36	2,61	1,94	0,38
Skupina 4 (skupina s pozdním poklesem)					
1970	8	1,91	2,90	2,28	0,30
2012	8	1,33	1,60	1,47	0,10
1970–2012	8	1,09	2,90	1,78	0,43

Poznámka: ukazatele za roky 1970 a 2012 počítány z jednoho kalendářního roku, ukazatele za 1970–2012 počítány za jednotlivé kalendářní roky dohromady, rok 1970 a 2012: první a poslední rok za který byla provedena shluková analýza

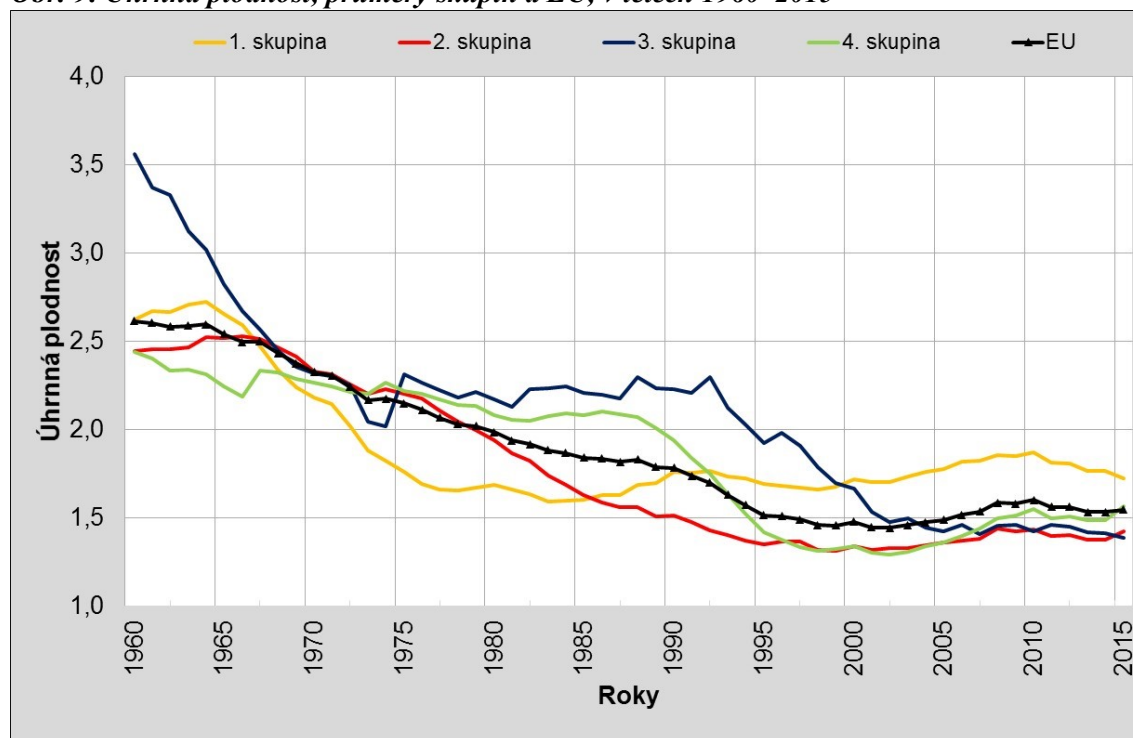
Zdroj: Eurostat 2017 a, Ined 2016, The World Bank 2016, vlastní zpracování

Na začátku sledovaného období, tedy v roce 1970 (první rok, za který byla provedena shluková analýza) byla nejnižší úhrnná plodnost zaznamenána ve druhé skupině a třetí skupině, kde byla úhrnná plodnost shodně 1,83 dítěte na jednu ženu. Nejvyšší úroveň úhrnné plodnosti byla také zaznamenána ve druhé skupině a byla 3,01 dítěte na jednu ženu. Nejnižší průměrnou hodnotu v roce 1970 měla první skupina, kde se narodilo v průměru 2,18 dítěte na jednu ženu. Naopak nejvyšší druhá skupina zemí s hodnotou 2,33 dítěte. V roce 2012 (poslední rok, za který byla provedena shluková analýza) byla situace obdobná, nejnižší průměrnou hodnotu zaznamenala druhá skupina, kde se narodilo v průměru 1,4 dítěte, naopak nejvyšší první skupina s 1,81 dětmi (tab. 2).

Vývoj průměrů jednotlivých skupin typologie úhrnné plodnosti je vidět na obr. 9. Z obrázku je patrné, že na začátku sledovaného období se oproti průměru nejvíce lišila skupina 3, která měla oproti ostatním skupinám hodnoty nejvyšší. Nicméně v současné době nejvyšší hodnoty v průměru vykazuje skupina první. Naopak nejnižších hodnot na začátku sledovaného období nabývala skupina druhá a čtvrtá, v současné době mají tyto skupiny také podprůměrné hodnoty úhrnné plodnosti současně se skupinou třetí, která měla na začátku sledovaného období hodnoty nejvyšší (obr. 9).

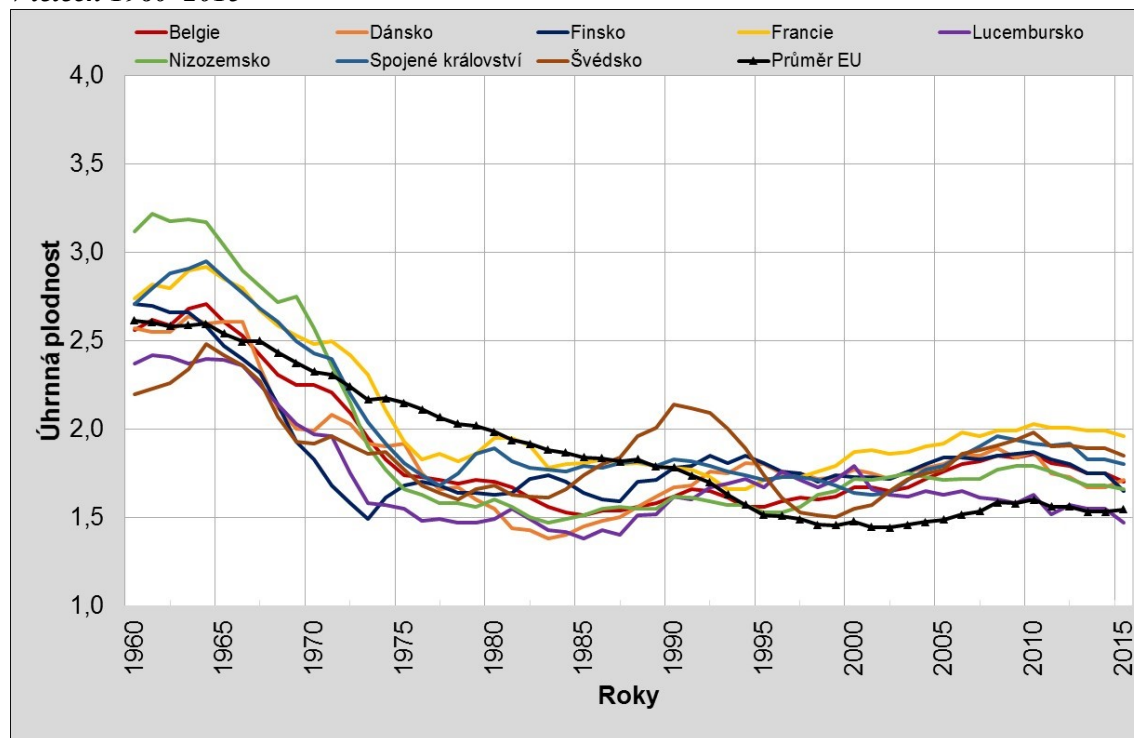
Jak je vidět na obr. 10 počet dětí na jednu ženu v první skupině zemí začal klesat již ve druhé polovině šedesátých let dvacátého století (skupina s časným poklesem). Nejvyšší úhrnná plodnost byla na začátku sledovaného období v Nizozemsku, a to v průměru 3,12 dítěte na jednu ženu. Druhou zemí s nejvyšší hodnotou úhrnné plodnosti byla Francie (2,74 v roce 1960) a Spojené království (2,71 v roce 1960), přičemž Francie je zároveň zemí s nejvyšší úrovní úhrnné plodnosti v této skupině v současnosti (1,96 v roce 2015). Naopak nejnižší hodnotu v kategorii má

Obr. 9: Úhrnná plodnost, průměry skupin a EU, v letech 1960–2015



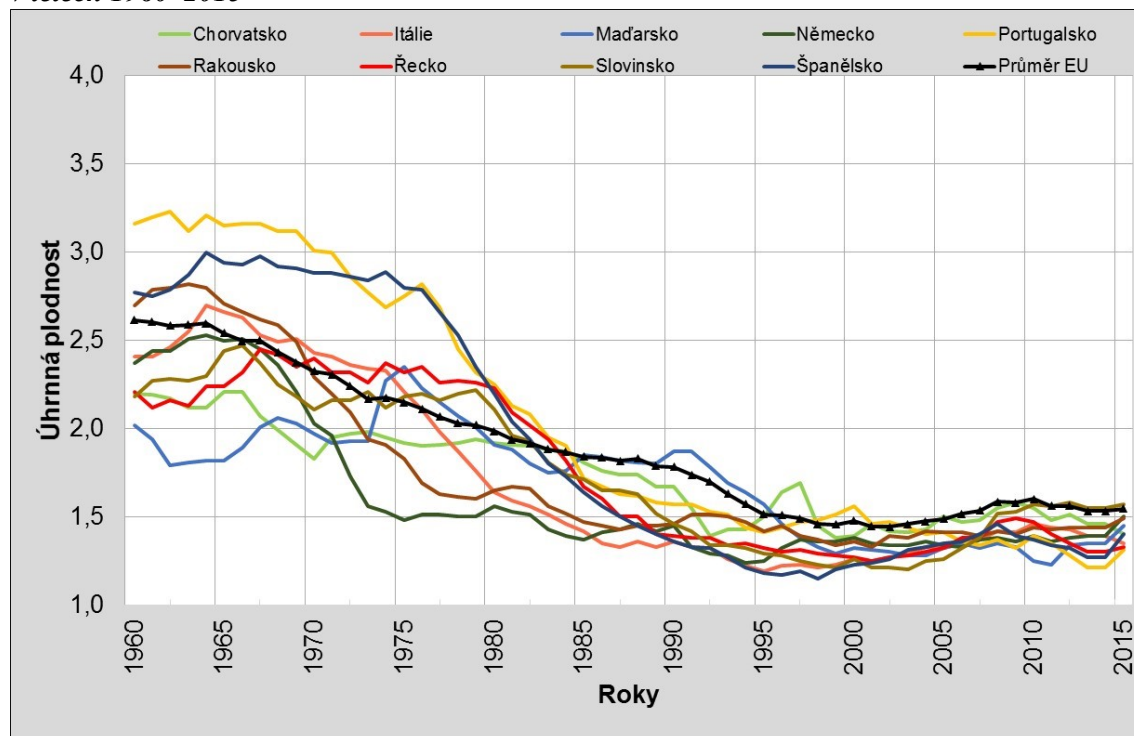
Zdroj: Eurostat 2017 a, Ined 2016, The World Bank 2016, vlastní zpracování

Obr. 10: Úhrnná plodnost v zemích Evropské unie, 1. skupina (skupina s časným poklesem), v letech 1960–2015



Zdroj: Eurostat 2017 a, Ined 2016, vlastní zpracování

Obr. 11: Úhrnná plodnost v zemích Evropské unie, 2. skupina (skupina s nízkými hodnotami), v letech 1960–2015



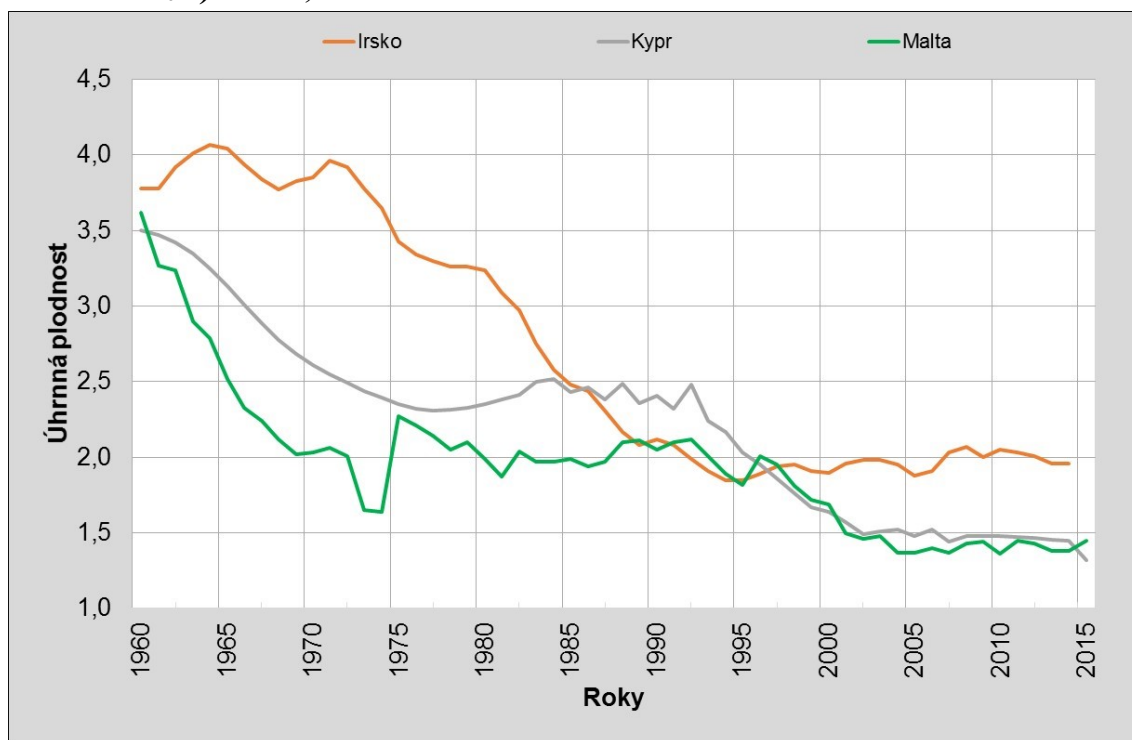
Zdroj: Eurostat 2017 a, Ined 2016, vlastní zpracování

v současnosti Lucembursko, a to v průměru 1,47 dětí na jednu ženu. Průměrná hodnota v první kategorii je 1,76 dítěte na jednu ženu (obr. 10).

Jak už bylo zmíněno, ve druhé skupině došlo k poklesu úhrnné plodnosti na konci 60. let a v 70. letech 20. století a v současné době si udržuje nízké hodnoty (skupina s nízkými hodnotami). Nejvyšší úhrnná plodnost byla zaznamenána v Portugalsku, postupem času se však úroveň plodnosti v Portugalsku dostala až na úroveň ve své skupině nejnižší. Opačný vývoj zaznamenalo Maďarsko, které se z nejnižších hodnot dostalo na hodnoty průměrné. V pozorovaném období docházelo k poklesu úhrnné plodnosti u všech států kromě Maďarska a Chorvatska, kde došlo k drobným výkyvům. V současné době má nejvyšší úroveň úhrnné plodnosti Slovinsko, a to v průměru 1,57 narozených dětí na jednu ženu, naopak nejnižší hodnotu zaznamenalo Portugalsko (1,31), průměrná hodnota za druhou skupinu je 1,42 dítěte na jednu ženu (obr. 11).

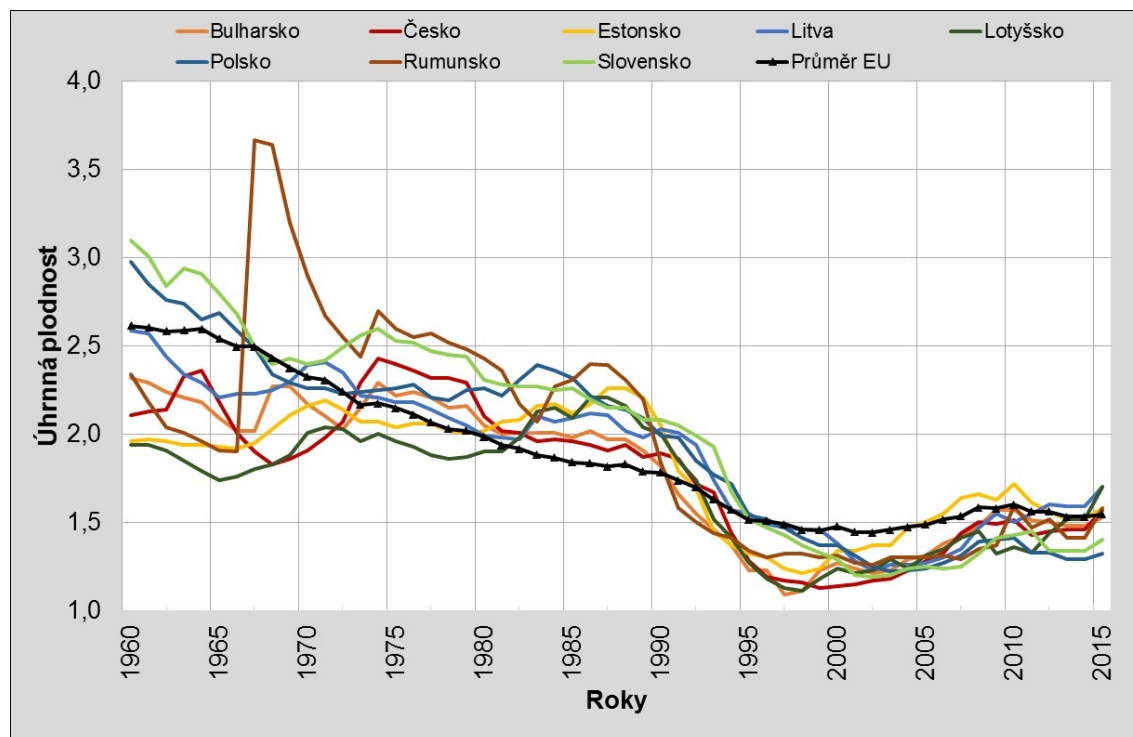
Na obr. 12 je patrný vývoj třetí skupiny úhrnné plodnosti a Irska. V těchto státech byl vývoj odlišný než v předchozích státech Evropské unie. Na počátku sledovaného období byla úhrnná plodnost podstatně vyšší než v jiných státech, zatímco na konci sledovaného období vykazovaly tyto státy oproti průměru nižší hodnoty (skupina s poklesem z vysokých hodnot na nízké). Nejvyšší průměrný počet narozených dětí na jednu ženu byl v Irsku, a to 3,78 dětí na jednu ženu. V Irsku došlo k poklesu úhrnné plodnosti v 70. letech. Zatímco na Kypru a Maltě úhrnná plodnost klesala již od počátku sledovaného období. Nicméně na Maltě došlo ke zvýšení v 70. letech a na Kypru v 80. letech 20. století (obr. 12).

Obr. 12: Úhrnná plodnost v zemích Evropské unie, 3. skupina (skupina s poklesem z vysokých hodnot na nízké) a Irsko, v letech 1960–2015



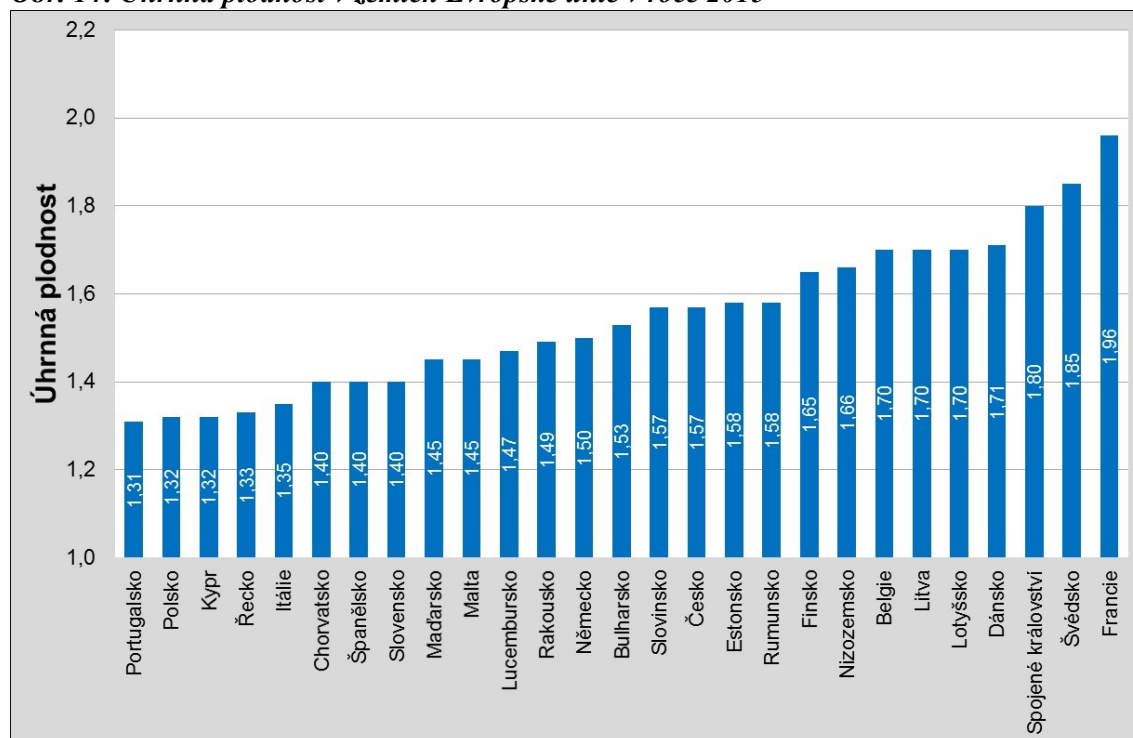
Zdroj: Eurostat 2017 a, Ined 2016, The World Bank 2016, vlastní zpracování

Obr. 13: Úhrnná plodnost v zemích Evropské unie, 4. skupina (skupina s pozdním poklesem), v letech 1960–2015



Zdroj: Eurostat 2017 a, Ined 2016, vlastní zpracování

Obr. 14: Úhrnná plodnost v zemích Evropské unie v roce 2015

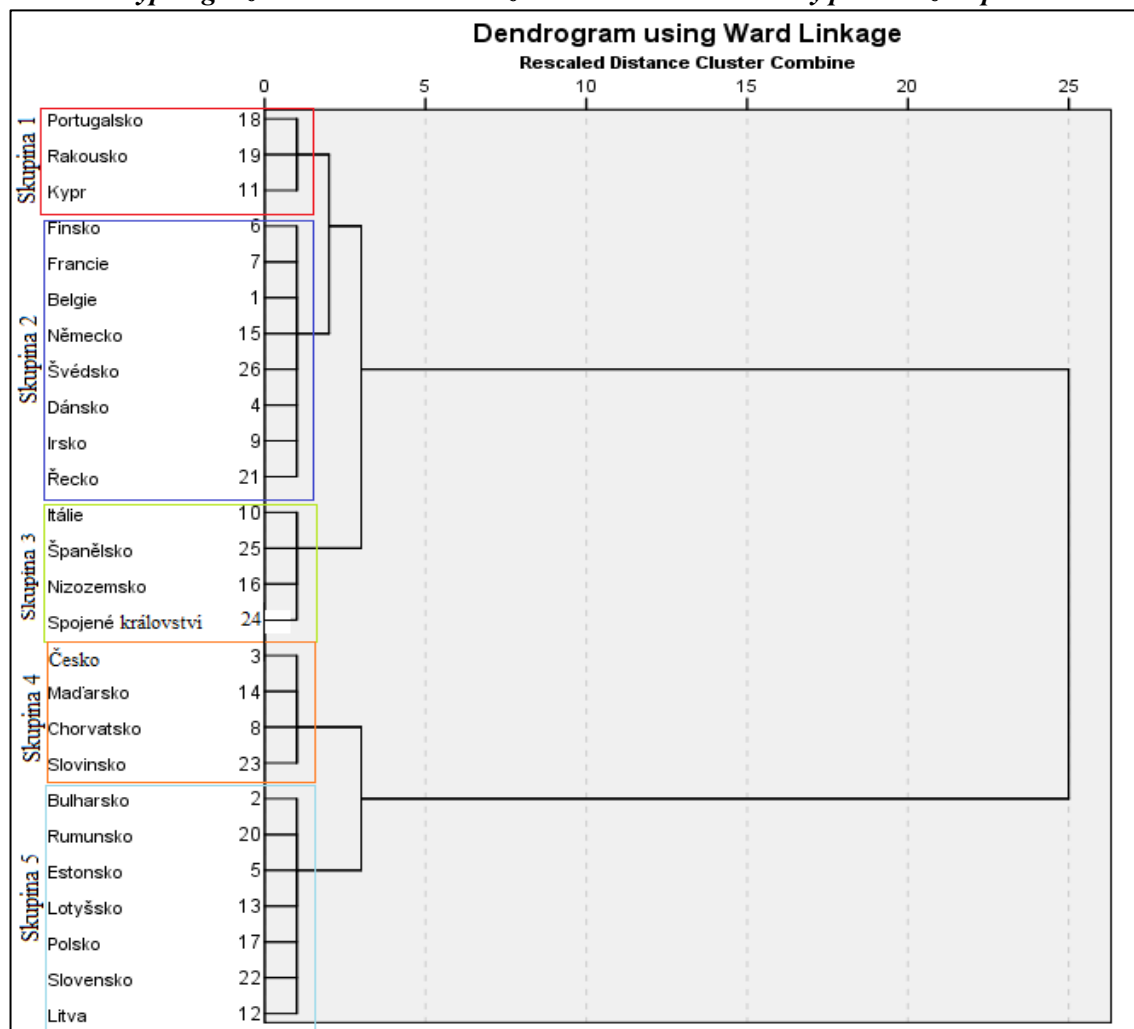


Zdroj: Eurostat 2017 a, vlastní zpracování

Ve čtvrté kategorii byly hodnoty úhrnné plodnosti nízké na začátku i na konci sledovaného období (skupina s pozdním poklesem). Ve čtvrté kategorii mělo nejvyšší úroveň počtu narozených dětí na jednu ženu v první polovině období Slovensko, které zaznamenalo pokles z hodnoty 3,1 dítěte na jednu ženu v roce 1960 až na hodnotu 1,4 dítěte v roce 2015. Naopak nejnižší hodnotu tohoto ukazatele mělo Estonsko a Lotyšsko s hodnotami 1,94 (Lotyšsko) a 1,96 (Estonsko) dítěte. V současné době má nejnižší úhrnnou plodnost Polsko s hodnotou 1,32 dítěte a Slovensko s hodnotou 1,4 dítěte, průměrná hodnota ve čtvrté kategorii v roce 2015 byla 1,57 dítěte na jednu ženu (obr. 13).

Na obr. 14 jsou zobrazeny země současné Evropské unie dle úrovně úhrnné plodnosti v roce 2015 (dostupné státy EU 28). Nejnižší úroveň úhrnné plodnosti je v zemích jižní Evropy tedy v Portugalsku, na Kypru, ale také v Polsku, jedná se tedy o země s významným vlivem náboženství a tradic. Naopak nejvyšších hodnot dosahují země západní Evropy, tedy Francie, Švédsko a Spojené království (obr. 14).

Obr. 15: Typologie zemí současné EU na základě trendu věku matky při narození prvního dítěte



Poznámka: proměnné: věk matky při narození prvního dítěte v kalendářních letech 1980–2014 (desetileté intervaly 1980–2010 a rok 2014), u údaje za Itálii v roce 2000 byla použita hodnota z roku 2003

Výpočet proveden v software IBM SPSS verze 22, použita Wardova metoda, čtvercová euklidovská vzdálenost, transformace na z-skóry

Zdroj: Eurostat 2017 a, HFD 2016, Statistics Denmark 2016, Rada Evropy 2016, vlastní zpracování

4.3 Typologie zemí současné Evropské unie dle průměrného věku matky při narození prvního dítěte

V šedesátých letech minulého století začalo docházet k nárůstu průměrného věku matky při narození prvního dítěte. Nicméně z toho důvodu, že za průměrný věk matky při narození prvního dítěte nebyly dostupné údaje za celé studované období a za všechny země Evropské unie, byla shluková analýza zpracována pouze v letech 1980, 1990, 2000, 2010 a za rok 2014. Vzhledem k nedostupnosti časových řad byla ze shlukové analýzy vynechána Malta a Lucembursko, údaj za Itálii v roce 2000 nebyl dostupný, byl proto doplněn údajem z roku 2003. Na základě výsledku shlukové analýzy byly země Evropské unie rozděleny do pěti skupin (obr. 15, příloha 3).

V tab. 3 jsou uvedeny základní charakteristiky jednotlivých skupin. Z tabulky je tak patrné, že nejvíce zemí bylo zařazeno do druhé skupiny, zatímco nejméně do skupiny první. Nejnižších hodnot na začátku sledovaného období nabývaly státy ve čtvrté skupině, nejvyšších naopak ve skupině třetí. V roce 2014 zaznamenala nejvyšší hodnotu průměrného věku matky při narození prvního dítěte skupina třetí, ve které ženy rodily první dítě v průměru v 29,9 letech, naopak nejnižší věk měla opět skupina pátá, kde měly ženy první dítě v průměru v 26,5 letech (tab. 3).

Tab. 3: Základní charakteristiky skupin zemí podle typologie průměrného věku matky při narození dítěte, v letech 1980–2014

Rok	Počet	Minimum	Maximum	Průměr	Směrodatná
Skupina 1 (skupina průměrných hodnot)					
1980	4	23,8	24,1	24,0	0,1
2014	4	28,9	29,2	29,1	0,1
1980–2014	4	23,8	29,5	27,0	2,1
Skupina 2 (skupina s vysokými hodnotami a nárůstem již v 80. letech)					
1980	9	24,1	25,6	25,0	0,5
2014	9	28,3	30,0	29,1	0,5
1980–2014	9	24,1	30,2	27,6	1,6
Skupina 3 (skupina vysokých hodnot)					
1980	5	25,0	25,7	25,3	0,3
2014	5	28,6	30,7	29,9	0,9
1980–2014	5	25,0	30,8	28,6	1,9
Skupina 4 (skupina nízkých hodnot a změn až na počátku 21. století)					
1980	5	22,4	23,1	22,7	0,3
2014	5	27,7	28,	28,1	0,3
1980–2014	5	22,4	28,7	25,8	2,4
Skupina 5 (skupina nejnižších hodnot)					
1980	8	21,9	23,4	22,8	0,5
2014	8	25,8	27,0	26,5	0,4
1980–2014	8	21,9	28,7	24,9	1,8

Poznámka: ukazatele za roky 1980 a 2014 počítány z jednoho kalendářního roku, ukazatele za 1980–2014 počítány za roky 1980, 1990, 2000, 2010 a 2014 dohromady, rok 1980 a 2014: první a poslední rok za který byla provedena shluková analýza

Zdroj: Eurostat 2017 a, HFD 2016, Statistics Denmark 2016, Rada Evropy 2016, vlastní zpracování

První skupinu tvoří země, kde byly hodnoty průměrného věku matky při narození dítěte průměrné a kde byly největší změny ve věku matky mezi lety 1990–2000 (skupina průměrných hodnot). Současný průměrný věk v této skupině je 29,4 let, který je ze všech skupin nejvyšší. Do této skupiny byl zařazen Kypr, Portugalsko a Rakousko. Později v této skupině v průměru rodí matky na Kypru a v Portugalsku (29,5 let). Zatímco v Rakousku rodily matky první dítě v průměru v 29,2 letech (obr. 15, příloha 3).

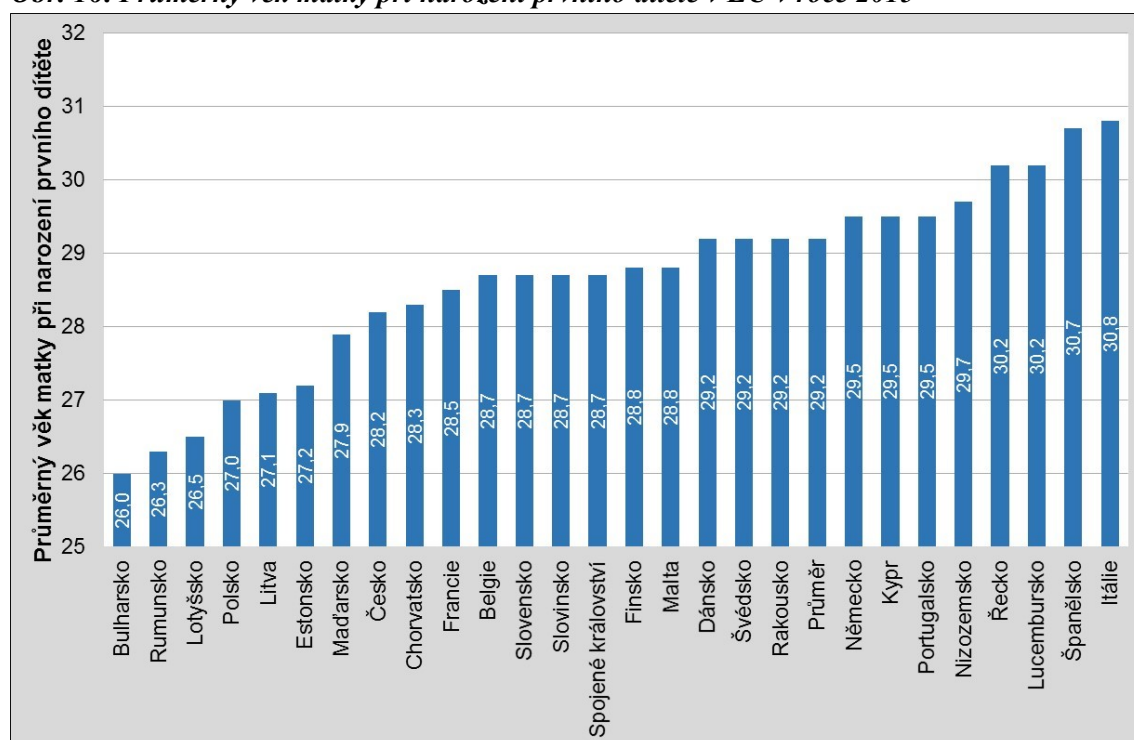
Do druhé skupiny byly zařazeny státy západní, jižní a severní Evropy, tedy Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Irsko, Německo, Řecko a také Švédsko. Jedná se o země, kde byl vysoký věk matky při narození prvního dítěte již v 80. letech, i v současné době se jedná o země, kde je věk matky při narození prvního dítěte v porovnání s ostatními skupinami relativně vyšší (skupina s vysokými hodnotami a nárůstem již v 80. letech). Přičemž nejvyšší průměrný věk matky při narození prvního dítěte má v současné době Řecko, a to 30,2 let, zatímco nejnižší má Francie 28,5 let. Věk matek, které porodily první dítě v této kategorii v roce 2015 byl v průměru 29,2 let (obr. 15, příloha 3).

Třetí skupinu tvoří země, které měly nejvyšší hodnoty na začátku i na konci sledovaného období. Těmito zeměmi jsou Itálie, Nizozemsko, Spojené království a Španělsko (skupina vysokých hodnot). V roce 2015 z této skupiny měla nejvyšší hodnotu Itálie, matky tu rodily první dítě v průměru ve 30,8 letech. Zatímco nejnižší hodnota byla zaznamenána ve Spojeném království, a to 28,7 let (obr. 15, příloha 3).

Čtvrtou skupinu tvoří země, které na začátku sledovaného období měly nízké hodnoty průměrného věku matky, a kde k největším změnám průměrného věku matky při porodu prvního dítěte došlo mezi lety 2000–2010. V současné době jsou to země se stále nižšími hodnotami průměrného věku matky při narození prvního dítěte oproti ostatním skupinám (skupina nízkých hodnot a změn až na počátku 21. století). Jsou to Česko, Chorvatsko, Maďarsko a Slovinsko. Přičemž nejnižší průměrný věk matky při narození prvního dítěte v roce 2015 mělo Maďarsko, kde matky rodily první dítě v průměru v 27,9 letech. Zatímco v průměru nejdříve rodily matky ve třetí skupině ve Slovinsku, a to v 28,7 letech (obr. 15, příloha 3).

Do páté skupiny bylo zařazeno sedm států, kde byly hodnoty nejnižší již na začátku sledovaného období, tak ale i v době současné (skupina nejnižších hodnot). Bylo sem zařazeno Bulharsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Polsko, Rumunsko a Slovensko, jedná se tedy především o státy bývalé východní Evropy. Nejnižší průměrný věk matky při narození prvního dítěte má v této skupině Bulharsko, a to 26 let. Naopak nejvyšší průměrný věk zaznamenalo v roce 2015 Slovensko, 28,7 let (obr. 15, příloha 3).

Na obr. 16 je také patrné rozložení průměrného věku při narození prvního dítěte v zemích Evropské unie v roce 2015 (dostupné státy EU 28). Nejnižší věk při porodu prvního dítěte mají v průměru matky ve státech bývalé východní Evropy, například v Bulharsku, a to 26 let, Rumunsku, kde matky rodí v průměru ve věku 26,3 let, nebo například v Lotyšsku, kde je matkám v průměru 26,5 let. Naopak nejvyšší průměrný věk matek je v zemích jižní Evropy, konkrétně v Itálii, kde matky rodí v průměru ve věku 30,8 let. Země, které v roce 2015 přesáhly hranici třiceti let jsou však čtyři, je to zmíněná Itálie, dále Lucembursko, Španělsko a Řecko. V Lucembursku mají matky první dítě v průměru ve 30,2 letech a ve Španělsku ve 30,7 letech (obr. 16).

Obr. 16: Průměrný věk matky při narození prvního dítěte v EU v roce 2015**Zdroj:** Eurostat 2017 a, vlastní zpracování

Kapitola 5

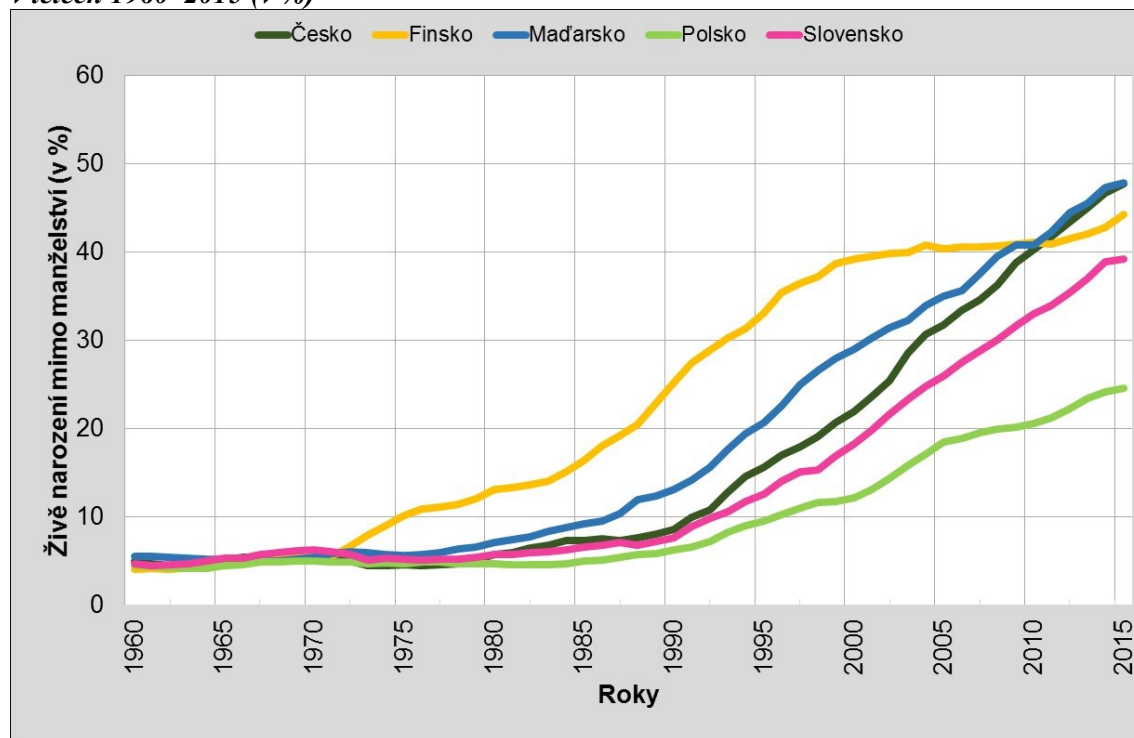
Hlubší vývoj manželské a mimomanželské plodnosti v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku

V první části práce byla vytvořena typologie jednotlivých zemí Evropské unie, na jejímž základě byly státy analyzovány z hlediska úrovně a struktury plodnosti. V následujících kapitolách budou hlouběji analyzovány země Visegrádské čtyřky (Česko, Maďarsko, Polsko a Slovensko) a Finsko. Jedná se o země, které k sobě mají geograficky i historicky blízko, nicméně demografický vývoj měly tyto země odlišný. Proto je zajímavé se těmito státy zabývat podrobněji a porovnat jejich odlišnosti.

Zeměmi Visegrádské čtyřky jsou čtyři středoevropské země, které po pádu komunistického režimu uzavřely dohodu o vzájemné spolupráci, jedná se o Česko a Slovensko (dříve Československo), Maďarsko a Polsko. Tato spolupráce zahrnovala několik strategických cílů, které se týkaly především udržení míru v členských zemích. Zároveň byla cílem také politická i ekonomická separace od Sovětského svazu (Lukášek 2010). Finsko se sice nestalo členem tohoto uskupení, nicméně ve druhé polovině minulého století bylo také pod tlakem Sovětského svazu. Bylo nuceno přenechat Sovětskému svazu území a podepsat s ním dohody o vzájemné spolupráci (Švec 2007).

Jak již bylo zmíněno, prvním analyzovaným ukazatelem v předchozí kapitole byl podíl živě narozených dětí mimo manželství. Z obr. 17 je patrné, že ve Finsku došlo ke zvýšení hodnoty podílu živě narozených dětí mimo manželství nejdříve, nicméně po přelomu tisíciletí došlo ke snížení rychlosti stoupání této křivky. Zatímco v Česku a Maďarsku začal vzestup později. Po roce 2010 se hodnota relativního počtu živě narozených mimo manželství dostala na vyšší hodnoty než ve Finsku. Živě narozených mimo manželství mají z těchto států nejméně v Polsku, kde pomalý vzestup začal na konci osmdesátých let a z křivky je patrné, že zatím stále stoupá (obr. 17). Tyto nízké hodnoty patrně souvisí s tím, že v Polsku hraje stále důležitou roli manželství. Nicméně podle Kotowské dochází od přelomu tisíciletí k oslabování instituce manželství a ke vzrůstu podílu živě narozených mimo manželskou instituci (Kotowska a další 2008). Také na Slovensku jsou hodnoty podílu živě narozených mimo manželství nižší než v ostatních státech, což je podobně jako v Polsku dáno tradičním a kulturním vývojem, který je ovlivněn církví (Potancoková a další 2008).

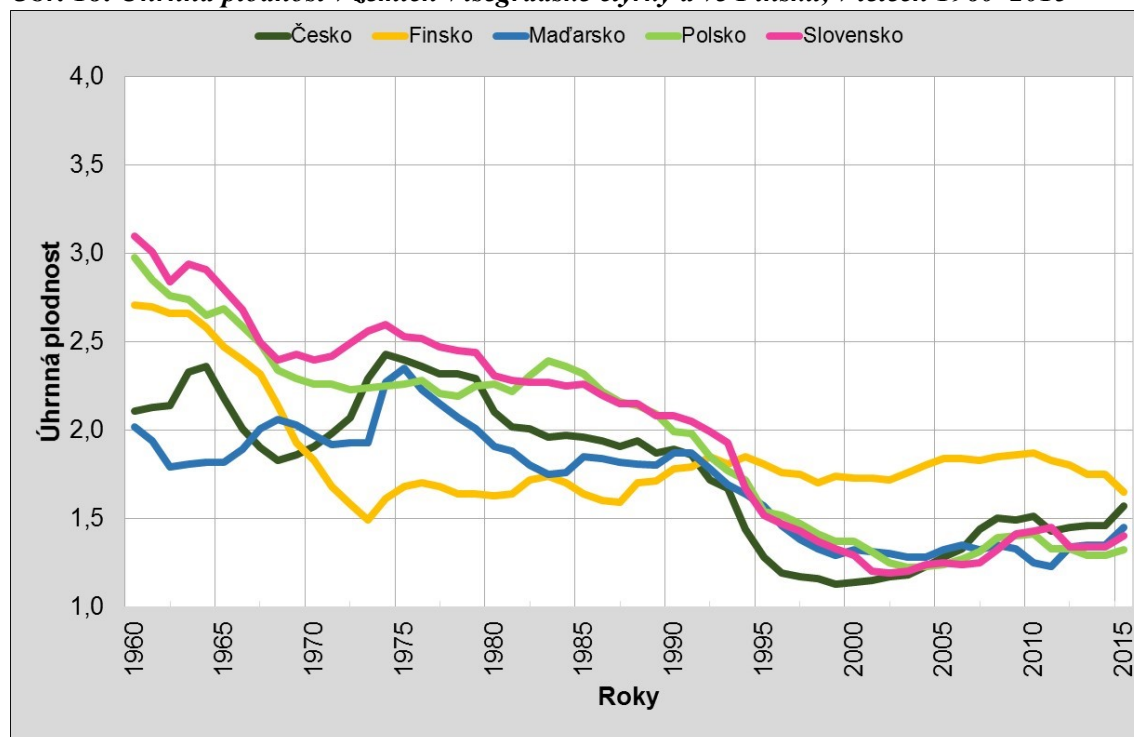
Obr. 17: Podíl živě narozených mimo manželství v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku, v letech 1960–2015 (v %)



Poznámka: Živě narození mimo manželství (v %) počítání z živě narozených celkem

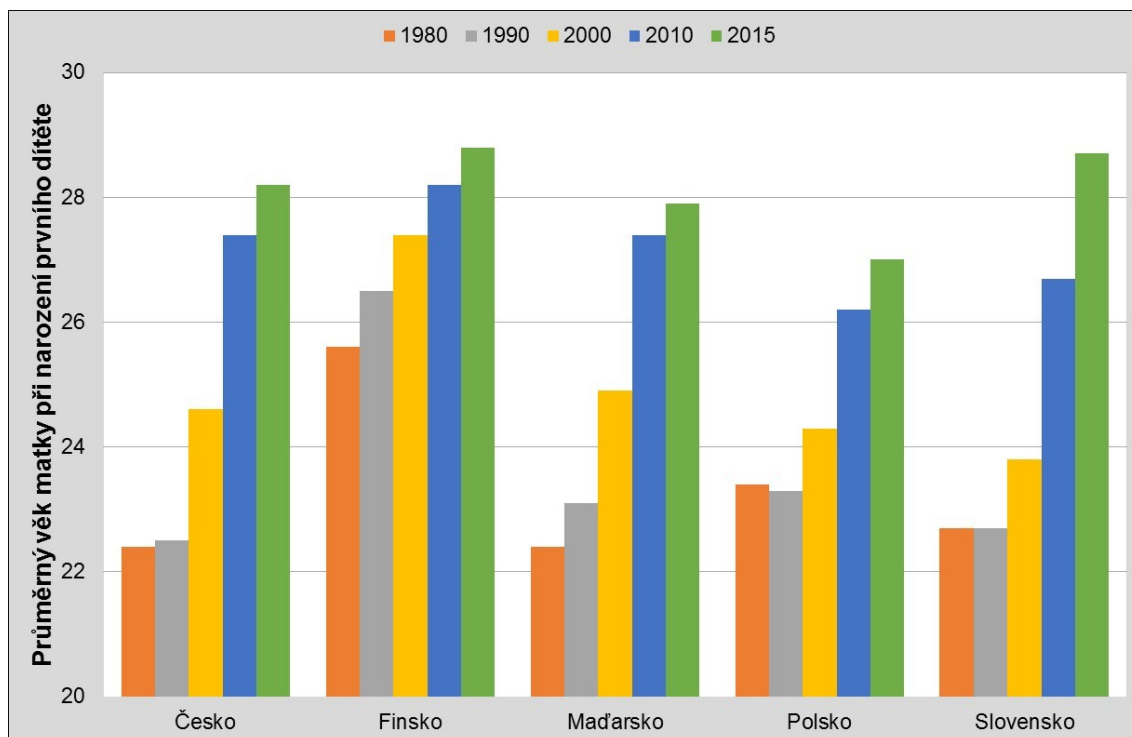
Zdroj: Eurostat 2017 a, Ined 2016, vlastní zpracování

Obr. 18: Úhrnná plodnost v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku, v letech 1960–2015



Zdroj: Eurostat 2017 a, Ined 2016, vlastní zpracování

Obr. 19: Věk matky při narození prvního dítěte v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku, v letech 1980–2015

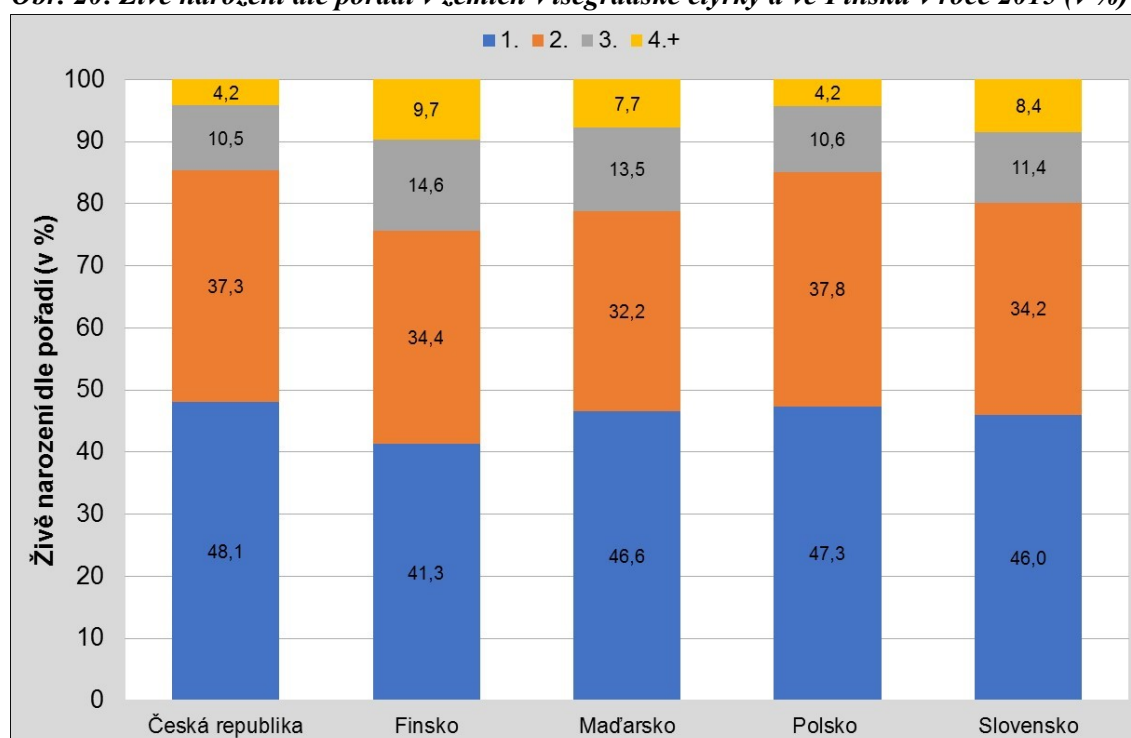


Zdroj: Eurostat 2017 a, HFD 2016, Rada Evropy 2016, vlastní zpracování

Dalším analyzovaným ukazatelem je úhrnná plodnost, u které pokles začal nejdříve opět ve Finsku. Nicméně v devadesátých letech minulého století se úroveň úhrnné plodnosti stabilizovala a její úroveň v ostatních analyzovaných zemích nadále klesala. Proto má Finsko v současné době nejvyšší úroveň úhrnné plodnosti. V Polsku začala úroveň úhrnné plodnosti klesat také brzy, nicméně klesala v celém období a v současnosti má z analyzovaných států úroveň nejnižší. Na začátku sledovaného období mělo nejvyšší úhrnnou plodnost Maďarsko, které bylo jednou z prvních zemí, kde úroveň plodnosti klesla pod hranici prosté reprodukce (v roce 1959) a udrželo se zde po dlouhou dobu (Spéder, Kamarás 2008), (obr. 18).

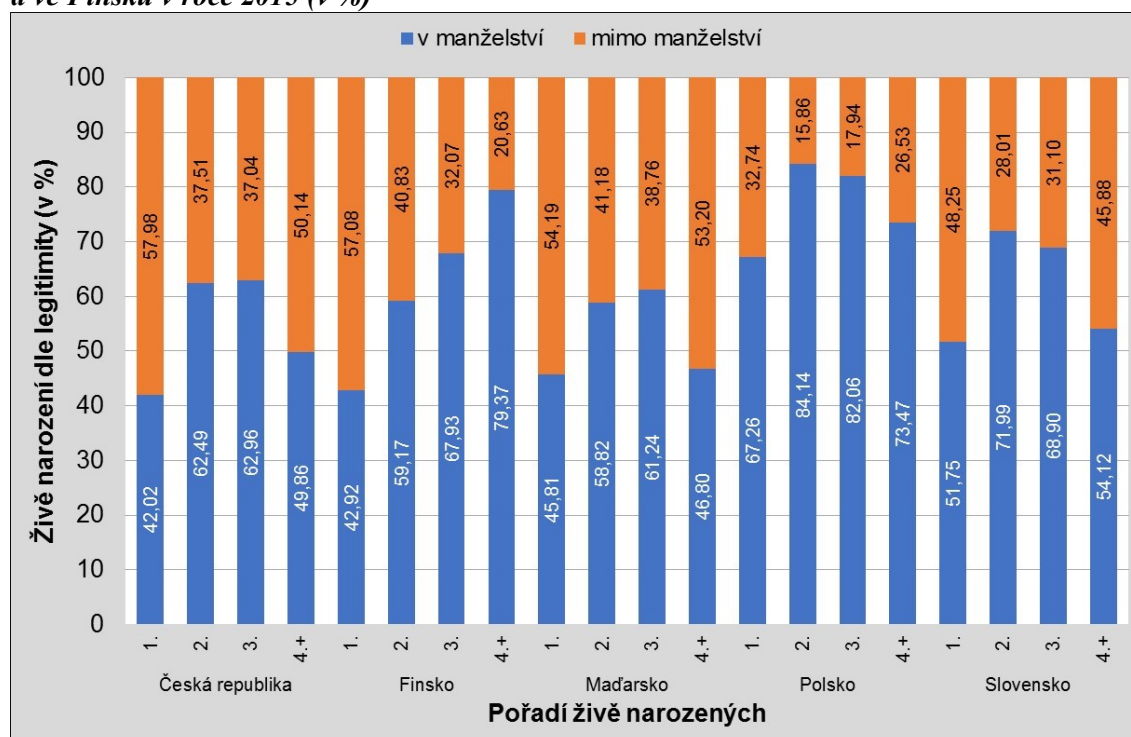
Dalším ukazatelem analyzovaným v předchozí části práce byl věk matky při narození prvního dítěte. Z obr. 19 je patrné, že v roce 1980 byl nejvyšší věk matky při narození prvního dítěte v Česku a na Slovensku. Zatímco nejvyšší průměrný věk při narození prvního dítěte měly v roce 1980 matky ve Finsku a v Polsku, přičemž Finsko si udrželo nejvyšší hodnoty průměrného věku matky v celém sledovaném období. Naopak nejvyšší hodnoty v roce 2015 byly zaznamenány v Polsku a v Maďarsku.

Tyto ukazatele byly analyzovány již v předchozí části práce, následně však budou analyzovány další ukazatele, kterými jsou například pořadí živě narozených dětí, jejichž rozložení je zobrazeno na obr. 20. Nejvyšší zastoupení mají ve všech státech živě narození v prvním pořadí, a to okolo 45 %. Druhé nejvyšší zastoupení mají živě narození ve druhém pořadí, a to okolo jedné třetiny živě narozených dětí. Naopak nejvyšší zastoupení mají děti narozené v nejvyšších pořadích. V nejvyšších pořadích se rodí procentuálně nejvíce dětí ve Finsku a na Slovensku, zatímco nejvyšší zastoupení v prvním pořadí mají děti v Česku a v Polsku (obr. 20).

Obr. 20: Živě narození dle pořadí v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku v roce 2015 (v %)

Poznámka: Živě narození dle pořadí (v %) počítání z živě narozených celkem

Zdroj: ČSÚ 2016, GUS 2016, HCSO 2016, SF 2016, ŠÚSR 2016, vlastní zpracování

Obr. 21: Živě narození dle legitimacy a pořadí narozených v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku v roce 2015 (v %)

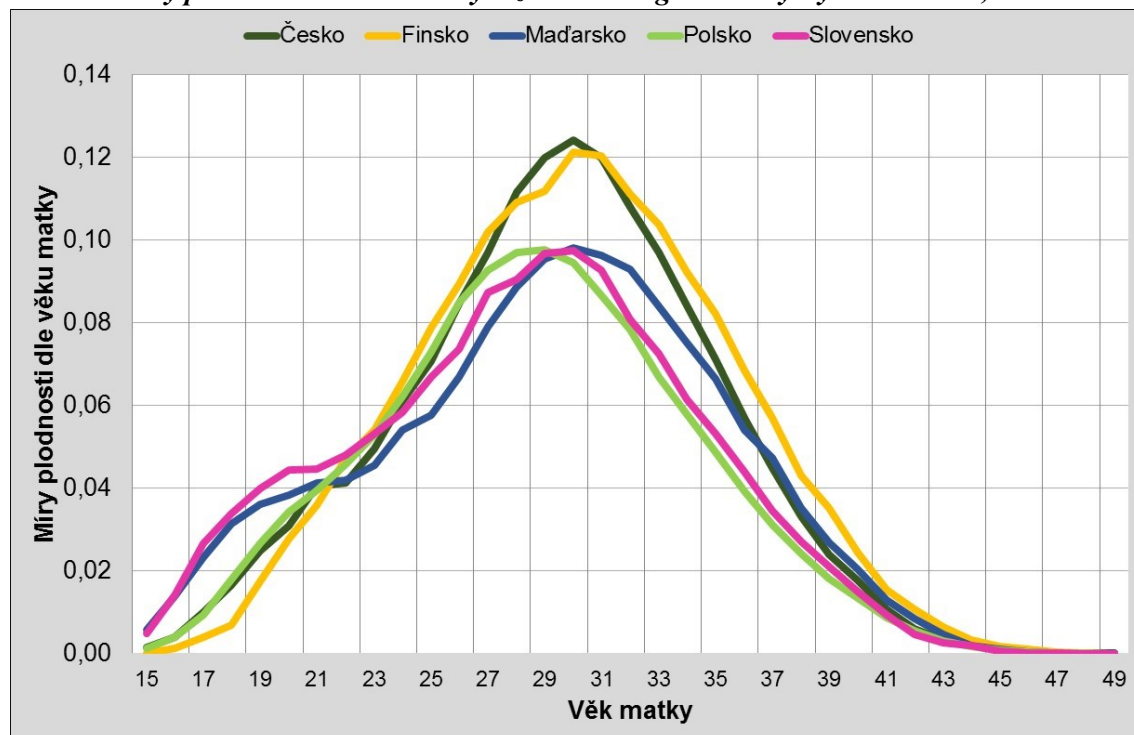
Zdroj: ČSÚ 2016, GUS 2016, HCSO 2016, SF 2016, ŠÚSR 2016, vlastní zpracování

Z hlediska legitimacy živě narozených dětí se mimo manželství rodí relativně nejvíce živě narozených v prvním pořadí, a to všech vybraných státech. Také ve čtvrtém a vyšším pořadí se rodí relativně více živě narozených mimo manželství než v manželství, a to v Česku a v Maďarsku. Naopak v manželství je procentuální zastoupení nejvyšší u pořadí druhého, a to v Polsku a na Slovensku. V Česku a v Maďarsku je nejvyšší zastoupení živě narozených v manželství v pořadí třetím. Ve Finsku se rodí nejvíce živě narozených dětí v pořadí čtvrtém a vyšším (obr. 21).

Dalším analyzovaným ukazatelem jsou míry plodnosti podle věku matky, které jsou uvedeny na obr. 22. Z obrázku je patrné, že v nejnižším věku matky mají nejvyšší míry plodnosti na Slovensku a v Maďarsku. Nejvyšší míry plodnosti jsou ve všech státech okolo 30. roku věku matky a v tomto věku jsou nejvyšší v Česku a ve Finsku, stejně jako je v těchto státech nejvyšší úhrnná plodnost. U Polska je patrné, že křivka má vrchol v nižším věku než křivky ostatních států, matky mají tedy své živě narozené děti v průměru v dřívějším věku než matky v ostatních státech. Naopak nejpozději začíná klesat křivka ve Finsku, kde matky rodí tedy v pozdějším věku (obr. 22).

Z hlediska diferenciaci dle legitimacy se rodí mimo manželství více živě narozených ve věku do 20 let matky ve všech analyzovaných státech a také ve věkové skupině 20–24 let, a to v Česku, Finsku, Maďarsku a na Slovensku. Zatímco v Polsku se již ve věkové skupině 20–24 let rodí procentuálně více dětí v manželství. V ostatních státech se rodí procentuálně více živě narozených až od věkové skupiny 25–29 let (obr. 23).

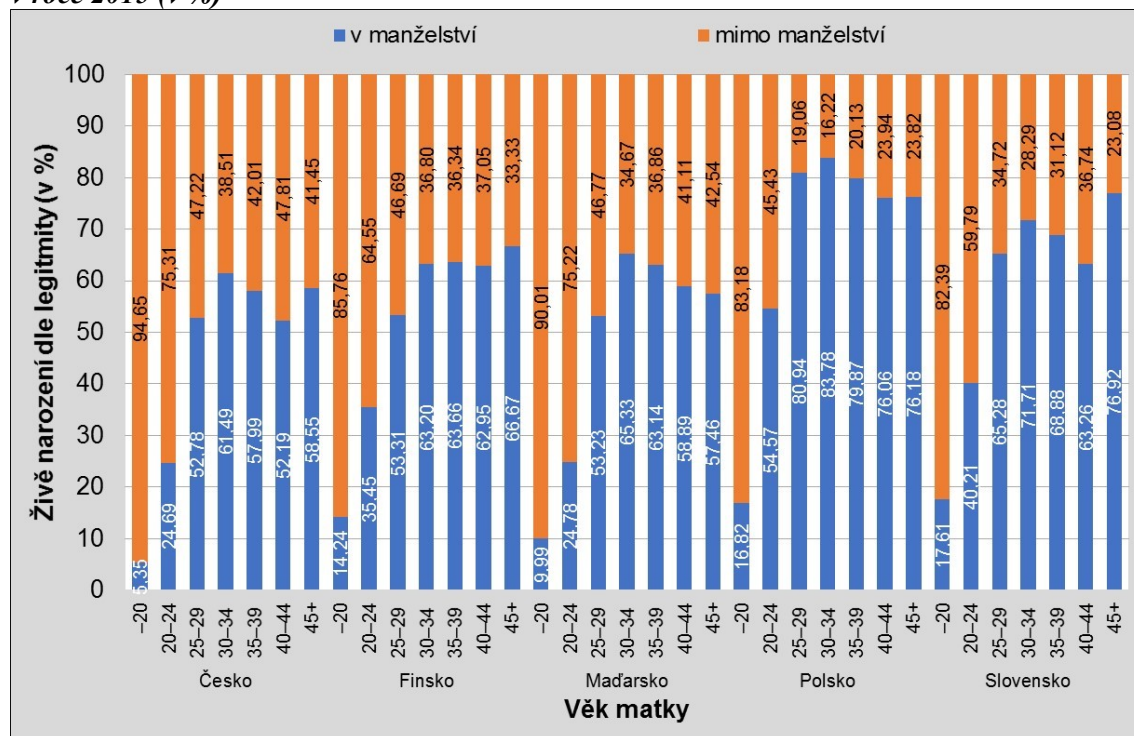
Obr. 22: Míry plodnosti dle věku matky v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku, v roce 2015



Poznámka: Míry plodnosti počítány jako podíl živě narozených dětí v daném věku matky vztažený ke střednímu stavu žen v daném věku

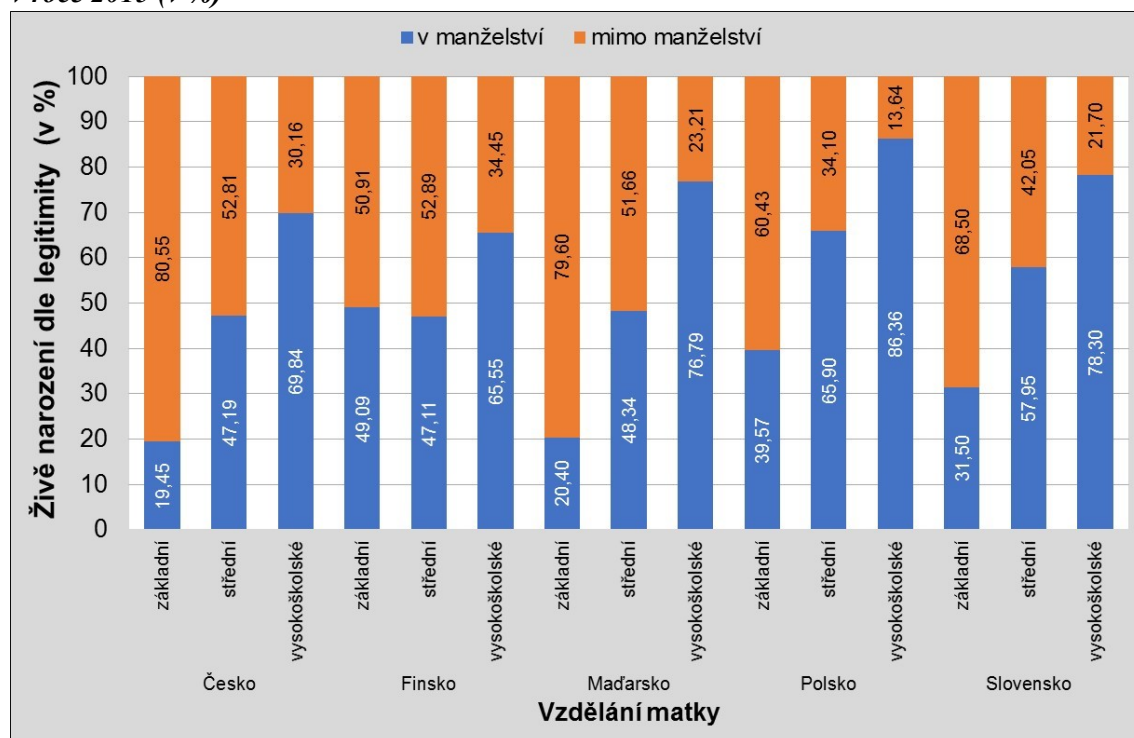
Zdroj: Eurostat 2017 b, vlastní zpracování

Obr. 23: Živě narození dle věku matky a legitimacy v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku v roce 2015 (v %)



Zdroj: ČSÚ 2016, GUS 2016, HCSO 2016, SF 2016, ŠÚSR 2016, vlastní zpracování

Obr. 24: Živě narození dle vzdělání matky a legitimacy v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku v roce 2015 (v %)



Zdroj: ČSÚ 2016, GUS 2016, HCSO 2016, SF 2016, ŠÚSR 2016, vlastní zpracování

Posledním analyzovaným ukazatelem je vzdělání matek živě narozených dětí. Z obr. 24 je patrné, že nevdané matky mají ve všech státech relativně častěji vzdělání základní. V Česku, Finsku a Maďarsku mají matky také středoškolské vzdělání relativně častěji mimo manželství. Zatímco v Polsku a na Slovensku mají matky živě narozených střední vzdělání relativně častěji již v manželství. Vysokoškolské vzdělání mají matky živě narozených relativně častěji v manželství, a to ve všech analyzovaných státech (obr. 24).

5.1 Analýza závislosti legitimacy živě narozených

Tato podkapitola se zabývá analýzou závislosti živě narozených dětí z hlediska legitimacy a pořadí živě narozených dětí, věku a vzdělání matky ve státech Visegrádské čtyřky a ve Finsku. Analýza těchto ukazatelů je provedena pomocí metody kontingenčních tabulek, které pracují s výpočtem chí-kvadrát testu, jehož nulová hypotéza říká, že mezi dvěma kategoriálními proměnnými neexistuje závislost. Tuto hypotézu je možné zamítnout na 99% hladině významnosti, pokud je výsledek chí-kvadrát testu nižší než 0,01 (Zvára 2004).

5.1.1. Struktura plodnosti dle legitimacy a pořadí živě narozených

První analyzovanou strukturou v této části je pořadí živě narozených dětí. Jak již bylo zmíněno, nejvíce živě narozených dětí se rodí v prvním pořadí, ve všech vybraných státech. Z hlediska diferenciací živě narozených dětí v manželství a mimo manželství je tomu ale jinak. V manželství je nejvíce živě narozených ve druhém pořadí v Polsku a Slovensku, ve třetím pořadí v Česku a Maďarsku a v nejvyšším pořadí ve Finsku. Mimo manželství je nejvyšší zastoupení u živě narozených v prvním pořadí, a to ve všech analyzovaných státech. To je pravděpodobně způsobeno tím, že rodiče mohou po narození prvního dítěte uzavřít sňatek a případné druhé děti se již narodí v manželství (obr. 21).

Na 99% hladině významnosti je možné zamítnout nulovou hypotézu o nezávislosti pořadí živě narozených dětí a legitimacy a je tedy možné potvrdit závislost mezi legitimitou a pořadím živě narozeného dítěte v Česku v roce 2015, a to na základě výsledku chí-kvadrát testu, který je uveden v tab. 4. V Česku se v roce 2015 živě narodilo v manželství nejvíce dětí ve druhém pořadí, a to 25 795. Zatímco mimo manželství se narodilo 30 859 živě narozených dětí v pořadí prvním. Tento trend potvrzují i standardizovaná rezidua, která byla oproti očekávání nižší (záporná hodnota standardizovaných reziduí) u živě narozených v manželství v prvním pořadí, a naopak oproti očekávání vyšší (kladná hodnota standardizovaných reziduí) u druhého pořadí, avšak zajímavé je, že u nejvyšších pořadí vyšla standardizovaná rezidua záporně u dětí narozených v manželství (tab. 4).

I u Finska je možné na 99% hladině významnosti zamítnout nulovou hypotézu chí-kvadrát testu. Z toho vyplývá, že mezi pořadím živě narozených dětí a legitimitou existuje statisticky významná závislost. Opět i u Finska se rodí v manželství nejvíce živě narozených ve druhém pořadí, a to 11 291. Zatímco u živě narozených mimo manželství je 13 079 živě narozených dětí

Tab. 4: Živě narození dle legitimacy a pořadí narození v Česku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)

Skutečné četnosti			
Pořadí	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	Celkem
1.	22 364	30 859	53 223
2.	25 795	15 481	41 276
3.	7 302	4 296	11 598
4+	2 327	2 340	4 667
Celkem	57 788	52 976	110 764

Očekávané četnosti		
Pořadí	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství
1.	27 768	25 455
2.	21 535	19 741
3.	6 051	5 547
4+	2 435	2 232

Standardizovaná rezidua		
Pořadí	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství
1.	-32,43	33,87
2.	29,03	-30,32
3.	16,08	-16,80
4+	-2,19	2,28

Chí-kvadrát test	0,00E+00
------------------	----------

Zdroj: ČSÚ 2016, vlastní zpracování**Tab. 5: Živě narození dle legitimacy a pořadí narození ve Finsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)**

Skutečné četnosti			
Pořadí	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	Celkem
1.	9 833	13 079	22 912
2.	11 291	7 792	19 083
3.	5 484	2 589	8 073
4+	4 289	1 115	5 404
Celkem	30 897	24 575	55 472

Očekávané četnosti		
Pořadí	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství
1.	12 762	10 150
2.	10 629	8 454
3.	4 497	3 576
4+	3 010	2 394

Standardizovaná rezidua		
Pořadí	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství
1.	-25,92	29,07
2.	6,42	-7,20
3.	14,73	-16,51
4+	23,31	-26,14

Chí-kvadrát test	0,00E+00
------------------	----------

Zdroj: SF 2016, vlastní zpracování

Tab. 6: Živě narození dle legitimacy a pořadí narození v Maďarsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)

Skutečné četnosti			
Pořadí	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	Celkem
1.	19 564	23 144	42 708
2.	17 389	12 174	29 563
3.	7 554	4 782	12 336
4+	3 315	3 768	7 083
Celkem	47 822	43 868	91 690
Očekávané četnosti			
Pořadí	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
1.	22 275	20 433	
2.	15 419	14 144	
3.	6 434	5 902	
4+	3 694	3 389	
Standardizovaná rezidua			
Pořadí	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
1.	-18,16	18,96	
2.	15,87	-16,57	
3.	13,96	-14,58	
4+	-6,24	6,51	
Chí-kvadrát test	0,00E+00		

Zdroj: HCSO 2016, vlastní zpracování

narozených v prvním pořadí. Standardizovaná rezidua u finských živě narozených mimo manželství byla nadprůměrná u prvního pořadí. A tak se narodilo v roce 2015 ve všech pořadích, kromě prvního, relativně více dětí v manželství, což odpovídá i skutečným četnostem (tab. 5).

Také v Maďarsku bylo možné na 99% hladině významnosti zamítnout nulovou hypotézu. Byla tak zjištěna statisticky významná závislost mezi legitimitou živě narozených dětí v Maďarsku a pořadím jejich narození. Ze standardizovaných reziduí je patrné, že oproti očekávání více měli živě narození první a čtvrté a vyšší mimo manželství, zatímco ve druhém a třetím pořadí to bylo více v manželství (tab. 6).

U čtvrtého analyzovaného státu, tedy Polska lze také zamítnout nulovou hypotézu nezávislosti legitimacy živě narozeného dítěte na pořadí, ve kterém se dítě narodilo. A to na základě výsledku chí-kvadrát testu, který je možné vidět v tab. 7. Lze tedy říci, že mezi tím, ve kterém pořadí se živě narozené dítě narodilo a zda se narodilo v manželství či nikoliv, existuje na 99 % hladině významnosti statistická závislost (tab. 7).

V Polsku se v roce 2015 celkem narodilo 366 981 živě narozených z čehož pouze 90 tisíc bylo narozeno mimo manželství. Takřka 57 tisíc z nich se narodilo v prvním pořadí. V manželství měly živě narozené děti opět první pořadí (116 805 živě narozených). V Polsku vyšla standardizovaná rezidua u živě narozených v manželství záporná u prvního pořadí a u živě narozených v pořadích nejvyšších. To znamená, že se v těchto pořadích narodilo ve skutečnosti méně dětí, než bylo očekáváno (tab. 7).

Tab. 7: Živě narození dle legitimacy a pořadí narozen v Polsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)

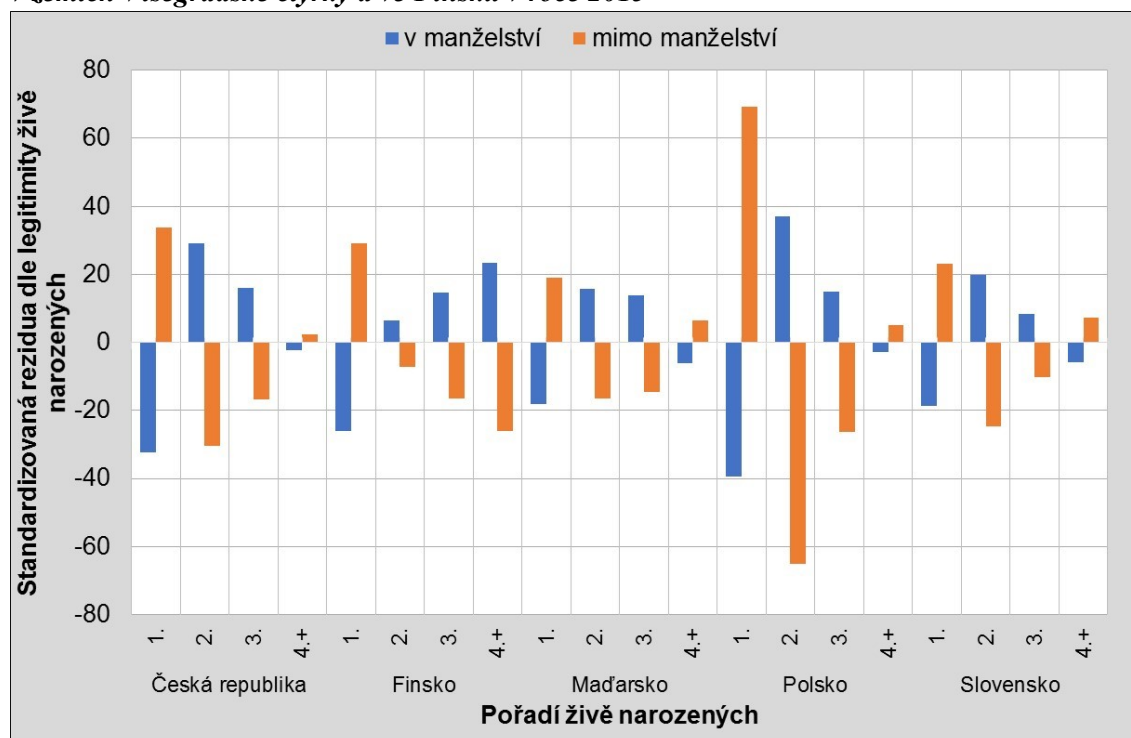
Skutečné četnosti			
Pořadí	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	Celkem
1.	116 805	56 864	173 669
2.	116 685	21 996	138 681
3.	32 037	7 002	39 039
4+	11 454	4 137	15 591
Celkem	276 981	89 999	366 980
Očekávané četnosti			
Pořadí	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
1.	131 078	42 591	
2.	104 671	34 010	
3.	29 465	9 574	
4+	11 767	3 824	
Standardizovaná rezidua			
Pořadí	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
1.	-39,42	69,16	
2.	37,14	-65,15	
3.	14,98	-26,29	
4+	-2,89	5,07	
Chí-kvadrát test	0,00E+00		

Zdroj: GUS 2016, vlastní zpracování**Tab. 8: Živě narození dle legitimacy a pořadí narození na Slovensku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)**

Skutečné četnosti			
Pořadí	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	Celkem
1.	13 233	12 337	25 570
2.	13 670	5 320	18 990
3.	4 373	1 974	6 347
4+	2 541	2 154	4 695
Celkem	33 817	21 785	55 602
Očekávané četnosti			
Pořadí	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
1.	15 552	10 018	
2.	11 550	7 440	
3.	3 860	2 487	
4+	2 855	1 840	
Standardizovaná rezidua			
Pořadí	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
1.	-18,59	23,16	
2.	19,73	-24,58	
3.	8,25	-10,28	
4+	-5,89	7,33	
Chí-kvadrát test	0,00E+00		

Zdroj: ŠÚSR 2016, vlastní zpracování

Obr. 25: Standardizovaná rezidua živě narozených podle legitimacy a pořadí narozených v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku v roce 2015



Zdroj: ČSÚ 2016, GUS 2016, HCSO 2016, SF 2016, ŠÚSR 2016, vlastní zpracování

Posledním analyzovaným státem z hlediska legitimacy a pořadí živě narozených je Slovensko, kde se v roce 2015 narodilo živě 55 602 dětí, z nichž 21 785 se narodilo mimo manželství. Mimo manželství je nejčastěji zastoupeno první pořadí, ve kterém se narodilo 12 337 živě narozených dětí. U živě narozených mimo manželství je nejčastěji zastoupeno pořadí druhé, ve kterém se narodilo 13 670 dětí (tab. 8).

Tento trend je patrný i ze standardizovaných reziduí, ze kterých vyplývá, že ve druhém pořadí se relativně častěji živě rodily děti v manželství. Oproti tomu v prvním pořadí se relativně častěji rodily živě narozené děti mimo manželství. Stejně jako u předchozích států i u Slovenska je možné zamítnout nulovou hypotézu, a je tak možné říci, že na 99% hladině významnosti byla prokázána statisticky významná závislost mezi legitimitou a pořadím živě narozených dětí (tab. 8).

Standardizovaná rezidua za všechny analyzované státy byly odděleně dle legitimacy zobrazeny na obr. 25, ze kterého je patrné, že největší rozdíl mezi skutečnými a očekávanými četnostmi je u živě narozených dětí narozených v Polsku, především pak u těch, které se narodily mimo manželství. Ve všech analyzovaných státech byl relativní počet živě narozených dětí menší než očekávaný u prvního pořadí v manželství, ve druhém pořadí se více dětí rodilo ve všech státech v manželství, obdobně tomu bylo u třetího pořadí. Ve vyšších pořadích se rodilo relativně více živě narozených dětí mimo manželství, a to ve všech státech kromě Finska (obr. 25).

5.1.2. Struktura plodnosti dle legitimacy a věku matky

Dalším analyzovaným ukazatelem je věk matky. Na začátku kapitoly bylo zmíněno, že matky mají živě narozené děti nejčastěji okolo 30. roku, zatímco v Polsku je věk matek nižší. Na obr. 23 byl také zobrazen podíl živě narozených diferencovaně dle legitimacy. V manželství byl vidět obdobný trend jako u živě narozených celkem, a to, že se relativně nejvíce živě narozených dětí rodí matkám ve věkové skupině 30–34 let v Česku, Maďarsku a Polsku, zatímco ve Finsku a na Slovensku je u vdaných žen nejvyšší zastoupení u nejvyšší věkové skupiny 45 a více let. Nicméně mimo manželství je nejvyšší zastoupení živě narozených u nejnižší věkové skupiny matek. Nevdaným matkám se v roce 2015 rodily živě narozené děti nejvíce ve věkové skupině do 20 let, a to ve všech analyzovaných státech (obr. 23).

Tab. 9: Živě narození dle legitimacy a věku matky v Česku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)

Skutečné četnosti			
Věk matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	Celkem
–20	140	2 479	2 619
20–24	3 330	10 157	13 487
25–29	17 335	15 508	32 843
30–34	23 542	14 743	38 285
35–39	11 509	8 338	19 847
40–44	1 843	1 688	3 531
45+	89	63	152
celkem	57 788	52 976	110 764
Očekávané četnosti			
Věk matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
–20	1 366	1 253	
20–24	7 036	6 451	
25–29	17 135	15 708	
30–34	19 974	18 311	
35–39	10 355	9 492	
40–44	1 842	1 689	
45+	79	73	
Standardizovaná rezidua			
Věk matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
–20	-33,18	34,65	
20–24	-44,19	46,15	
25–29	1,53	-1,60	
30–34	25,25	-26,37	
35–39	11,34	-11,85	
40–44	0,02	-0,02	
45+	1,09	-1,14	
Chí-kvadrát test	0,00E+00		

Zdroj: ČSÚ 2016, vlastní zpracování

V Česku se v roce 2015 narodilo ve věkové skupině 30–34 let 23 542 živě narozených vdaným matkám. Zatímco u živě narozených mimo manželství byla nejčastěji zastoupená skupina 25–29 let, ve které bylo 15 508 živě narozených dětí (tab. 9). Z výsledků chí-kvadrát testu nezávislosti vyplývá, že na 99 % hladině významnosti je možné zamítnout nulovou hypotézu. Existuje tedy statisticky významná závislost mezi legitimitou živě narozených a věkem jejich matky. Z výsledků standardizovaných reziduí je také patrné, že se mimo manželství rodí relativně častěji živě narození v nižším věku matky, zatímco živě narozené děti v manželství se rodí oproti očekávání častěji od věkové kategorie 25–29 let, což je patrné i z obr. 37 (obr. 37, tab. 9).

Stejně jako v Česku i ve Finsku v roce 2015 měly matky v manželství nejvíce živě narozených dětí ve věkové skupině 30–34 let, a to 11 985. Druhou nejčastěji zastoupenou věkovou skupinou byl věk matky 25–29 let. Mimo manželství se nejvíce živě narozených narodilo matkám mezi 25 a 29 lety, jejich počet byl 7 607 (tab. 10).

Tab. 10: Živě narození dle legitimacy a věku matky ve Finsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)

Skutečné četnosti			
Věk matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	Celkem
–20	131	789	920
20–24	2 739	4 987	7 726
25–29	8 687	7 607	16 294
30–34	11 985	6 978	18 963
35–39	6 093	3 478	9 571
40–44	1 184	697	1 881
45+	78	39	117
celkem	30 897	24 575	55 472
Očekávané četnosti			
Věk matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
–20	512	408	
20–24	4 303	3 423	
25–29	9 075	7 219	
30–34	10 562	8 401	
35–39	5 331	4 240	
40–44	1 048	833	
45+	65	52	
Standardizovaná rezidua			
Věk matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
–20	-16,85	18,89	
20–24	-23,85	26,74	
25–29	-4,08	4,57	
30–34	13,85	-15,52	
35–39	10,44	-11,70	
40–44	4,21	-4,72	
45+	1,59	-1,78	
Chí-kvadrát test	0,00E+00		

Zdroj: SF 2016, vlastní zpracování

Z výsledku chí-kvadrát testu, stejně jako u Česka, vyplývá, že je na 99% hladině významnosti možné zamítnout nulovou hypotézu nezávislosti. Mezi legitimitou živě narozených a věkovou skupinou jejich matky existuje statisticky významná závislost. Obdobně jako u Česka i u Finska je možné říci, že živě narození nevdaných matek se rodí relativně dříve než ty, kteří se narodili v manželství. Zlom nastává u věkové hranice 30–34 let, kde začíná být více živě narozených v manželství (tab. 10).

Dalším analyzovaných státem z hlediska legitimacy živě narozených a věku matky je Maďarsko. V roce 2015 se v Maďarsku matkám narodilo nejvíce živě narozených dětí v manželství ve věkové skupině 30–34 let. Počet těchto živě narozených byl 17 972. Mimo manželství měly matky nejvíce živě narozených dětí ve věkové skupině 25–29 let, bylo to 10 779 živě narozených dětí (tab. 11).

Tab. 11: Živě narození dle legitimacy a věku matky v Maďarsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)

Skutečné četnosti			
Věk matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	Celkem
–20	577	5 197	5 774
20–24	3 325	10 095	13 420
25–29	12 267	10 779	23 046
30–34	17 972	9 537	27 509
35–39	11 322	6 610	17 932
40–44	2 282	1 593	3 875
45+	77	57	134
celkem	47 822	43 868	91 690
Očekávané četnosti			
Věk matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
–20	3 011	2 763	
20–24	6 999	6 421	
25–29	12 020	11 026	
30–34	14 348	13 161	
35–39	9 353	8 579	
40–44	2 021	1 854	
45+	70	64	
Standardizovaná rezidua			
Věk matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
–20	-44,36	46,32	
20–24	-43,92	45,86	
25–29	2,25	-2,35	
30–34	30,26	-31,59	
35–39	20,36	-21,26	
40–44	5,80	-6,06	
45+	0,85	-0,89	
Chí-kvadrát test	0,00E+00		

Zdroj: HCSO 2016, vlastní zpracování

Ze standardizovaných reziduí je patrné, že mimo manželství mají matky živě narozené nejčastěji v nižších věkových skupinách, tedy do 25 let. Zatímco od této věkové skupiny se živě rodí děti relativně častěji v manželství. I u Maďarska je možné zamítnout nulovou hypotézu chí-kvadrát testu. Na 99% hladině významnosti existuje závislost mezi legitimitou živě narozených a věkem jejich matky (tab. 11).

V Polsku byla v roce 2015 situace jiná než v předcházejících státech. V Polsku měly matky živě narozené děti v manželství relativně častěji již od věkové skupiny 25–29 let, a to ve 100 365 případech. Mimo manželství se živě rodily děti ještě dříve, ve věku 20–24 let to bylo 25 945 narozených (tab. 12).

Tab. 12: Živě narození dle legitimacy a věku matky v Polsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)

Skutečné četnosti			
Věk matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	Celkem
–20	2 024	10 006	12 030
20–24	31 162	25 945	57 107
25–29	100 365	23 629	123 994
30–34	99 812	19 328	119 140
35–39	38 313	9 659	47 972
40–44	6 636	2 089	8 725
45+	259	81	340
celkem	278 571	90 737	369 308
Očekávané četnosti			
Věk matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
–20	9 074	2 956	
20–24	43 076	14 031	
25–29	93 529	30 465	
30–34	89 868	29 272	
35–39	36 186	11 786	
40–44	6 581	2 144	
45+	256	84	
Standardizovaná rezidua			
Věk matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
–20	-74,01	129,68	
20–24	-57,40	100,58	
25–29	22,35	-39,16	
30–34	33,17	-58,12	
35–39	11,18	-19,60	
40–44	0,67	-1,18	
45+	0,16	-0,28	
Chí-kvadrát test	0,00E+00		

Zdroj: GUS 2016, vlastní zpracování

I v případě Polska je možné na 99% hladině významnosti zamítnout nulovou hypotézu, že věk matky a to, zda se dítě narodí v manželství či nikoliv spolu nesouvisí. Z čehož vyplývá, že mezi těmito ukazateli existuje statisticky významná závislost. Také i v případě Polska je možné říci, že mimo manželství jsou živě narozené děti oproti očekávání častěji narozené v nižších věkových skupinách. Od věkové skupiny 25–29 let mají matky živě narozené relativně častěji již v manželství (tab. 12).

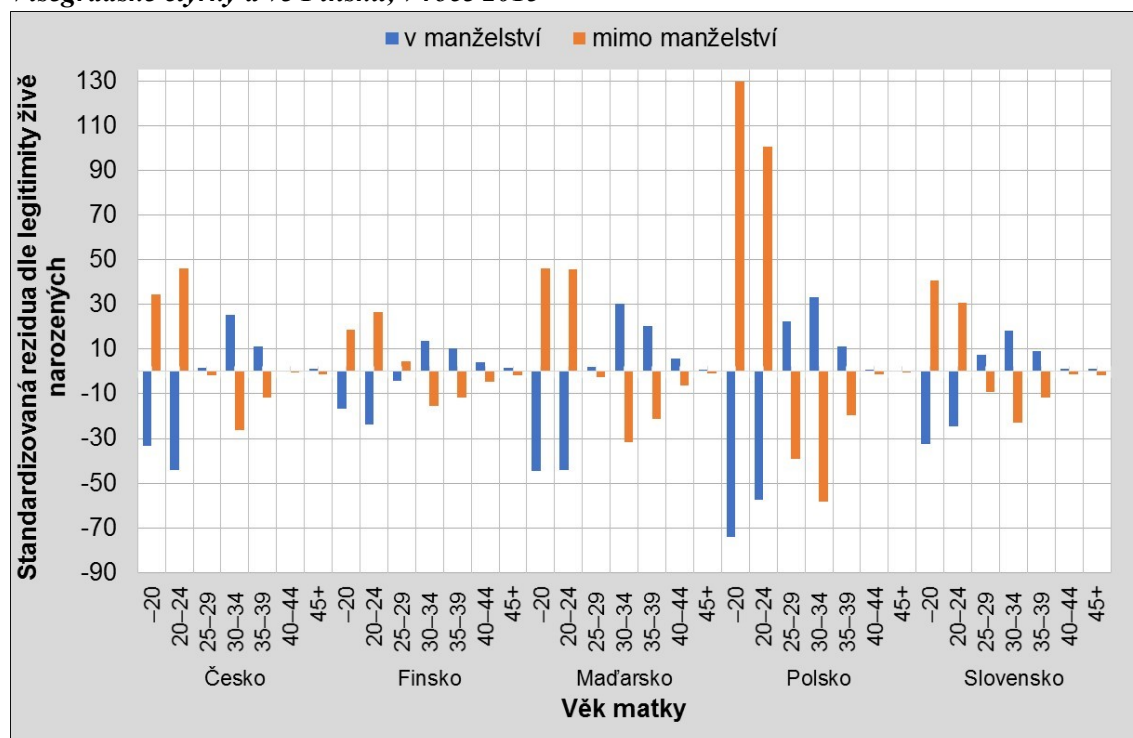
Posledním analyzovaným státem z hlediska legitimacy a věku matky je Slovensko. Na Slovensku se stejně jako v Česku, Finsku a Maďarsku narodilo nejvíce živě narozených dětí v manželství ve věkové skupině 30–34 let a bylo to 12 359 živě narozených. Naopak mimo manželství měly matky živě narozené nejčastěji ve věkové skupině 25–29 let. V této skupině se narodilo 5 785 živě narozených (tab. 13).

Tab. 13: Živě narození dle legitimacy a věku matky na Slovensku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)

Skutečné četnosti			
Věk matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	Celkem
–20	610	2 854	3 464
20–24	3 531	5 250	8 781
25–29	10 878	5 785	16 663
30–34	12 359	4 876	17 235
35–39	5 517	2 493	8 010
40–44	892	518	1 410
45+	30	9	39
celkem	33 817	21 785	55 602
Očekávané četnosti			
Věk matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
–20	2 107	1 357	
20–24	5 341	3 440	
25–29	10 134	6 529	
30–34	10 482	6 753	
35–39	4 872	3 138	
40–44	858	552	
45+	24	15	
Standardizovaná rezidua			
Věk matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
–20	-32,61	40,63	
20–24	-24,76	30,85	
25–29	7,39	-9,20	
30–34	18,33	-22,84	
35–39	9,25	-11,52	
40–44	1,18	-1,47	
45+	1,29	-1,61	
Chí-kvadrát test	0,00E+00		

Zdroj: ŠÚSR 2016, vlastní zpracování

Obr. 26: Standardizovaná rezidua živě narozených podle legitimacy a věku matky v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku, v roce 2015



Zdroj: ČSÚ 2016, GUS 2016, HCSO 2016, SF 2016, ŠÚSR 2016, vlastní zpracování

Stejně jako u předchozích států ze standardizovaných reziduí vyplývá, že živě narozených mimo manželství je relativně více v nižších věkových skupinách. Zatímco v manželství je relativně více živě narozených od věkové skupiny 25–29 let. Z výsledku chí-kvadrát testu je možné zamítnout nulovou hypotézu nezávislosti legitimacy živě narozených a věkových skupin jejich matek. Z toho vyplývá, že mezi těmito proměnnými existuje na 99% hladině významnosti závislost (tab. 13).

Na obr. 26 je zobrazeno rozložení standardizovaných reziduí v jednotlivých státech. Je zde patrné, že v manželství mají první dvě věkové skupiny, tedy do 25 let věku matky, podprůměrné hodnoty, a že se tedy v těchto věkových skupinách rodí relativně více dětí mimo manželství. Zatímco v ostatních věkových skupinách, tedy od 25 let věku matky mají naopak hodnoty nadprůměrné, a to v Česku, Maďarsku, Polsku a na Slovensku, zatímco ve Finsku se v manželství rodí živě narození relativně častěji až od věkové skupiny 30–34 let (obr. 38).

5.1.3. Struktura plodnosti dle legitimacy a vzdělání matky

Z hlediska diferenciací vzdělání matek mezi živě narozenými v manželství a mimo manželství lze jednoznačně říci, že mimo manželství měly nejvíce živě narozených matky, které měly základní vzdělání, a to v Česku, Maďarsku, Polsku a Slovensku. Ve Finsku měly nevdané matky nejčastěji vzdělání středoškolské. V manželství měly matky živě narozených dětí nejčastěji vzdělání vysokoškolské, a to ve všech analyzovaných státech (obr. 24).

Z tab. 14 je patrné, že v Česku nejvíce živě narozených v manželství měly matky se středním vzděláním, a to 25 034 a s vysokoškolským vzděláním, těch bylo 24 223. Mimo manželství byla

Tab. 14: Živě narození dle legitimacy a vzdělání matky v Česku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)

Skutečné četnosti			
Vzdělání matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	Celkem
základní	1 946	8 058	10 004
střední	25 034	28 015	53 049
vysokoškolské	24 223	10 459	34 682
nezjištěno	6 585	6 444	13 029
celkem	57 788	52 976	110 764
Očekávané četnosti			
Vzdělání matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
základní	5 219	4 785	
střední	27 677	25 372	
vysokoškolské	18 094	16 588	
nezjištěno	6 798	6 231	
Standardizovaná rezidua			
Vzdělání matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
základní	-45,31	47,32	
střední	-15,89	16,59	
vysokoškolské	45,56	-47,59	
nezjištěno	-2,58	2,69	
Chí-kvadrát test	0,00E+00		

Zdroj: ČSÚ 2016, vlastní zpracování**Tab. 15: Živě narození dle legitimacy a vzdělání matky ve Finsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)**

Skutečné četnosti			
Vzdělání matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	Celkem
základní	3 973	4 121	8 094
střední	10 552	11 848	22 400
vysokoškolské	16 372	8 606	24 978
nezjištěno	–	–	–
celkem	30 897	24 575	55 472
Očekávané četnosti			
Vzdělání matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
základní	4 508	3 586	
střední	12 476	9 924	
vysokoškolské	13 912	11 066	
nezjištěno	–	–	
Standardizovaná rezidua			
Vzdělání matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
základní	-7,97	8,94	
střední	-17,23	19,32	
vysokoškolské	20,85	-23,38	
nezjištěno	–	–	
Chí-kvadrát test	0,00E+00		

Zdroj: SF 2016, vlastní zpracování

situace odlišná. Matkám, které nebyly vdané a měly středoškolské vzdělání se narodilo 28 015 dětí a druhé nejvíce zastoupené vzdělání bylo základní s 8 058 dětmi (tab. 14).

Z výsledků chí-kvadrát testu, uvedeném v tab. 14, lze také říci, že je možné na 99 % hladině významnosti zamítnout nulovou hypotézu nezávislosti. Tedy, že vzdělání matek živě narozených v Česku v roce 2015 statisticky významně souvisí s tím, jestli se narodili v manželství či nikoliv. Standardizovaná rezidua u živě narozených mimo manželství jsou vyšší než průměr u základního a středního vzdělání, z čehož vyplývá, že u těchto typů vzdělání se rodilo relativně více dětí mimo manželství, než matkám vdaným (tab. 14).

Ve Finsku měly nejvíce živě narozených dětí v manželství matky, které měly vzdělání vysokoškolské, a to 16 372 dětí. Druhé nejvyšší zastoupení měli živě narození, jejichž matky měly středoškolské vzdělání, těch bylo 10 552. Mimo manželství měly nejvíce (11 848) živě narozených matky, které měly středoškolské vzdělání (tab. 15).

Z výsledku chí-kvadrát testu vyplývá, že je opět možné na 99 % hladině významnosti zamítnout nulovou hypotézu, a lze tedy konstatovat, že existuje závislost mezi legitimitou živě narozených dětí ve Finsku a vzděláním jejich matky. Ze standardizovaných reziduí je možné usoudit, že se mimo manželství relativně častěji rodili živě narození matkám se základním a středoškolským vzděláním, zatímco matky vdané měly relativně častěji vzdělání vysokoškolské. U Finska je již v původních datech kategorie základního vzdělání sloučena se vzděláním nezjištěným, proto není možné tuto kategorii analyzovat (tab. 15).

Tab. 16: Živě narození dle legitimacy a vzdělání matky v Maďarsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)

Skutečné četnosti			
Vzdělání matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	Celkem
základní	3 803	14 841	18 644
střední	20 017	21 393	41 410
vysokoškolské	23 643	7 147	30 790
nezjištěno	359	487	846
celkem	47 822	43 868	91 690
Očekávané četnosti			
Vzdělání matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
základní	9 724	8 920	
střední	21 598	19 812	
vysokoškolské	16 059	14 731	
nezjištěno	441	405	
Standardizovaná rezidua			
Vzdělání matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
základní	-60,04	62,69	
střední	-10,76	11,23	
vysokoškolské	59,85	-62,49	
nezjištěno	-3,92	4,09	
Chí-kvadrát test	0,00E+00		

Zdroj: HCSO 2016, vlastní zpracování

V Maďarsku se nejvíce živě narozených dětí v manželství narodilo matkám, které měly vysokoškolské vzdělání, a to 23 643 živě narozených. Druhé nejčastěji zastoupení vzdělání u vdaných matek bylo střední vzdělání, a to ve dvaceti tisících případech. Mimo manželství se naopak narodilo nejvíce dětí matkám se středním vzděláním (21 393 živě narozených dětí) a na druhém místě se základním vzděláním (obr. 35, tab. 16).

Toto rozdělení je patrné i z výsledků standardizovaných reziduí, ze kterých vyplývá, že mimo manželství se relativně častěji rodili živě narození matkám, které měly základní, střední nebo neměly zjištěno vzdělání. Zatímco v manželství se relativně nejvíce rodilo matkám, které měly vysokoškolské vzdělání. Opět i u Maďarska je možné zamítnout nulovou hypotézu. Existuje tedy statisticky významná závislost mezi legitimitou živě narozených a vzděláním matky (tab. 16).

V Polsku měly vdané matky živě narozených nejčastěji vysokoškolské vzdělání, a to ve 162 756 případech, druhým nejčastějším vzděláním vdaných matek bylo vzdělání střední. Se středním vzděláním bylo 57 223 nevdaných matek a nevdaných matek, které měly vysokoškolské vzdělání bylo v Polsku 25 705. Nejsiřeno bylo vzdělání v Polsku u 259 matek živě narozených dětí, v manželství to bylo 264, mimo manželství u 259 matek (tab. 17).

Tab. 17: Živě narození dle legitimacy a vzdělání matky v Polsku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)

Skutečné četnosti			
Vzdělání matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	Celkem
základní	4 944	7 550	12 494
střední	110 607	57 223	167 830
vysokoškolské	162 756	25 705	188 461
nezjiřeno	264	259	523
celkem	278 571	90 737	369 308
Očekávané četnosti			
Vzdělání matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
základní	9 424	3 070	
střední	126 595	41 235	
vysokoškolské	142 157	46 304	
nezjiřeno	395	128	
Standardizovaná rezidua			
Vzdělání matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
základní	-46,15	80,86	
střední	-44,94	78,73	
vysokoškolské	54,63	-95,73	
nezjiřeno	-6,57	11,51	
Chí-kvadrát test	0,00E+00		

Zdroj: GUS 2016, vlastní zpracování

Tab. 18: Živě narození dle legitimacy a vzdělání matky na Slovensku, v roce 2015 (absolutní četnosti, očekávané četnosti, standardizovaná rezidua, chí-kvadrát test)

Skutečné četnosti			
Vzdělání matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	Celkem
základní	3 198	6 953	10 151
střední	14 148	10 267	24 415
vysokoškolské	16 471	4 565	21 036
nezjištěno	–	–	–
celkem	33 817	21 785	55 602
Očekávané četnosti			
Vzdělání matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
základní	6 174	3 977	
střední	14 849	9 566	
vysokoškolské	12 794	8 242	
nezjištěno	–	–	
Standardizovaná rezidua			
Vzdělání matky	Živě narození v manželství	Živě narození mimo manželství	
základní	-37,87	47,19	
střední	-5,75	7,17	
vysokoškolské	32,51	-40,50	
nezjištěno	–	–	
Chí-kvadrát test	0,00E+00		

Zdroj: ŠÚSR 2016, vlastní zpracování

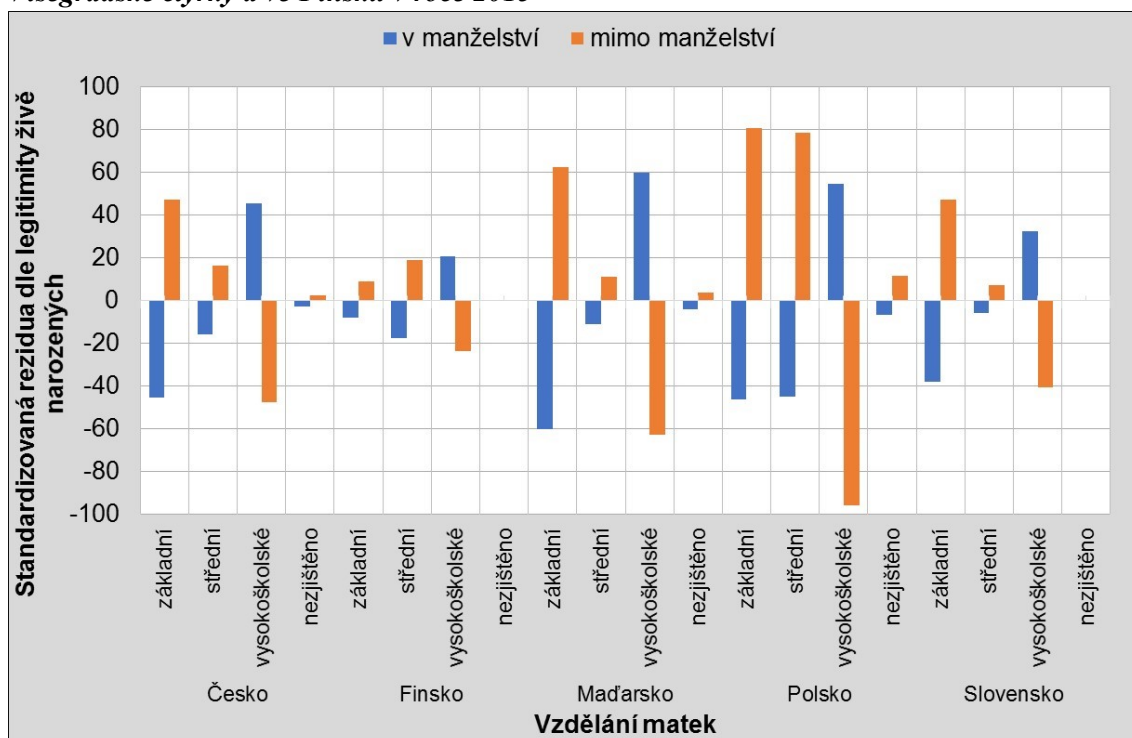
Stejně jako u předchozích zemí i u Polska je možné zamítnout nulovou hypotézu, která zní, že legitimita živě narozených dětí a vzdělání jejich matek spolu nesouvisí. A lze tedy říci, že mezi vzděláním matek živě narozených dětí a tím, zda se narodily v manželství či mimo něj existuje statisticky významná závislost, a to na základě výsledku chí-kvadrát testu. Dle standardizovaných reziduí lze říci, že v manželství bylo nejvíce zastoupeno vysokoškolské vzdělání jejich matky, zatímco u živě narozených mimo manželství bylo nejvíce zastoupeno vzdělání základní a středoškolské (tab. 17).

Stejně jako v předchozích státech i na Slovensku bylo nejvíce živě narozených v manželství matek, které měly vysokoškolské vzdělání, a to 16 471 živě narozených dětí. Druhým nejčastěji zastoupeným vzděláním je vzdělání středoškolské, které mělo 14 148 matek živě narozených dětí. Mimo manželství se nejvíce dětí narodilo matkám se středoškolským vzděláním (10 267) a vysokoškolským vzděláním (tab. 18).

Ze standardizovaných reziduí vyplývá, že relativně nejčastěji měly živě narozené děti v manželství v roce 2015 na Slovensku matky, které měly vysokoškolské vzdělání. Naopak živě narozené děti matek, které nebyly vdané, měly relativně častěji vzdělání střední a základní. Stejně jako u všech předchozích států i na Slovensku je možné na 99% hladině významnosti zamítnout nulovou hypotézu chí-kvadrát testu. Existuje tedy statisticky významná závislost mezi legitimitou živě narozených na Slovensku v roce 2015 a vzděláním jejich matek (tab. 18).

Ve všech analyzovaných státech byla na 99 % hladině významnosti zamítnuta nulová hypotéza, že legitimita živě narozených dětí nesouvisí se vzděláním matek. A byla tedy prokázána statisticky významná závislost. Ze standardizovaných reziduí vyplynulo, že relativně nejvíce děti

Obr. 27: Standardizovaná rezidua živě narozených podle legitimacy a vzdělání matky v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku v roce 2015



Zdroj: ČSÚ 2016, GUS 2016, HCSO 2016, SF 2016, ŠÚSR 2016, vlastní zpracování

se narodilo u matek vysokoškolaček, pokud se jednalo o matky vdané. Zatímco u matek nevdaných byla standardizovaná rezidua nejvyšší u vzdělání základního a středního (obr. 27).

V první části této kapitoly byly porovnány státy Visegrádské čtyřky z hlediska podílu živě narozených dětí mimo manželství, úrovně plodnosti, průměrného věku matky při narození prvního dítěte. Nejvyšší podíly živě narozených mimo manželství ze států Visegrádské čtyřky a Finska byly dlouhodobě ve Finsku, avšak od roku 2010 jsou nejvyšší v Česku a v Maďarsku. Úhrnná plodnost byla na začátku sledovaného období (od roku 1960) nejvyšší na Slovensku a v Polsku, v průběhu času se však hodnoty úhrnné plodnosti v těchto státech dostaly až na hodnoty nejnižší. Nejvyšší hodnoty v současné době vykazuje Finsko a Česko. Z hlediska průměrného věku matky při narození prvního dítěte mělo nejvyšší hodnoty v celém období Finsko. Z vysokých hodnot na hodnoty nejnižší se dostalo Polsko.

Dále byly také porovnávány jednotlivé struktury plodnosti, a to pořadí živě narozených, věk a vzdělání jejich matek, a to z hlediska legitimacy živě narozených. Procentuálně nejvíce živě narozených dětí se narodilo v pořadí prvním a druhém. Z hlediska legitimacy živě narozených se rodilo procentuálně více dětí prvního pořadí mimo manželství, a to ve všech analyzovaných státech. V Česku a Maďarsku se rodilo také více živě narozených mimo manželství ve čtvrtém a vyšším pořadí. Procentuálně více živě narozených měly matky v manželství ve věkových skupinách od 25 let (v Polsku již od 20 let). Z hlediska vzdělání měly matky živě narozených dětí relativně častěji základní a středoškolské vzdělání, pokud nebyly vdané, a to ve všech státech kromě Polska. V Polsku byly matky, které měly střední vzdělání relativně častěji již vdané.

V podkapitole byla analyzována statistická závislost mezi legitimitou živě narozených dětí a pořadím, ve kterém se narodily, vzděláním jejich matky a věkem matky. U všech uvedených

struktur byla zjištěna statistická závislost na 99% hladině významnosti. Na základě standardizovaných reziduí bylo zjištěno, že v roce 2015 se oproti očekávání častěji živě rodily děti ve druhém a třetím pořadí v Česku, Maďarsku, Polsku i Slovensku. Oproti očekávání se pak v těchto státech více živě rodily děti mimo manželství v prvním, ve čtvrtém a vyšším pořadí. Ve Finsku se relativně častěji rodili živě narození v manželství od druhého do vyššího pořadí. V manželství měly matky živě narozených dětí relativně častěji vysokoškolské vzdělání. Mimo manželství se ve všech státech rodilo relativně více živě narozených dětí matkám se základním a středoškolským vzděláním. Živě narozené děti v manželství měly relativně častěji matku ve věkové skupině od 25–29 let v Česku, Maďarsku, Polsku a Slovensku. Jak vyplynulo ze standardizovaných reziduí, ve Finsku se rodily v manželství děti relativně častěji až od třiceti let věku matky.

Kapitola 6

Postoje obyvatel Visegrádské čtyřky a Finska k plodnosti a manželství

V předchozích kapitolách byly analyzovány skutečné hodnoty živě narozených v pěti vybraných zemích. Je ale důležité porovnat tyto skutečné naměřené hodnoty s očekáváními, které obyvatelé těchto vybraných zemí mají. K tomuto porovnání slouží výběrová šetření, která probíhají nejen ve státech Evropské unie, ale i v dalších oblastech celého světa.

Těchto šetření v minulosti proběhla celá řada, jedním z nejznámějších je například šetření Fertility and Family Survey, které bylo koordinováno United Nation's Economic Commission for Europe, a to v devadesátých letech minulého století a proběhlo ve 23 státech, především evropských (UNECE 2017). Šetření se zabývalo širokým spektrem otázek od partnerského soužití a očekávaného počtu dětí v rodině, až k užívaným typům antikoncepce (Pikálková 2004).

Dalším známým výběrovým šetřením jsou šetření Eurobarometer, která probíhají od roku 1974 ve všech státech Evropské unie. Mají v každé zemi okolo tisíce respondentů a zprávy z těchto šetření vycházejí dvakrát ročně. Šetření Eurobarometru se zabývají širokým okruhem otázek, které zahrnují například otázky spojené s finanční situací daného státu, zdravotnictvím a zdravím, vzděláním nebo nezaměstnaností. V rámci šetření však probíhají i speciální šetření. Jedním z nich je například šetření z roku 2006, které bylo zaměřené na rodinu. V tomto šetření byly otázky na ideální velikost rodiny, její rozdílnost mezi pohlavími, ale i rozdílnostmi mezi aktuálním a ideálním počtem dětí v rodině (European Commission 2017).

Otázkami zaměřenými na plodnost a rodinu obecně se zabývá také šetření European Values Study (EVS), které probíhá od roku 1981, a to každých devět let. V první vlně tohoto šetření v roce 1981 bylo zapojeno 16 států, zatímco ve čtvrté vlně v roce 2008 bylo do tohoto projektu zapojeno již 47 států z Evropské unie, ale i jiných států světa. Z každého státu bylo dotazováno okolo tisíce respondentů starších než 18 let, celkově sedmdesát tisíc respondentů. Toto šetření zahrnuje otázky týkající se nejen rodiny a plodnosti, ale i otázky náboženské, politické i otázky spojené se zaměstnáním (EVS 2015).

Právě otázky ze šetření EVS budou použity v následující kapitole pro analýzu postojů, charakteristik a názorů obyvatel vybraných států Evropské unie. Analýza bude provedena stejně jako v předchozí kapitole za jednotlivé vybrané země, tedy Česko (1 821 respondentů), Finsko (1 134 respondentů), Maďarsko (1 513 respondentů), Polsko (1 510 respondentů) a Slovensko

Tab. 19: Vybrané otázky EVS 2008

Proměnná	Číslo otázky	Otázka	Překlad z českého dotazníku
V 148	Q43	children need both parents to grow up happily	dítě potřebuje domov s oběma rodiči, aby vyrůstalo šťastně
V 150	Q45	marriage is outdated	manželství je zastaralá instituce
V 155	Q47D	it is alright to live together without getting married	je v pořádku, když dva lidé žijí spolu, aniž by byli sezdáni
V 157	Q47F	people should decide themselves to have children	lidé by se měli sami rozhodovat, zdali mít děti nebo ne
V 314	Q98	lived with partner before marriage	žil(a) jste společně se svým partnerem před svatbou

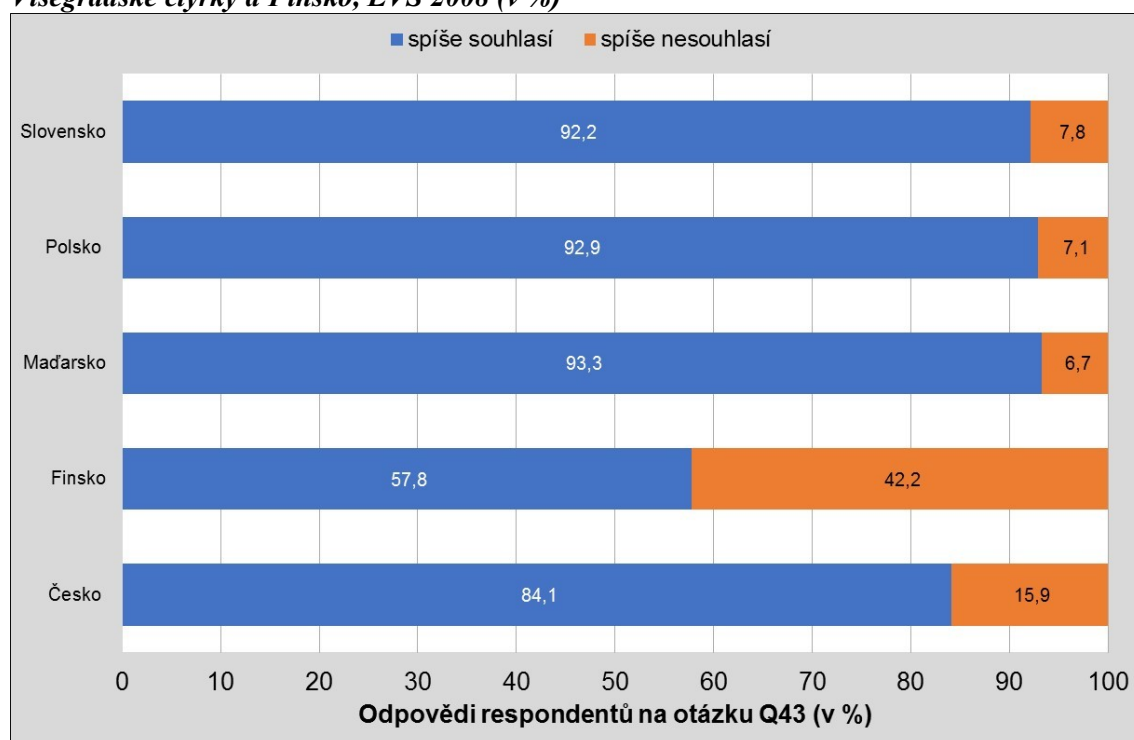
Zdroj: EVS (2008) 2016, EVS 2013, vlastní zpracování

(1 509 respondentů). Pomocí metody logistické regrese bude zjišťován vztah mezi závisle proměnou (odpovědi na jednotlivé otázky) a nezávisle proměnnými (stát, pohlaví, věk, vzdělání, rodinný stav respondenta). Pro následující analýzu byly z výběrového šetření EVS vybrány otázky uvedené v tab. 19.

První otázkou ze šetření EVS je otázka Q43, ve které se respondentů dotazovali, zda „dítě potřebuje domov s oběma rodiči, aby vyrůstalo šťastně“ (EVS 2013, str. 13). Přičemž dotazovaní mohli odpovídat, že spíše souhlasí nebo spíše nesouhlasí. Tato otázka je důležitá z toho důvodu, že podle odpovědi je možné částečně zjistit, jak se obyvatelé jednotlivých států přiklání k dětem, které jsou narozeny mimo manželství, nebo jejichž rodiče žijí odděleně.

Ve všech státech odpověděla nadpoloviční většina respondentů na otázku Q43 kladně. Z obr. 28 je patrné, že na otázku, zda dítě potřebuje vyrůstat s oběma rodiči, aby bylo šťastné,

Obr. 28: Odpovědi na otázku Q43 dítě potřebuje oba rodiče, aby vyrůstalo šťastně, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008 (v %)



Zdroj: EVS (2008) 2016, vlastní zpracování

nejliberálněji odpovídali respondenti z Finska, kteří pouze v 57,8 % odpověděli, že spíše souhlasí a ve 42,2 % případů odpověděli, že spíše nesouhlasí. V Česku již 84,1 % respondentů spíše souhlasilo s tím, že dítě potřebuje oba rodiče. Nejkonzervativnější přístup měli naopak dotazovaní z Polska, kteří v téměř 93 % případů spíše souhlasili s daným tvrzením, a především z Maďarska, kde souhlasilo 93,3 % respondentů (obr. 28).

Závisle proměnná má pouze dvě možné odpovědi, proto byla tato otázka analyzována pomocí binární logistické regrese. Jak již bylo uvedeno výše, na otázku bylo možné odpovídat souhlasně či nesouhlasně. Z tab. 20 je patrné, že všechny nezávisle proměnné, kromě vzdělání respondentů jsou statisticky významné. Ženy mají 0,56krát větší šanci kladné odpovědi oproti mužům, obdobně všechny uvedené státy kromě Finska mají vyšší šanci kladné odpovědi než Češi. Tento model je sice statisticky významný, avšak vysvětluje pouze 13 % variability závisle proměnné.

Další výrok, který souvisí s přístupem k dětem narozeným mimo manželství, je otázka Q45. V této otázce se v EVS ptali, zda si respondenti myslí, že „manželství je zastaralá instituce“ (EVS 2013, str. 14). Obdobně jako v předchozí otázce respondenti odpovídali, zda s výrokem souhlasí či nesouhlasí.

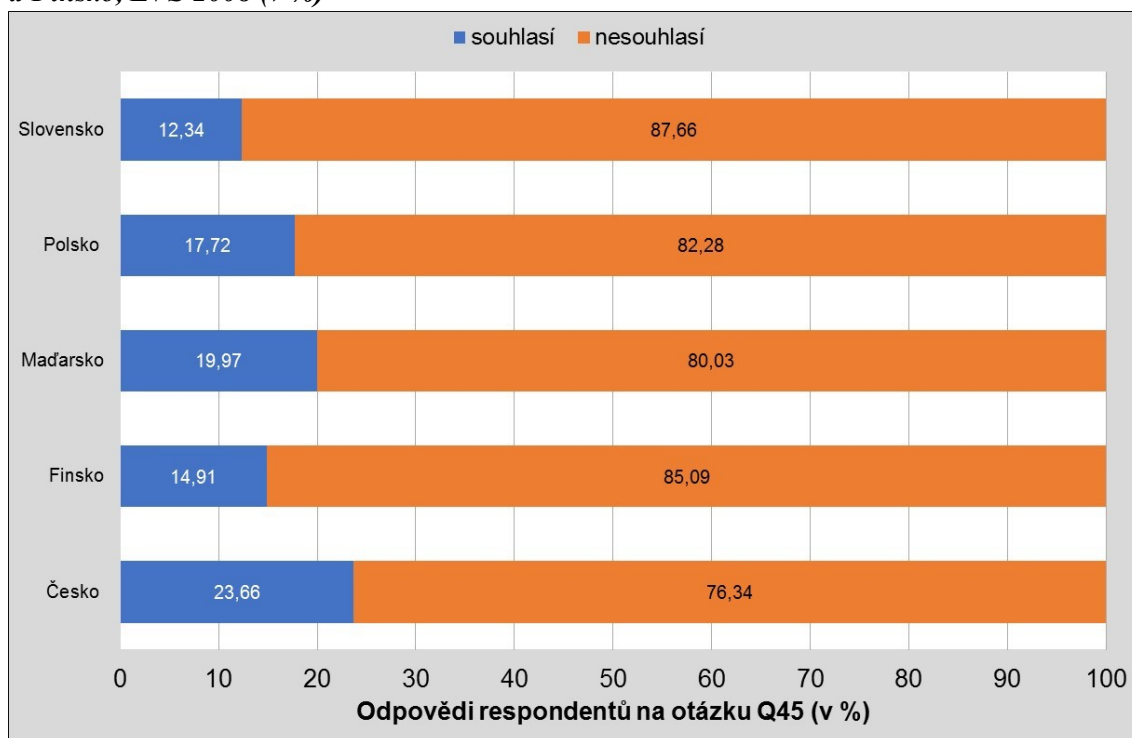
Tab. 20: Otázka Q43 dítě potřebuje oba rodiče, aby vyrůstalo šťastně, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008

Ukazatel		Odhad parametrů	p-hodnota	Poměr šancí	95% interval spolehlivosti	
					Dolní mez	Horní mez
Konstanta		1,53	0,00	4,60		
Pohlaví	muž ¹	0				
	žena	-0,58	0,00	0,56	0,48	0,65
Země	Česko ¹	0,00	0			
	Finsko	-1,48	0,00	0,23	0,19	0,28
	Maďarsko	1,00	0,00	2,72	2,12	3,48
	Polsko	0,87	0,00	2,39	1,88	3,06
	Slovensko	0,59	0,00	1,81	1,43	2,30
věk		0,02	0,0	1,02	1,01	1,02
Vzdělání	základní ¹	0				
	střední	0,05	0,64	1,05	0,85	1,29
	vysokoškolské	-0,01	0,91	0,99	0,77	1,27
Rodinný stav	v manželství ¹	0				
	v registrovaném partnerství	-0,37	0,22	0,69	0,38	1,25
	ovdovělý(á)	0,22	0,23	1,24	0,87	1,78
	rozvedený(á)	-1,00	0,00	0,37	0,29	0,47
	žijící odděleně	2,10	0,00	8,16	2,53	26,34
	nikdy nebyl ženatý(vdaná)	-0,52	0,00	0,60	0,47	0,75
Statistiky	korelační koeficient		0,13			
	Signifikance		0,0			

Poznámka: ¹ referenční kategorie, referenční odpověď: spíše nesouhlasím, použita byla metoda enter

Zdroj: EVS (2008) 2016, vlastní zpracování

Obr. 29: Odpovědi na otázku Q45 manželství je zastaralá instituce, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008 (v %)



Zdroj: EVS (2008) 2016, vlastní zpracování

Na otázku odpovědělo okolo 80 % respondentů záporně tedy, že nesouhlasí s tím, že je manželství přežitou institucí. Nejvíce záporných odpovědí bylo ve Finsku a na Slovensku. Ve Finsku odpovědělo záporně 85,1 % respondentů a na Slovensku 87,7 %. Avšak přesto, že ve Finsku s tímto výrokem nesouhlasilo po Slovensku relativně nejvíce respondentů, je to z těchto analyzovaných států země s dlouhodobě vysokým podílem živě narozených mimo manželství. Nejvíce kladných odpovědí bylo v Česku, kde 23,7 % respondentů deklarovalo, že souhlasí s tvrzením, že manželství je zastaralou institucí. Zajímavé je, že v Polsku odpovědělo 17,7 % dotazovaných, že souhlasí s tím, že je manželství zastaralou institucí, což je více než ve Finsku a Slovensku. Přesto je v Polsku z těchto států nejnižší podíl živě narozených mimo manželství, jak už bylo zmíněno v předchozí kapitole, což svědčí o tom, že je v Polsku manželství stále ještě považováno za důležité (obr. 29).

Stejně jako u předchozího výroku i u této otázky byla vypočítána binární logistická regrese. Z tab. 21 je patrné, že model je statisticky významný, avšak vysvětluje pouze 6 % variability závisle proměnné. Ve všech státech je vyšší šance záporné odpovědi oproti Česku, přičemž nejvyšší šanci mají respondenti ze Slovenska, nejnižší v Maďarsku. To znamená, že v ostatních státech kromě Česka považují manželství méně často za zastaralou instituci. Statisticky významný je také rodinný stav. U rodinného stavu je vyšší šance záporné odpovědi u respondentů, kteří odvodili nebo žijí odděleně (tab. 21).

Tématu manželství se věnuje také soubor otázek Q47, ve kterých se dotazovaných ptali, zda souvisí s danými výroky. Například zda souhlasí s tím, že pro to, aby byli šťastní musí mít dlouhotrvající vztah nebo žít v manželství nebo zda souhlasí s tím, aby homosexuální páry mohly

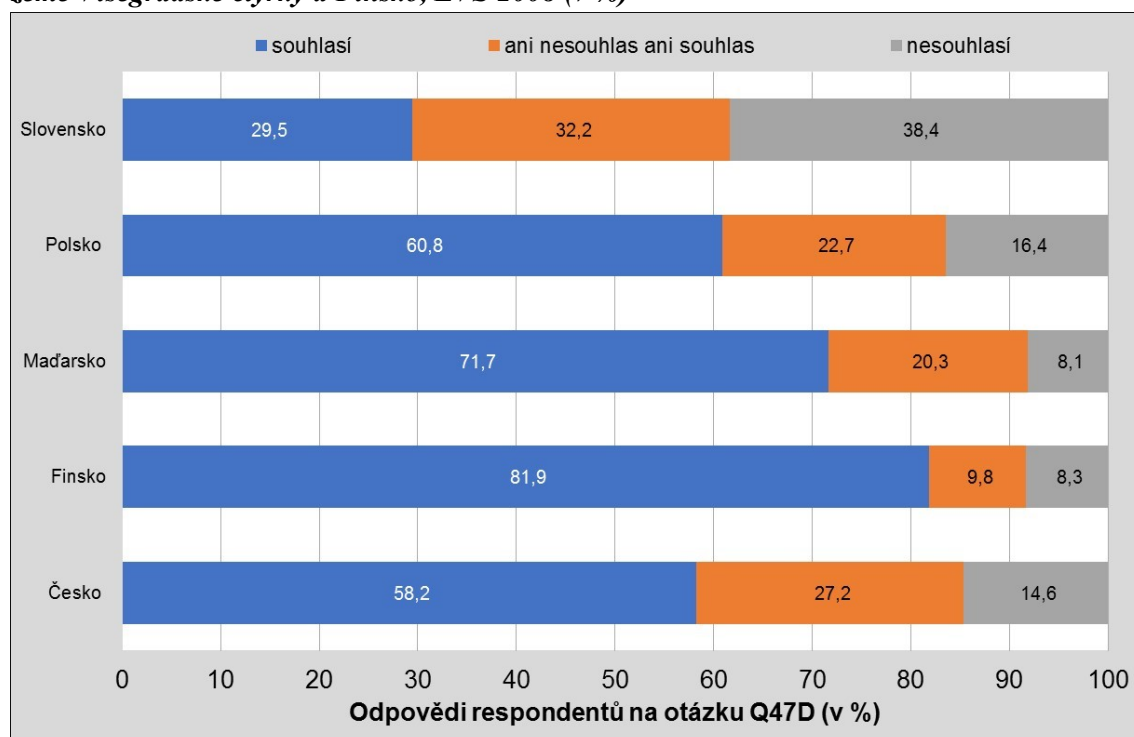
Tab. 21: Otázka Q45 manželství je zastaralá instituce, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008

Ukazatel		Odhad parametrů	p-hodnota	Poměr šancí	95% interval spolehlivosti	
					Dolní mez	Horní mez
Konstanta		0,826	0,00	2,28		
Pohlaví	muž ¹	0				
	žena	0,03	0,65	1,03	0,91	1,17
Země	Česko ¹	0				
	Finsko	0,50	0,00	1,64	1,32	2,04
	Maďarsko	0,30	0,00	1,35	1,13	1,61
	Polsko	0,33	0,00	1,40	1,16	1,68
	Slovensko	0,57	0,00	1,77	1,45	2,17
Věk		0,1		1,01	1,00	1,01
Vzdělání	Základní ¹	0				
	Střední	0,13	0,15	1,14	0,95	1,37
	Vysokoškolské	0,02	0,85	1,02	0,81	1,30
Rodinný stav	v manželství ¹	0				
	v registrovaném partnerství	-0,96	0,00	0,38	0,25	0,60
	ovdovělý(á)	0,31	0,04	1,36	1,01	1,84
	rozvedený(á)	-0,75	0,00	0,47	0,37	0,59
	žijící odděleně	0,21	0,60	1,24	0,55	2,77
	nikdy nebyl ženatý(vdaná)	-0,73	0,00	0,48	0,39	0,59
Statistiky	Korelační koeficient		0,06			
	Signifikance		0,00			

Poznámka: ¹ referenční kategorie, referenční odpověď: souhlas, použita byla metoda enter

Zdroj: EVS (2008) 2016, vlastní zpracování

Obr. 30: Odpovědi na otázku Q47D je v pořádku, když dva lidé žijí spolu, aniž by byli sezdáni, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008 (v %)



Zdroj: EVS (2008) 2016, vlastní zpracování

adoptovat děti. První z analyzovaných výroků z toho souboru otázek je otázka Q47D, tedy zda respondenti souhlasí či nesouhlasí s výrokem, že je v pořádku žít spolu bez uzavření manželství (EVS 2013).

Nejvíce souhlasných odpovědí bylo zaznamenáno ve Finsku a v Maďarsku. V Maďarsku odpovědělo, že s výrokem souhlasí 71,7 % respondentů a ve Finsku souhlasilo 46,22 % a souhlasilo 81,9 % dotazovaných. Naopak nejvíce nesouhlasných odpovědí bylo na Slovensku, kde nesouhlasilo 38,4 % dotazovaných a také v Polsku, kde nesouhlasilo 16,4 %. Ve všech analyzovaných státech kromě Slovenska však nadpoloviční většina respondentů souhlasila s tvrzením, že je možné spolu žít bez uzavření sňatku (obr. 30).

Tab. 22: Otázka Q47D je v pořádku, když dva lidé žijí spolu, aniž by byli sezdáni, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008

Ukazatel		Souhlas					Nesouhlas				
		Odhad parametrů	p-hodnota	Poměr šancí	95% interval spolehlivosti		Odhad parametrů	p-hodnota	Poměr šancí	95% interval spolehlivosti	
					Dolní mez	Horní mez				Dolní mez	Horní mez
Konstanta		1,12	0,00				-1,79	0,00			
Věk		-0,02	0,00	0,98	0,98	0,99	0,02	0,00	1,02	1,02	1,03
Země	Česko ¹	0									
	Finsko	1,48	0,00	4,39	3,45	5,59	0,45	0,01	1,57	1,12	2,21
	Maďarsko	0,54	0,00	1,71	1,44	2,04	-0,29	0,03	0,75	0,58	0,98
	Polsko	0,29	0,00	1,33	1,12	1,58	0,32	0,01	1,38	1,10	1,74
	Slovensko	-0,69	0,00	0,50	0,42	0,60	0,73	0,00	2,08	1,71	2,53
Pohlaví	Muž ¹	0									
	Žena	0,06	0,33	1,06	0,94	1,20	0,30	0,00	1,36	1,16	1,59
Vzdělání	Základní ¹	0									
	Střední	0,28	0,00	1,32	1,10	1,58	-0,17	0,14	0,84	0,67	1,06
	Vysokoškolské	0,46	0,00	1,59	1,25	2,03	-0,25	0,14	0,78	0,56	1,08
Rodinný stav	V manželství ¹	0									
	V registrovaném partnerství	0,86	0,00	2,37	1,33	4,24	-1,60	0,04	0,20	0,05	0,90
	Ovdovělý(á)	0,24	0,07	1,27	0,98	1,63	0,04	0,76	1,05	0,79	1,38
	Rozvedený(á)	0,75	0,00	2,12	1,65	2,72	-0,57	0,00	0,57	0,40	0,81
	Žijící odděleně	0,75	0,08	2,12	0,91	4,94	0,73	0,17	2,07	0,72	5,93
	Nikdy nebyl ženatý(vdaná)	0,64	0,00	1,91	1,52	2,38	-0,16	0,31	0,85	0,63	1,16
Statistika	p-hodnota		0,00								
	Pseudo korelační koeficient		0,23								

Poznámka: ¹ referenční kategorie, kategorie 1 (ani nesouhlas ani souhlas) byla zvolena jako referenční

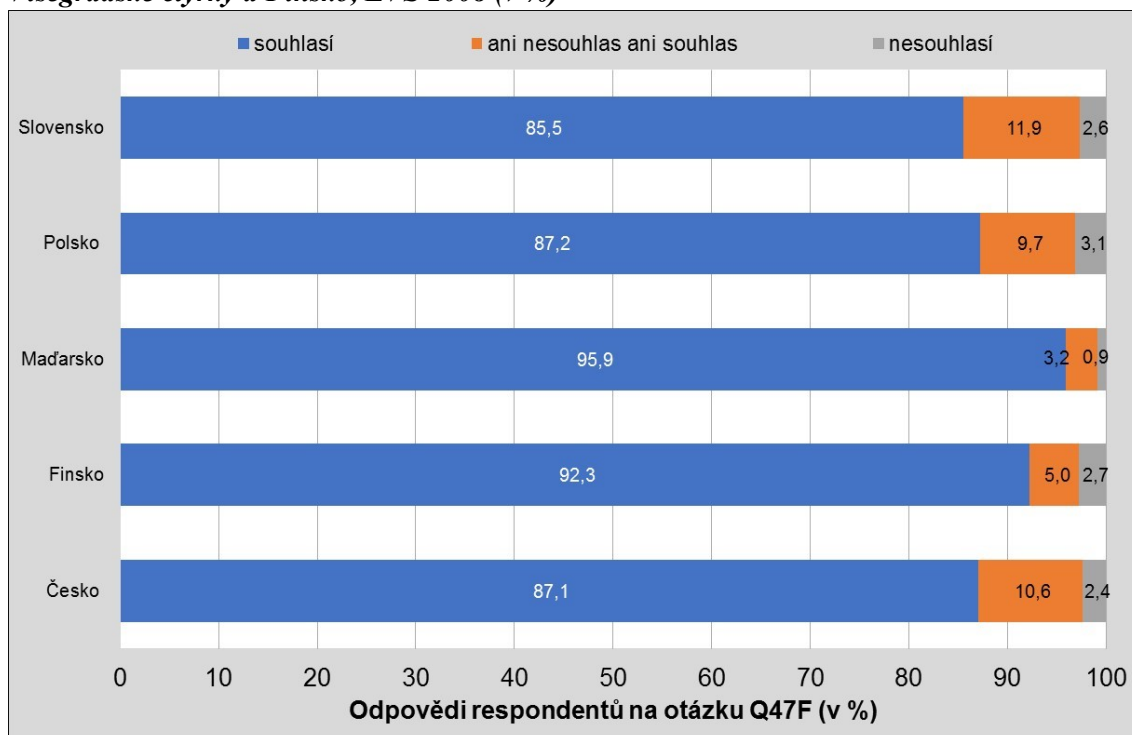
Zdroj: EVS (2008) 2016, vlastní zpracování

Na tuto otázku bylo možné odpovídat více odpověďmi, proto má závisle proměnná ordinální povahu, a tak již nemohla být použita metoda binární logistické regrese. Ačkoliv by v takové situaci byla nejvhodnější ordinární regrese (původní odpovědi na pětistupňové škále), výsledky testu paralelních linií však ukázaly nevhodnost, a proto bylo nutno přistoupit k nominální logistické regresi. Pro snazší interpretaci byly odpovědi respondentů upraveny a odpovědi rozhodně souhlasím a souhlasím byly sloučeny do kategorie souhlasím. Obdobně odpovědi nesouhlasím a rozhodně nesouhlasím byly sloučeny do kategorie nesouhlasím. Referenční kategorií byla zvolena kategorie ani souhlas ani nesouhlas.

Z výsledků uvedených v tab. 22 vyplývá, že tento model vysvětluje variabilitu závisle proměnné z 23 % a je statisticky významný. Z tabulky je také patrné, že vyšší šanci na kladnou odpověď měli obyvatelé Finska a Maďarska. Naopak vyšší šanci nesouhlasu měli respondenti ze Slovenska a také Finska. Statisticky významné je také vzdělání respondentů a je možné říci, že s vyšším vzděláním roste šance kladné odpovědi (tab. 22).

S předchozí otázkou souvisí i následující otázka Q47F. Otázka pochází ze stejného souboru otázek a respondenti byli dotazováni, zda souhlasí či nesouhlasí s výrokem, že by se lidé měli sami rozhodnout, zda budou mít děti. Z obr. 31 je patrné, že více než 80 % respondentů ve všech státech odpovědělo, že souhlasí s tím, že by se lidé měli sami rozhodnout, zda budou mít dítě či nikoliv. Souhlasili především respondenti z Maďarska a Finska. Zatímco v Polsku nejvíce respondentů nesouhlasilo s daným tvrzením (obr. 31).

Obr. 31: Odpovědi na otázku Q47F lidé by se měli sami rozhodovat, zdali mít děti nebo ne, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008 (v %)



Zdroj: EVS (2008) 2016, vlastní zpracování

Tab. 23: Otázka Q47F lidé by se měli sami rozhodovat, zdali mít děti nebo ne, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008

Ukazatel		Souhlas					Nesouhlas				
		Odhad parametrů	p-hodnota	Poměr šancí	95% interval spolehlivosti		Odhad parametrů	p-hodnota	Poměr šancí	95% interval spolehlivosti	
					Dolní mez	Horní mez				Dolní mez	Horní mez
Konstanta		2,75	0,00				-2,54	0,00			
Věk		-0,01	0,00	0,99	0,98	0,99	0,02	0,01	1,02	1,00	1,03
Země	Česko ¹	0									
	Finsko	0,72	0,00	2,05	1,49	2,81	0,48	0,12	1,62	0,87	3,01
	Maďarsko	1,23	0,00	3,42	2,47	4,73	0,22	0,54	1,25	0,61	2,53
	Polsko	0,08	0,49	1,09	0,86	1,37	0,44	0,08	1,55	0,94	2,53
	Slovensko	-0,08	0,50	0,93	0,74	1,16	0,01	0,98	1,01	0,61	1,65
Pohlaví	Muž ¹	0									
	Žena	0,12	0,16	1,13	0,95	1,35	0,12	0,53	1,12	0,78	1,62
Vzdělání	Základní ¹	0									
	Střední	-0,01	0,94	0,99	0,76	1,28	-0,15	0,58	0,86	0,50	1,48
	Vysokoškolské	0,17	0,34	1,19	0,83	1,71	0,64	0,05	1,90	0,99	3,66
Rodinný stav	V manželství ¹	0									
	V registrovaném partnerství	0,97	0,18	2,65	0,64	10,91	1,48	0,15	4,39	0,60	32,19
	Ovdovělý(á)	-0,17	0,30	0,84	0,60	1,17	-0,28	0,40	0,75	0,39	1,46
	Rozvedený(á)	0,16	0,40	1,17	0,81	1,70	-0,15	0,73	0,86	0,38	1,95
	Žijící odděleně	0,41	0,58	1,50	0,36	6,35	-18,03	0,00	0,00	0,00	0,00
	Nikdy nebyl ženatý(vdaná)	-0,32	0,04	0,73	0,53	0,99	0,24	0,45	1,27	0,68	2,35
Statistika	p-hodnota		0,0								
	Pseudo korelační koeficient		0,04								

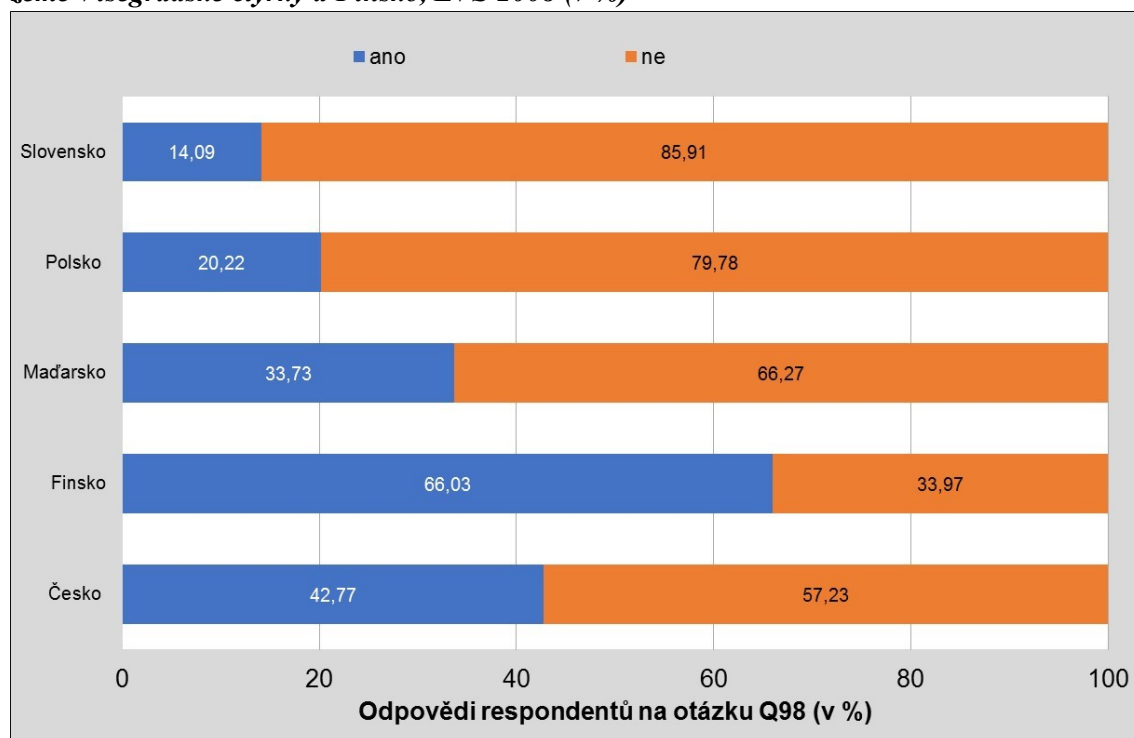
Poznámka: ¹ referenční kategorie, kategorie 1 (ani nesouhlas ani souhlas) byla zvolena jako referenční

Zdroj: EVS (2008) 2016, vlastní zpracování

Pro analýzu tohoto výroku byla opět použita metoda nominální logistické regrese a odpovědi rekatégorizovány jako v předešlém případě. Z výsledků opět vyplynulo, že model je statisticky významný. Statisticky významné byly u kladné odpovědi pouze rozdíly mezi Českem a Finskem, Českem a Maďarskem, Českem a Polskem. Respondenti v těchto třech státech častěji souhlasili s tím, že lidé by se měli sami rozhodnout, zda budou mít dítě, přičemž Maďaři mají více než tři krát vyšší šanci na kladnou odpověď než Češi. U nesouhlasných odpovědí nebyla zřejmě z důvodu nízkého počtu odpovědí v této kategorii statisticky významná p-hodnota u žádného státu (tab. 23).

Poslední použitou otázkou z EVS je otázka Q98, kterou se v šetření dotazovali respondenti, zda se svým partnerem žili předtím, než uzavřeli manželství nebo registrované partnerství. Nejedná se tedy o postoje, ale o skutečnou charakteristiku jedinců, která je ale ovšem důležitá k vytvoření dojmu o chování populace. Z obr. 32 je patrné, že nejčastěji spolu žili před uzavřením manželství nebo registrovaného partnerství obyvatelé Finska a Česka, tedy obyvatelé států, které

Obr. 32: Odpovědi na otázku Q98 žil(a) jste před uzavřením manželství se svým partnerem, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008 (v %)



Zdroj: EVS (2008) 2016, vlastní zpracování

Tab. 24: Otázka Q98 žil(a) jste před uzavřením manželství se svým partnerem, země Visegrádské čtyřky a Finsko, EVS 2008

Ukazatel		Odhad parametrů	p-hodnota	Poměr šancí	95% interval spolehlivosti	
					Dolní mez	Horní mez
Konstanta		-2,49	0,00	0,08		
Pohlaví	muž ¹	0				
	žena	0,21	0,00	1,24	1,08	1,41
Země	Česko ¹	0				
	Finsko	-1,27	0,00	0,28	0,23	0,35
	Maďarsko	0,59	0,00	1,81	1,50	2,18
	Polsko	1,24	0,00	3,45	2,82	4,21
	Slovensko	1,46	0,00	4,32	3,52	5,30
věk		0,05	0,00	1,05	1,05	1,06
Vzdělání	Základní ¹	0				
	Střední	0,07	0,51	1,07	0,87	1,31
	Vysokoškolské	-0,12	0,33	0,89	0,70	1,13
Rodinný stav	v manželství ¹	0	0,00	0,32	0,20	0,52
	v registrovaném partnerství	-1,37	0,28	1,17	0,88	1,57
	ovdovělý(á)	0,16	0,07	0,80	0,64	1,01
	rozvedený(á)	-0,22	0,56	0,83	0,44	1,57
	žijící odděleně	-0,18	0,00	0,32	0,20	0,52
Statistiky	Korelační koeficient		0,23			
	Signifikance		0,0			

Poznámka: ¹ referenční kategorie, referenční odpověď: ano, použita byla metoda enter

Zdroj: EVS (2008) 2016, vlastní zpracování

mají také vysoký podíl živě narozených mimo manželství. Naopak nejméně společné soužití před uzavřením sňatku vyzkoušeli respondenti ze Slovenska a Polska, tedy států, kde má vliv církev a také tradiční hodnoty (obr. 32).

V tab. 24 jsou uvedeny výsledky binární logistické regrese, která byla pro tuto otázku použita. Z výsledků vyplývá, že model je statisticky významný a vysvětluje 23 % variability závisle proměnné. Statisticky významnými nezávislými proměnnými jsou věk, pohlaví a země. Z hlediska diferenciací mezi státy se od Česka nejvíce liší Slovensko a Polsko, které mají 4krát vyšší šanci záporné odpovědi, zatímco obyvatelé Finska mají nižší šanci záporné odpovědi než Češi (tab. 24).

Tato kapitola se zabývala tím, jaké postoje mají obyvatelé jednotlivých států k otázkám spojeným s manželstvím a k dětem narozeným mimo manželství a zároveň byla analyzována otázka, zda spolu respondenti před uzavřením manželství žili. U všech analyzovaných otázek byl prokázán statisticky významný vztah mezi závisle proměnnou a nezávisle proměnnými.

Analyzovány byly otázky názorové, tedy co si lidé o daném problému myslí, ale také otázka, zda spolu respondenti žili před uzavřením manželství. Zajímavé je, že relativně nejvíce respondentů odpovědělo, že před uzavřením manželství spolu žili, v Česku a ve Finsku, kde je také nejvyšší podíl živě narozených mimo manželství. Tento závěr byl potvrzen i regresní analýzou ze, které vyplynulo, že Slováci a Poláci mají nižší šanci na kladnou odpověď. Další otázka byla, zda dítě potřebuje oba rodiče, aby mohlo šťastně vyrůstat. Na tuto otázku souhlasně odpověděli nejčastěji dotazovaní na Slovensku, v Polsku, tento závěr byl opět potvrzen i regresní analýzou. Slováci a Finové mají vyšší šanci záporné odpovědi na otázku, že je manželství zastaralé. U otázky, zda by se lidé měli sami rozhodnout, zda budou mít dítě, byla vyšší šance souhlasné odpovědi u Maďarů a Finů.

Z tohoto souhrnu je patrné, že liberálnějšími zeměmi jsou Finsko a Česko, kde je vysoký podíl živě narozených dětí mimo manželství, mají k manželství liberálnější přístup, nepovažují jej za jedinou formu společného soužití, žijí spolu před jeho uzavřením, ale zároveň nepovažují manželský sňatek za zastaralou nebo přežitou instituci, také častěji nesouhlasili s tím, že dítě by mělo vyrůstat s rodiči, aby bylo šťastné. Naopak tradičnějšími zeměmi s konzervativnějším přístupem jsou Slovensko a Polsko, které mají naopak podíl živě narozených dětí ze zemí Visegrádské čtyřky dlouhodobě nejnižší. Zdejší občané mají stále velmi kladný vztah k uzavírání manželství, manželství také nepovažují za zastaralou instituci, ale méně často spolu žijí již před vstupem do manželství. V těchto zemích se také respondenti relativně častěji domnívali, že je pro děti důležité, aby vyrůstaly s oběma rodiči.

Kapitola 7

Závěr

Cílem této práce bylo analyzovat vývoj plodnosti ve druhé polovině dvacátého století, a to především z hlediska vývoje v zemích současné Evropské unie (EU 28). Dále porovnat jednotlivé státy z hlediska struktury živě narozených dětí a zjistit závislost mezi legitimitou živě narozených dětí a jejich jednotlivými strukturami. Vybranými strukturami bylo pořadí živě narozených dětí, věk a také vzdělání jejich matek. Dalším cílem bylo také zjistit jaké jsou postoje občanů těchto států k manželství a k dětem narozených mimo manželství a opět zjistit statistickou závislost mezi státy a odpověďmi respondentů.

Nejprve byla provedena typologie zemí současné Evropské Unie (EU 28), a to na základě vývoje podílu živě narozených dětí mimo manželství, úhrnné plodnosti a věku matky při narození dítěte. Na základě této typologie byl dále analyzován vývoj v rámci daných skupin.

Hlubší analýza struktur živě narozených dětí v manželství a mimo manželství byla provedena za země Visegrádské čtyřky (tedy za Česko, Maďarsko, Polsko a Slovensko) a za Finsko. Tyto země byly vybrány proto, že mají podobnou geografickou polohu a historii, avšak i přes tyto shodné znaky měly v minulosti odlišný demografický vývoj. Proto bylo zajímavé porovnat jejich podobnosti nebo naopak odlišnosti. Analyzovanými strukturami bylo pořadí živě narozených dětí, věk a také vzdělání jejich matek.

Nejvyšší úhrnná plodnost z analyzovaných zemí byla na začátku sledovaného období (rok 1960) na Slovensku a v Polsku, hodnoty těchto států se však dostaly až na hodnoty nejnižší. V roce 2015 byla nejvyšší hodnota úhrnné plodnosti zaznamenána ve Finsku. Podíl živě narozených mimo manželství byl dlouhodobě nejvyšší opět ve Finsku, po roce 2010 se však na nejvyšší hodnoty dostalo Maďarsko a Česko. Naopak relativně nejméně živě narozených mimo manželství bylo v roce 2015 v Polsku a na Slovensku. Průměrný věk při narození prvního dítěte měly matky v roce 2015 nejvyšší opět ve Finsku a také v Polsku.

Pátá kapitola se také věnovala analýze struktur živě narozených dětí opět v zemích Visegrádské čtyřky a ve Finsku, a to pomocí metody kontingenčních tabulek. První analyzovanou strukturou bylo pořadí živě narozených dětí. Ve všech analyzovaných státech byla na 99% hladině prokázána statisticky významná závislost mezi pořadím živě narozených a jejich legitimitou,

a to na základě výsledku chí-kvadrát testu. Z výsledků standardizovaných reziduí vyplynulo, že v manželství se relativně častěji rodily děti ve druhém a třetím pořadí. Zatímco mimo manželství v prvním a čtvrtém, a to ve všech analyzovaných státech s výjimkou Finska. Ve Finsku se živě narozené děti rodily relativně častěji v manželství ve druhém, třetím a vyšším pořadí, mimo manželství pak pouze v pořadí prvním.

Další analyzovanou strukturou živě narozených byl věk matek. I u věku matky byla na 99% hladině významnosti zamítnuta nulová hypotéza chí-kvadrát testu. Byla tak zjištěna statisticky významná závislost mezi legitimitou a věkem matky. Matky živě narozených v manželství měly v roce 2015 relativně častěji věk nad 25 let v Česku, Maďarsku, Polsku a Slovensku a ve Finsku nad 30 let, což vyplynulo ze standardizovaných reziduí. Naopak mimo manželství se živě narozené děti rodily relativně častěji do této hranice.

I u poslední struktury živě narozených, tedy u vzdělání matek, byla prokázána statistická významnost na 99% hladině významnosti. U matek živě narozených v manželství byla standardizovaná rezidua nejvyšší u vysokoškolského vzdělání. Zatímco matky živě narozených, které nebyly vdané, měly vzdělání relativně častěji nižší, tedy základní či středoškolské.

Posledním cílem bylo zjistit jaké jsou postoje obyvatel zemí Visegrádské čtyřky a Finska k manželství a k dětem narozeným mimo manželství a zda existuje závislost mezi státy a odpověďmi respondentů. Analyzováno bylo několik otázek z evropského šetření European Values Study, které proběhlo v analyzovaných státech v roce 2008.

První otázka byla, zda respondenti souhlasí s tím, že je důležité, aby děti měly oba rodiče. Relativně častěji souhlasili respondenti z Maďarska, Slovenska a Polska, opačný názor měli Češi a Finové. Respondenti z Česka si častěji mysleli, že manželství je zastaralou institucí. To si však nemyslí respondenti z Finska, Polska a Slovenska. Další otázkou se v šetření dotazovali, zda si respondenti myslí, že je v pořádku spolu žít bez uzavření manželství. Relativně častěji kladně odpověděli Finové a Maďaři, opačný názor měli Slováci. Dalším výrokem bylo, že mít dítě by mělo být rozhodnutím rodičů. S tím relativně častěji souhlasí Maďaři a Slováci, opačný názor mají například Finové. Poslední analyzovanou otázkou bylo, zda respondenti před uzavřením manželství žili se svým partnerem. Na tuto otázku kladně odpověděli relativně nejčastěji respondenti z Česka, Finska a také z Maďarska.

Tento vztah byl potvrzen výsledky regresní analýzy. Z hlediska diferenciací mezi státy byl zjištěn vztah jako u relativního zastoupení. Tedy u první otázky se od Česka nejvíce odlišovali Poláci a Maďaři, kteří s výrokem, že dítě potřebuje oba rodiče, aby mohlo šťastně vyrůstat nejvíce souhlasili. U výroku, že je manželství zastaralé se oproti Česku nejvíce odlišovalo Finsko a Slovensko, jejichž respondenti s odpovědí nesouhlasili. Že je možné spolu žít bez uzavření manželství se oproti Česku nejvíce domnívali Finové, naopak nejvíce nesouhlasili Slováci. Dalším výrokem bylo, že lidé by se měli sami rozhodnout, zda budou mít dítě. U této otázky se oproti Česku nejvíce vchylovali Maďaři a Finové, kteří s výrokem více souhlasili.

Rozložení těchto odpovědí také koresponduje se skutečným rozložením živě narozených dětí mimo manželství. Nejvyšší podíl živě narozených mimo manželství je v Česku, ve Finsku a v Maďarsku, kde mají podle výše uvedených odpovědí liberálnější přístup k dětem narozeným mimo manželství. Naopak nižší relativní počet živě narozených dětí je dlouhodobě zaznamenáván v Polsku a na Slovensku, které mají naopak kladný vztah k manželství a tradičním hodnotám.

Z tohoto souhrnu je tedy patrné, že postoje obyvatel jednotlivých států ovlivňují i jejich skutečné chování. Pokud mají obyvatelé kladnější přístup k jiným formám společného soužití než k manželskému svazku, mají patrně kladnější vztah k dětem narozeným mimo manželství. Proto se v těchto státech rodí relativně více živě narozených mimo manželství. Na druhé straně, pokud se jedná o tradiční společnost, která preferuje manželství jako jedinou formu společného soužití, tak mají k dětem narozeným mimo manželství méně liberální postoj a rodí se zde relativně méně živě narozených mimo manželství.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BROWN, Elizabeth a Alfred DITTGEN. *Fertility of Married and Unmarried Couples: Paper 4.4 presented at United Nations Economic Commission for Europe Conference* [online]. Brusel, str. 784–86 [cit. 2016-11-04]. Dostupné z: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/_docs/ffs/FFS_2000_FFConf_ContriBrown-Dittgen.pdf
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD: *Demografická ročenka České republiky - 2015*. [online]. Praha, 2016 [cit. 2017-01-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-ceske-republiky>
- DVOŘÁKOVÁ, Alena. *Comparison of Demographic Situation of the Czech Republic with of Selected Countries of the European Union*. Demografie. Praha, 2000, 42(4), 253–266.
- EUROPEAN COMMISSION: *Eurobarometer*. [online]. 2017 [cit. 2017-02-05]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/General/index>
- EUROPEAN VALUES STUDY 2008: *ZA4800 Data file Version 4.0.0*, doi:10.4232/1.12458 [online]. GESIS Data Archive, Cologne, 2016 [cit. 2017-02-05]. Dostupné z: <https://dbk.gesis.org/dbksearch/SDesc2.asp?ll=10¬abs=&af=&nf=&search=&search2=&db=E&no=4800>
- EUROPEAN VALUES STUDY. *European Values Study* [online]. 2015 [cit. 2017-02-05]. Dostupné z: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>
- EUROPEAN VALUES STUDY: *EVS 2008 - Czech Republic Field Questionnaire* [online]. 2013, 1–118 [cit. 2017-02-05]. Dostupné z: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/page/participating-countries-and-country-information-survey-2008.html>
- EUROSTAT: *Fertility indicators* [online]. Luxembourg, 2017 a [cit. 2017-03-01]. Dostupné z: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_find&lang=en
- EUROSTAT: *Fertility rates by age*. [online]. 2017 b [cit. 2017-03-01]. Dostupné z: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_frate&lang=en
- EUROSTAT: *Population change - Demographic balance and crude rates at regional level (NUTS 3) (demo_r_gind3)* [online]. Luxembourg, 2016 [cit. 2017-03-01]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/DE/demo_r_gind3_esms.htm
- FREJKA, Tomas a Tomáš SOBOTKA. *Overview Chapter 1: Fertility in Europe. Demographic Research* [online]. 2008, 19, 15–46 [cit. 2016-11-04]. DOI: 10.4054/DemRes.2008.19.3. ISSN 1435-9871. Dostupné z: <http://www.demographic-research.org/volumes/vol19/3/>

- GLÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY: *Wyniki badań bieżących*. [online]. 2016 [cit. 2016-12-05]. Dostupné z: <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>
- HENDL, Jan. *Analýza kategoriálních dat*. In: HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a meta analýza dat*. Praha: Portál, 2004 b. str. 297–304 ISBN 80-717-8820-1.
- HENDL, Jan. *Regresní analýza*. In: HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a meta analýza dat*. Praha: Portál, 2004 c. str. 268. ISBN 80-717-8820-1.
- HENDL, Jan. *Shluková analýza*. In: HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a meta analýza dat*. Praha: Portál, 2004 a, s. 460–468. ISBN 80-7178-820-1.
- HUMAN FERTILITY DATABASE [online]. Max Planck Institute for Demographic Research (Germany) and Vienna Institute of Demography (Austria), 2016 [cit. 2016-12-06]. Dostupné z: <http://www.humanfertility.org/cgi-bin/main.php>
- HUNGARIAN CENTRAL STATISTICAL OFFICE. *Nepublikovaná data poskytnutá Hungarian Central Statistical Office*. 2016.
- CHALOUPKOVÁ, Jana a Eva SOUKUPOVÁ. *Postoje k manželství, nesezdanému soužití a rodičovství mimo manželství*. In: HAMPLOVÁ, Dana, Jana CHALOUPKOVÁ, Eva SOUKUPOVÁ, Petr SUNEKA a Kryštof ZEMAN. *Děti na psí knížku? mimomanželská plodnost v ČR*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2007, s. 29-48. ISBN 978-80-7330-128-6.
- INTERNATIONAL STANDARD CLASSIFICATION OF EDUCATION [online]. United Nations, 2011, [cit. 2017-03-13]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/Vzdelavani_a_eu/isced_2011.pdf
- INSTITUT NATIONAL D'ÉTUDES DÉMOGRAPHIQUES (INED): *Developed Countries Demography*. In: [online]. Paříž: INED, 2017 [cit. 2016-11-26]. Dostupné z: https://www.ined.fr/en/everything_about_population/data/online-databases/developed-countries-database/
- KIERNAN, Kathleen. *The rise of cohabitation and childbearing outside marriage in Western Europe*. International Journal of Law [online]. 2001, 15, 1–21 [cit. 2016-12-08]. Dostupné z: <http://www.stats.ox.ac.uk/~martin/BS3b/Kiernan.pdf>
- KLÜSENER, Sebastian, Brienna PERELLI-HARRIS a Nora SÁNCHEZ GASSEN. *Spatial Aspects of the Rise of Nonmarital Fertility Across Europe Since 1960: The Role of States and Regions in Shaping Patterns of Change*. European Journal of Population / Revue européenne de Démographie [online]. 2013, 29(2), 137-165 [cit. 2016-12-08]. DOI: 10.1007/s10680-012-9278-x. ISSN 0168-6577. Dostupné z: <http://link.springer.com/10.1007/s10680-012-9278-x>
- KOCOURKOVÁ, Jiřina. *Populační vývoj východní a západní Evropy v letech 1950-1990*. Demografie. Praha, 1998, 40(4), 247–252.
- KOTOWSKA, Irena, Janina JÓZWIAK, Anna MATYSIAK a Anna BARANOWSKA. *Poland: Fertility decline as a response to profound societal and labour market changes?* Demographic Research [online]. 2008, 19, 795-854 [cit. 2017-01-26]. DOI:

- 10.4054/DemRes.2008.19.22. ISSN 1435-9871. Dostupné z: <http://www.demographic-research.org/volumes/vol19/22/>
- LUKÁŠEK, Libor: *Vznik a vývoj Visegrádské skupiny v letech 2001–2004*. In: LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991–2004*. Vydání první. 2010, s. 19–33. ISBN 9788024624389.
- MANNING, Wendy D. and Nancy S. Landale: *Racial and Ethnic Differences in the Role of Cohabitation in Premarital Childbearing*. Journal of Marriage and the Family [online]. 1996, 58(1), 63–77 [cit. 2016-12-05]. DOI: 10.2307/353377. ISSN 00222445. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/353377?origin=crossref>
- MELOUN, Milan. *MDA-metody klasifikace a shlukování* [online]. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2015, s. 41–62 [cit. 2016-12-05]. Dostupné z: <https://meloun.upce.cz/docs/publication/313.pdf>
- MONNIER, Alain a Jitka RYCHTAŘÍKOVÁ. *The Division of Europe Into East and West. Population: An English Selection* [online]. Institut National d'Etudes Démographiques, 1992, (4), 129–159 [cit. 2016-11-26]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/2949121?seq=1#page_scan_tab_contents
- PAVLÍK, Zdeněk a Květa KALIBOVÁ. *Mnohojazyčný demografický slovník*. Praha: Acta demographica XV, 2005, 182 s. ISBN 80-239-4864-4. Dostupné také z: <https://www.natur.cuni.cz/geografie/demografie-a-geodemografie/ceska-demograficka-spolecnost/ke-stazeni/acta-demographica-xv>
- POTANCOKOVÁ, Michaela, Boris VANO, Viera PILINSKÁ a Danuša JURCOVÁ. *Slovakia: Fertility between tradition and modernity*. Demographic Research [online]. 2008, 19, 973–1018 [cit. 2017-01-14]. DOI: 10.4054/DemRes.2008.19.25. ISSN 1435-9871. Dostupné z: <http://www.demographic-research.org/volumes/vol19/25/>
- PIKÁLKOVÁ, Simona. Family and Fertility Surveys – obecný přehled dosavadních aktivit. In: RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka, Simona Pikálková, Dana Hamplová. *Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2001. str. 26–43. DOI: 80-733-0004-4. ISBN 80-733-0004-4.
- RADA EVROPY. *Nepublikovaná data poskytnutá prof. RNDr. Jitkou Rychtaříkovou, CSc.* 2016.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka. *Is Eastern Europe experiencing a second demographic transition?* GEOGRAPHICA [online]. ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE, 1999, (1), 19–44 [cit. 2016-12-05]. Dostupné z: https://web.natur.cuni.cz/ksgrrsek/acta/1999/AUC_1999_34_Rychtarikova_Is_Eastern_Europe.pdf
- RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka. Minulá a současná diferenciac reprodukce v Evropě. In: RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka, Simona Pikálková, Dana Hamplová. *Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2001. str. 9–24. ISBN 80-733-0004-4.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka. *Děti narozené v manželství a mimo manželství: Dvě různé populace*. Demografie [online]. Praha, 2013, 55(1), 4–27 [cit. 2016-12-05]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/20555369/180313q1.pdf/4cbf606a-f9cf-4482-8710-a15cc5caed6c?version=1.0>

ŘEHÁKOVÁ, Blanka. *Nebojte se logistické regrese*. Sociologický časopis [online]. 2000, 4(36), 475–492 [cit. 2017-04-19]. ISSN 2336–128–X. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/5f6961faa17dd98a67cfb71a5205469d297369f5_372_475_REHAK.pdf

SOBOTKA, Tomáš, Anna ŠT'ASTNÁ, Kryštof ZEMAN, Dana HAMPLOVÁ a Vladimíra KANTOROVÁ. *Czech Republic: A rapid transformation of fertility and family behaviour after the collapse of state socialism*. *Demographic Research* [online]. 2008, 19, 403–454 [cit. 2016-12-11]. DOI: 10.4054/DemRes.2008.19.14. ISSN 1435-9871. Dostupné z: <http://www.demographic-research.org/volumes/vol19/14/>

SOBOTKA, Tomáš a Laurent TOULEMON. *Overview Chapter 4: Changing family and partnership behaviour*. *Demographic Research* [online]. 2008, 19, 85–138 [cit. 2016-12-11]. DOI: 10.4054/DemRes.2008.19.6. ISSN 1435-9871. Dostupné z: <http://www.demographic-research.org/volumes/vol19/6/>

SPÉDER, Zsolt a Ferenc KAMARÁS. *Hungary: Secular fertility decline with distinct period fluctuations*. *Demographic Research* [online]. 2008, 19, 599–664 [cit. 2016-12-11]. DOI: 10.4054/DemRes.2008.19.18. ISSN 1435-9871. Dostupné z: <http://www.demographic-research.org/volumes/vol19/18/>

SPRANGERS, Arno a Joop GARSSSEN. *Non-marital fertility in the European Economic Area* [online]. Statistics Netherlands Division of Social and Spatial Statistics Department of Statistical analysis department, 2003, 1–15 [cit. 2016-12-11]. Dostupné z: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/441AC4F4-0ED5-4E32-B12D-A100BC83552E/0/nonmarital.pdf>

ŠALAMOUNOVÁ, Petra a Ondřej NÝVL. *Mimomanželská plodnost - současné trendy v Evropě a v České republice*. In: HAMPLOVÁ, Dana, Petra ŠALAMOUNOVÁ a Gabriela ŠAMANOVÁ. *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006, s. 118–140. ISBN 80-7330-082-6.

STATISTICS DENMARK: *Average age of women given birth and new fathers* [online]. 2016. [cit. 2016-12-06]. Dostupné z: <https://www.statbank.dk/statbank5a/default.asp?w=1366>

STATISTICS FINLAND: *Nepublikovaná data poskytnutá Statistics Finland*. Helsinki, 2016.

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Obyvateľstvo a migrácia*. Štatistický úrad Slovenskej republiky: Obyvateľstvo a migrácia [online]. 2016 [cit. 2017-02-14]. Dostupné z: <http://1url.cz/Pt31L>

ŠVEC, Luboš. *Finská a Československá cesta: Geografické determinanty a specifika historického vývoje*. In: ŠVEC, Luboš. *Rusko a jeho sousedé: sborník prací katedry ruských a východoevropských studií Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. K sedmasedmdesátinám profesora PhDr. Michala Reimana, DrSc.*

Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2008. str. 36-66. ISSN: 1213-4449.

THE WORLD BANK: *World Development Indicators* [online]. 2016. [cit. 2016-12-06].

Dostupné z:

http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?end=2014&locations=CY-MT&name_desc=false&start=1960&view=chart

UNECE. *Fertility and Family Survey (FFS)* [online]. 2017 [cit. 2017-03-01]. Dostupné z:

<https://www.unece.org/pau/ffs/ffs.html>

VAN DE KAA, Dirk J. *Europe's Second Demographic Transition. Population Bulletin*. 1987, 42(1), 3–52.

ZEMAN, Kryštof. *Nemanželská plodnost – demografický přehled*. In: HAMPLOVÁ, Dana, Jana CHALOUPKOVÁ, Eva SOUKUPOVÁ, Petr SUNEKA a Kryštof ZEMAN. *Děti na psí knížku?: mimomanželská plodnost v ČR*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2007, s. 17–28. ISBN 978-80-7330-128-6.

ZVÁRA, Karel. *Biostatistika*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2003, s. 171–199. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-0739-5.

PŘÍLOHY

Příloha 1: Typologie zemí současné EU na základě trendu podílu živě narozených mimo manželství	77
Příloha 2: Typologie zemí současné EU na základě trendu úhrnné plodnosti.....	78
Příloha 3: Typologie zemí současné EU na základě trendu průměrného věku matky při narození prvního dítěte.....	79

Příloha 1: Typologie zemí současné EU na základě trendu podílu dětí narozených mimo manželství

Země	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015
Skupina 1 (skupina s opožděným nárůstem)												
Belgie	2,1	2,4	2,8	3,1	4,1	7,1	11,6	17,5	37,9	40,0	46,2	–
Česko	5,0	5,1	5,5	4,6	5,7	7,3	8,6	15,6	21,9	31,8	40,3	47,8
Irsko	1,6	2,2	2,7	3,7	5,4	8,5	14,6	22,3	31,5	31,8	33,6	36,5
Litva	7,3	6,3	5,1	6,2	6,3	7,0	7,0	12,8	22,6	28,4	28,7	27,7
Lucembursko	3,2	3,7	4,0	4,2	6,0	8,7	12,9	13,1	21,9	27,2	34,0	38,8
Maďarsko	5,5	5,2	5,4	5,6	7,1	9,2	13,1	20,7	29,0	35,0	40,8	47,9
Německo	7,6	5,8	7,2	8,5	11,9	16,2	15,3	16,1	23,4	29,2	33,3	35,0
Nizozemsko	1,4	1,8	2,1	2,1	4,1	8,3	11,4	15,5	24,9	34,9	41,1	49,8
Portugalsko	9,5	7,8	6,9	7,2	9,2	12,3	14,7	18,7	22,2	30,7	41,3	50,7
Slovensko	4,7	5,8	5,8	5,2	6,0	7,1	9,8	15,1	21,6	28,8	35,4	39,2
Španělsko	2,3	1,6	1,3	2,0	3,9	8,0	9,6	11,1	17,7	26,6	33,1	44,5
průměr	4,6	4,3	4,4	4,8	6,3	9,1	11,7	16,2	25,0	31,3	37,1	41,8
Skupina 2 (skupina s nízkými hodnotami v celém období)												
Chorvatsko	7,4	6,0	5,4	4,9	5,1	5,9	7,0	7,5	9,0	9,9	13,3	18,1
Itálie	3,4	2,6	2,4	2,6	4,2	5,3	6,3	8,1	9,7	13,8	25,4	30
Kypr	–	0,1	0,2	0,8	0,6	0,4	0,7	1,4	2,3	4,4	15,2	–
Malta	0,7	1,1	1,5	1,2	1,1	1,2	1,8	4,6	10,9	20,0	25,2	26,9
Polsko	4,5	4,5	5,0	4,7	4,7	5,0	6,2	9,5	12,1	18,5	20,6	24,6
Řecko	1,2	1,1	1,1	1,2	1,5	1,8	2,2	3,0	4,0	5,1	7,3	8,8
průměr	3,4	2,6	2,6	2,6	2,9	3,3	4,0	5,7	8,0	12,0	17,8	21,7
Skupina 3 (skupina s rychlým nárůstem)												
Dánsko	7,8	9,5	11,0	21,7	33,2	43,0	46,4	46,5	44,6	45,7	47,0	53,8
Švédsko	11,3	13,8	18,4	32,4	39,7	46,4	47,0	53,0	55,3	55,4	54,1	54,7
průměr	9,6	11,7	14,7	27,1	36,5	44,7	46,7	49,8	50,0	50,6	50,6	54,3
Skupina 4 (skupina s vysokými hodnotami v celém období)												
Bulharsko	8,0	9,4	8,5	9,3	10,9	11,7	12,4	25,7	38,4	49,0	54,1	58,6
Finsko	4,0	4,6	5,8	10,1	13,1	16,4	25,2	33,1	39,2	40,4	41,1	44,3
Francie	6,1	5,9	6,8	8,5	11,4	19,6	30,1	37,6	42,6	47,4	54,1	–
Lotyšsko	11,9	13,3	11,4	11,7	12,5	14,4	16,9	29,9	40,3	44,6	44,1	41,5
Rakousko	13,0	11,2	12,8	13,5	17,8	22,4	23,6	27,4	31,3	36,5	40,2	–
Slovinsko	9,1	9,2	8,5	9,9	13,1	19,1	24,5	29,8	37,1	46,7	55,0	57,9
Spojené království	5,2	7,3	8,0	9,0	11,5	18,9	27,9	33,5	39,5	42,9	46,9	47,9
průměr	8,2	8,7	8,8	10,3	12,9	17,5	22,9	31,0	38,3	43,9	47,9	50,0
Estonsko (ze shlukové analýzy vyšlo jako samostatný stát)												
Estonsko	13,7	14,8	14,1	15,7	18,3	20,7	27,2	44,2	54,5	58,5	59,1	–
Rumunsko (vyřazeno ze shlukové analýzy)												
Rumunsko	–	–	–	–	–	15,0	22,2	26,7	26,7	26,7	31,0	31,0
Evropská unie												
Průměr	5,6	5,8	6,1	7,5	9,6	13,1	16,3	21,4	27,6	32,5	37,2	39,8

Poznámka: proměnné: podíl dětí narozených mimo manželství v kalendářních letech 1970–2012 (jednoleté intervaly)
 Výpočet proveden v software IBM SPSS verze 22, použita Wardova metoda, čtvercová euklidovská vzdálenost, transformace na z-skóry

Zdroj: Ined, Eurostat 2016, vlastní zpracování

Příloha 2: Typologie zemí současné EU na základě trendu úhrnné plodnosti

Země	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015
Skupina 1 (skupina s časným poklesem)												
Belgie	2,56	2,61	2,25	1,74	1,70	1,51	1,62	1,56	1,67	1,76	1,86	1,70
Dánsko	2,57	2,61	1,99	1,92	1,55	1,45	1,67	1,80	1,77	1,80	1,87	1,71
Finsko	2,71	2,47	1,83	1,68	1,63	1,64	1,78	1,81	1,73	1,84	1,87	1,65
Francie	2,74	2,85	2,48	1,93	1,95	1,81	1,78	1,71	1,87	1,92	2,03	1,96
Lucembursko	2,37	2,39	1,97	1,55	1,49	1,38	1,62	1,67	1,79	1,63	1,63	1,47
Nizozemsko	3,12	3,04	2,57	1,66	1,60	1,51	1,62	1,53	1,72	1,71	1,79	1,66
Spojené království	2,71	2,86	2,43	1,81	1,89	1,79	1,83	1,71	1,64	1,79	1,92	1,80
Švédsko	2,20	2,42	1,92	1,77	1,68	1,74	2,14	1,74	1,55	1,77	1,98	1,85
průměr	2,62	2,66	2,18	1,76	1,69	1,60	1,76	1,69	1,72	1,78	1,87	1,73
Skupina 2 (skupina s nízkými hodnotami)												
Chorvatsko	2,20	2,21	1,83	1,92	1,92	1,81	1,67	1,50	1,39	1,50	1,55	1,40
Itálie	2,41	2,66	2,43	2,21	1,64	1,42	1,36	1,19	1,26	1,32	1,46	1,35
Maďarsko	2,02	1,82	1,97	2,35	1,91	1,85	1,87	1,57	1,32	1,32	1,25	1,45
Německo	2,37	2,50	2,03	1,48	1,56	1,37	1,45	1,25	1,38	1,34	1,39	1,50
Portugalsko	3,16	3,15	3,01	2,75	2,25	1,72	1,57	1,41	1,56	1,41	1,39	1,31
Rakousko	2,70	2,71	2,29	1,83	1,65	1,47	1,46	1,42	1,36	1,41	1,44	1,49
Řecko	2,21	2,24	2,40	2,32	2,23	1,67	1,39	1,32	1,27	1,32	1,47	1,33
Slovinsko	2,18	2,44	2,11	2,18	2,11	1,71	1,46	1,29	1,26	1,26	1,57	1,57
Španělsko	2,77	2,94	2,88	2,80	2,20	1,64	1,36	1,18	1,23	1,35	1,37	1,40
průměr	2,45	2,52	2,33	2,20	1,94	1,63	1,51	1,35	1,34	1,36	1,43	1,42
Skupina 3 (skupina s poklesem z vysokých hodnot na nízké)												
Kypr	3,50	3,13	2,61	2,35	2,35	2,43	2,41	2,03	1,64	1,48	1,48	1,32
Malta	3,62	2,52	2,03	2,27	1,99	1,99	2,05	1,82	1,69	1,37	1,36	1,45
průměr	3,56	2,83	2,32	2,31	2,17	2,21	2,23	1,93	1,67	1,43	1,42	1,39
Skupina 4 (skupina s pozdním poklesem)												
Bulharsko	2,32	2,09	2,17	2,22	2,05	1,98	1,82	1,23	1,27	1,31	1,57	1,53
Česko	2,11	2,18	1,91	2,40	2,10	1,96	1,89	1,28	1,14	1,28	1,51	1,57
Estonsko	1,96	1,93	2,16	2,04	2,02	2,12	2,05	1,32	1,34	1,50	1,72	1,58
Litva	2,59	2,21	2,39	2,18	1,99	2,09	2,03	1,55	1,38	1,27	1,50	1,70
Lotyšsko	1,94	1,74	2,01	1,96	1,90	2,09	2,00	1,27	1,24	1,31	1,36	1,70
Polsko	2,98	2,69	2,26	2,26	2,26	2,32	1,99	1,54	1,37	1,24	1,41	1,32
Rumunsko	2,34	1,91	2,90	2,60	2,43	2,31	1,84	1,34	1,31	1,30	1,59	1,58
Slovensko	3,10	2,80	2,40	2,53	2,31	2,26	2,08	1,52	1,29	1,25	1,43	1,40
průměr	2,44	2,25	2,26	2,22	2,08	2,08	1,94	1,42	1,34	1,36	1,55	1,57
Irsko (ze shlukové analýzy vyšlo jako samostatný stát)												
Irsko	3,78	4,04	3,85	3,43	3,24	2,48	2,12	1,85	1,90	1,88	2,05	–
Evropská unie												
Průměr EU	2,62	2,54	2,32	2,15	1,99	1,84	1,78	1,51	1,48	1,49	1,60	1,55

Poznámka: proměnné: úhrnná plodnost v kalendářních letech 1970–2012 (jednoleté intervaly)

Výpočet proveden v software IBM SPSS verze 22, použita Wardova metoda, čtvercová euklidovská vzdálenost, transformace na z-skóry

Zdroj: Eurostat 2016, Ined 2016, vlastní zpracování

Příloha 3: Typologie zemí současné EU na základě trendu průměrného věku matky při narození prvního dítěte

Země	1980	1990	2000	2010	2014	2015
Skupina 1 (skupina průměrných hodnot)						
Kypr	23,8	24,7	26,2	28,4	29,2	29,5
Portugalsko	24,0	24,9	26,4	27,9	29,2	29,5
Rakousko	24,1	25,0	26,3	28,0	28,9	29,2
Průměr	24,0	24,9	26,2	28,1	29,1	29,4
Skupina 2 (skupina s vysokými hodnotami a nárůstem již v 80. letech)						
Belgie	24,7	26,4	26,8	28,1	28,6	28,7
Dánsko	24,6	26,3	27,9	29,0	29,1	29,2
Finsko	25,6	26,5	27,4	28,2	28,6	28,8
Francie	25,0	27,0	27,8	28,1	28,3	28,5
Irsko	25,5	26,6	27,5	29,0	29,6	29,6
Německo	25,0	26,6	28,2	28,7	29,4	29,5
Řecko	24,1	25,5	27,4	29,0	30,0	30,2
Švédsko	25,2	26,3	27,9	28,9	29,2	29,2
Průměr	25,0	26,4	27,6	28,6	29,1	29,2
Skupina 3 (skupina vysokých hodnot)						
Itálie	25,0	26,9	30,8 ¹	30,0	30,7	30,8
Nizozemsko	25,7	27,6	28,7	29,2	29,5	29,7
Spojené království	25,3	27,3	28,9	30,4	28,6	28,7
Španělsko	25,1	26,8	29,0	29,6	30,6	30,7
Průměr	25,3	27,1	29,2	29,8	29,9	28,9
Skupina 4 (skupina nízkých hodnot a změn až na počátku 21. století)						
Česko	22,4	22,5	24,6	27,4	28,1	28,2
Chorvatsko	23,4	24,1	25,4	27,2	28,1	28,3
Maďarsko	22,4	23,1	24,9	27,4	27,7	27,9
Slovinsko	22,9	23,7	26,1	28,2	28,6	28,7
Průměr	22,7	23,2	24,9	27,6	28,1	27,4
Skupina 5 (skupina nejnižších hodnot)						
Bulharsko	21,9	21,9	23,4	25,2	25,8	26,0
Estonsko	23,2	22,7	23,7	26,0	26,6	27,2
Litva	23,3	23,9	26,0	26,0	27,0	27,1
Lotyšsko	22,9	23,0	24,4	25,7	26,3	26,5
Polsko	23,4	23,3	24,3	26,2	26,9	27,0
Rumunsko	22,4	22,7	23,6	25,1	26,1	26,3
Slovensko	22,7	22,7	23,8	26,7	27,0	28,7
Průměr	22,8	22,9	24,1	25,8	26,5	27,0
Lucembursko a Malta (vyřazeny ze shlukové analýzy)						
Lucembursko	–	–	28,3	29,3	30,2	30,2
Malta	–	–	–	27,1	28,6	28,8

Poznámka proměnné: věk matky při narození prvního dítěte v kalendářních letech 1980–2014 (1980–2010 desetileté intervaly a rok 2014), výpočet proveden v software IBM SPSS verze 22, použita Wardova metoda, čtvercová euklidovská vzdálenost, transformace na z-skóry, ¹ Použit údaj z roku 2003

Zdroj: Eurostat 2016, HFD 2016, Statistics Denmark 2016, Rada Evropy 2016, vlastní zpracování